

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MATHIAS WINGE

Guldsmed i Vejle 1764-94

Per Winge

FORUM

PER WINGE

MATHIAS WINGE

Guldsmed i Vejle 1764-94

FORUM 1980

MATHIAS WINGE

1. udgave, 1. oplag 1980

© Per Winge og Forlaget Forum AS, København

Tilrettelægning, sats og tryk:

Poul Kristensen, Herning

ISBN 87-553-0856-2

Indhold

Forfatterens forord 7

Forord af Sven Fritz 11

Indledning – trådene knyttes 13

Mathias Winge's liv og levned 22

Oprindelse og opvækst 22

Mathias Winge's Vejletid i almindelighed 26

Mathias Winge som Kongelig Privilegeret Gæstgiver 36

Winge og Jydske Agende Post 45

Winge og borgervæbningen 47

Winge som »eligeret« mand 50

Winge som stempelpapirforhandler 54

Mathias Winge som guldsmed 57

Uddannelse og laugsforhold m.v. 57

Konkurrenter 61

Winge's kunder og markedsfelt 67

Svende hos Mathias Winge 75

Svendeløn, – kunne dét betale sig? 83

Læredrenge 85

Guldsmedeværkstedet 86

Guld og sølv til forarbejdningen 87

Winge's sølvmærker 89

Winge's »stemplingspolitik« 89

Mærketyper og mærkesammensætninger

på daterede arbejder 90

Mestermærkerne 94

Bymærkerne	98
Lødighedsmærkerne	103
<i>Winge's produktion</i>	106
Fordeling på perioder	106
Omfang og repræsentativitet	108
Art og sammensætning	109
Stilen i arbejderne fra Winge's værksted	112
Graveringer i Winge's arbejder	113
<i>Katalog over arbejder af Winge</i>	121
Kirkesølv	121
Andre corpusarbejder	129
Serveringsbestik	158
Spiseskeer	163
Dragtsølv	177
Guldarbejde	178
Andet	180
<i>Andre guldsmede Winge</i>	183
Christopher Winge	183
F. Winge	184
Jens Jensen Winge (I)	189
Jens Jensen Winge (II)	189
<i>Summary in English</i>	192
<i>Gamle enheder for vægt, lødighed, penge</i>	201
<i>Personregister</i>	202
<i>Kildehenvisninger</i>	205

Forfatterens forord

Oprindelig ville jeg blot forsøge at finde et kontrafej af min tiptipoldefar, Mathias Winge, for derved at få lukket et hul i en række anebilleder.

Under dette – som det skulle vise sig – forgæves forsøg stødte jeg imidlertid i forskellige arkiver m.v. på sådanne oplysninger om Mathias Winge og lærte såpas mange af hans sølvarbejder at kende, at jeg fik lyst til at skaffe mig yderligere kendskab til disse samt til de vilkår, hvorunder de var blevet fremstillet.

Dette førte til en intensivering af min efterforskning og til kontakt med sagkyndige på mange felter. Og da en sagkyndig på sølvmærkeområdet i 1975 opfordrede mig til at publicere mine resultater, gik jeg i gang med yderligere undersøgelser og med at skrive denne bog som et – omend beskedent, så dog forhåbentlig rimelig vægtigt – bidrag til rækken af monografier over danske sølvsmede i 1700-tallet.

Bogens hovedemne er *sølvsmeden* Mathias Winge. Dens første afsnit sigter imidlertid mod at orientere om personen Mathias Winge, hans familiemæssige, sociale og økonomiske forhold m.v. samt art og omfang af hans andre – guldsmedefaget uvedkommende – engagementer.

I lyset af denne baggrundsviden sættes så i andet afsnit fokus på *guldsmedevirksomheden* og de sig hertil knyttende specielle forudsætninger og vilkår.

Tredje afsnit fremtræder som et illustreret katalog over registrerede arbejder fra Winge's værksted.

Bogen slutter med en kort omtale af fire andre guldsmede med efternavnet *Winge*, – og deres slægtsforhold.

Til glæde for eventuelle interesserede udlændinge er endelig tilføjet et kort resumé på engelsk.

Bogens indhold er i vidt omfang dokumenteret, – jfr. henvisningerne i teksten til kildeoversigten bagest. Opmærksomheden henledes dog på, at anliggender, som for sammenhængens skyld får en kort omtale i bogens begyndelse, først dokumenteres, når de i et senere afsnit behandles dyberegående.

Hvad bogens tegninger og fotos angår skal det oplyses, at de er mit eget produkt, medmindre andet i det enkelte tilfælde udtrykkeligt er nævnt.

Da jeg imidlertid i disse henseender ikke kan gøre krav på at være professionel, beder jeg om overbærenhed, – især med dem af mine fotos, som bærer et lidet professionelt præg. Desværre har omstændighederne ikke tilladt endnu en fotografering af de pågældende genstande.

Man kan med en vis ret kalde bogen et énmandsarbejde, javist, men hvad havde jeg kunnet gøre uden al den beredvilige og venlige hjælp, jeg har fået fra så mange sider.

Derfor en varm tak til

- Rigsarkivet, herunder Hærens Arkiv,
Landsarkivet for Nørrejylland,
Landsarkivet for Øerne,
Stadsarkivet i København,
- Vejle, Frederikssund, Frederiksberg og Jægerspris kommunebiblioteker,
- redaktørerne Aksel Rude, Jonna Dwinger, Jørgen Ahlefeldt Laurvig og Hans Andersen for fyldig omtale af mit arbejde i henholdsvis Vejle Amts Folkeblad, Politiken, Berlingske Tidende og Morgenavisen Jyllandsposten, hvorved mange ejere af hidtil uregistrerede arbejder af Mathias Winge, Jørgen Brosbøll og andre gav sig til kende, – til gavn for mit arbejde,

- Nationalmuseets III. afd., Brede, Horsens Museum, Koldinghus Museum, Købstadmuseet Den Gamle By, Århus, Altona Museum, Middelfart Museum, Bornholms Museum og Vejle Museum, – sidstnævnte ikke mindst for udvist gæstfrihed og tilladelse for mig til at arbejde i museets lokaler under ophold i Vejle,
- provsterne og de mange sognepræster, der har bidraget til bogens indhold vedrørende kirkesølvet i Vejle-området,
- de talrige private ejere af de omhandlede sølvgenstande, som de – ofte på eget initiativ – har underrettet mig om og gæstfrit ladet mig arbejde med i deres hjem,
- civilingeniør H. Kaaber, Lille Værløse, for råd og dåd vedrørende dansk posthistorie,
- sølvsmed Svend Toxværd og frue, København, for sølvsmedetekniske oplysninger og lødighedsprøvning af sølv,
- sølvsmed Allan Scharff, Herning Museum, for demonstration af opdrivning af sølvcorpus, stempling og gravering i sølv,
- direktør Erik Lassen, Kunstindustrimuseet, for tilvejebringelsen af et forlængst på museet udstillet par lysestager i privateje, – og for gode råd,
- Arne Bruun Rasmussens Kunstauktioner, København, for tildeling af fotos af visse arbejder og tilladelse til fotografering af andre, samt for at have tilvejebragt fra den anonyme ejer en forlængst gennem firmaet solgt sølvtepotte.

En særlig varm tak retter jeg til sølveksperten, fhv. arkitekt Sven Fritz, Åbyhøj, som siden min første henvendelse til ham i 1975, som bragte mig i kontakt med et betydeligt antal Mathias Winge-arbejder i privateje i Bjerre herred, har opmuntret mig til fortsat arbejde med sagen og stået mig bi med råd og vejledning gennem talrige telefonsamtaler, livlig brevveks-

ling og inspirerende samtaler i vore respektive hjem, og nu senest gennemlæsning af manuskriptet til bogen, såvel som en kritisk kontrol af mit fotografiske bevismateriale vedrørende Winge's stemplinger, – et materiale, som det ville føre for vidt at medtage her.

Endelig en tak til mine med-skatteborgere ved Statens Humanistiske Forskningsråd for den nødvendige økonomiske støtte til trykningen af bogen!

Forord af Sven Fritz

Det har været en glæde siden forfatterens første henvendelse i 1975 at måtte følge dennes dygtige og mangesidede arbejde forud for nærværende bog om guldsmed Mathias Winge i Vejle.

Den første henvendelse var udelukkende af slægtshistorisk art, interessen for og forståelsen af Winges profession og bevarerede arbejder kom først senere, og morsomt nok har forfatteren fastholdt denne usædvanlige deling i bogen.

I større perspektiv har denne Winge-undersøgelse betydning på flere punkter, f.eks. er det første gang, der belyses en købstadsguldsmed, som foruden sit mestermærke også benytter både bymærke og lødighedsmærke, – forhold, der hos Chr. A. Bøje er lettere tilsløret, fordi Bøje anbragte bymærkerne samlet for hver købstad uden at redegøre for hvilke mestre, der havde anvendt det enkelte bymærke; – og for lødighedsmærkerne havde samlet dem under eet dækkende hele Danmark.

Der er grund til at fremhæve forfatterens fine iagttagelse af forholdet mellem Mathias Winge og hans svigerfar, guldsmed Jørgen Nielsen Brosbøll, der efter at have kontraktmæssigt overdraget sin forretning til Winge fortsatte sit gravørarbejde på Winges arbejder. Ligeledes afsnittet om Winges kunde-kreds, herunder ikke mindst påpegningen af kundernes bopæl uden for Vejle by.

Rigtigt har forfatteren behandlet samtidige, fremmede guldsmedes arbejder inden for Mathias Winges »naturlige kundeområde« som bl.a. guldsmede, der fra andre købstæder tog til Vejle for på dens markeder at sælge deres arbejder; –

kirkesølv udført i stiftsbyen; – og arbejder, der på grund af bestillerens nuværende eller tidligere tilknytning til en anden købstad, har ladet den derboende guldsmed udføre arbejdet.

Punktundersøgelser af en enkelt guldsmed, som sket er her, med vita og med et velillustreret genstandskatalog må hilses med stor glæde. Jo flere der kommer af disse guldsmedemonografier, jo lettere vil det blive – engang om årtier – at tænke på at gennemføre teamarbejdet værket om guld- og sølvsmide i Danmark.

Indledning – trådene knyttes

Formodentlig en torsdag⁵ i januar 1764¹ og netop ankommen med Jydske Agende Post²⁸ trådte en 31-årig københavnsk guldsmedesvend ind ad døren til Vejle Gæstgivergård, hvor diligencens passagerer som sædvanlig skulle holde hvil og bespises under rejsen nordpå til Ålborg.

Guldsmedesvenden skulle dog ikke længere. Han havde nået sit mål – selve gæstgivergården – og var ventet af værten og – nok især – dennes datter.

Værten var *Jørgen Brosbøll*, – en fremtrædende person i datidens Vejle, idet han – foruden at være privilegeret gæstgiver samt vært for Jydske Agende Post – også var postekspediteur for samme⁵, kirkeværge²⁹, brandinspektør for Vejle⁵ samt »eligeret mand«, d.v.s. medlem af det 12 mand store råd omkring byfogeden.⁶

Og så var han Vejle bys og omegns absolut førende guldsmed på den tid, – med borgerskab som sådan siden 1736.³⁰

Den dag i dag findes mange arbejder fra hans hånd, – således kirkesølv i mange af områdets kirker,^{29 30} profant sølv hos talrige private ejere og i flere af landets museer, således f.eks. en smuk samling i Vejle Kulturhistoriske Museum.

Foruden *Jørgen Brosbøll* selv bestod husstanden af datteren *Catharina*, den 12-årige søn *Johannes*, en tjenestepige og en læredreng.¹

Desuden havde han en 24-årig søn, *Jørgen*, der studerede i København.^{25 1}

Jørgen Brosbøll senior, enkemand på tredje år, var nu 54 år gammel, og alderen var begyndt at trykke ham, – hævdede han.⁵

Fig.2. Lødighedsmærke, bymærke og mestermærke i Jørgen Brosbøll's møntbæger til venstre i fig. 1.

Hans interesse for byens anliggender var stor. F.eks. var han talsmand for en forbedring af byens havneforhold.^{29 34} Han ville gerne påtage sig overformynderhvervet m.m, hvorfor det var hans erklærede ønske at blive aflastet som gæstgiver og guldsmedemester.⁵

Desuden var datteren, Catharina, nu 23 år gammel og skulle vel gerne have sig en mand, – og altså vel at mærke én, der kunne afløse ham selv som guldsmed, gæstgiver m.v.

I Vejle fandt Brosbøll tilsyneladende ikke et til opfyldelsen af alle disse ønsker passende parti for Catharina.

Valget faldt så på den københavnske guldsmedesvend *Mathias Winge*.

Hvordan forbindelsen til denne var opstået, vides ikke. Muligvis havde han på et tidligere tidspunkt været svend hos Brosbøll i Vejle, selv om intet indicium herfor foreligger, – snarere tværtimod. Muligvis var forbindelsen etableret via Brosbøll's i København studerende søn, *Jørgen*, og olderman- den for det københavnske guldsmedelaug, hos hvem Winge var mestersvend på det aktuelle tidspunkt.

Hvordan det nu end forholder sig hermed, gjorde Winge altså i januar 1764 sin entré i Vejle, for – allerede den 10. februar – at gifte sig med Brosbøll's datter samt overtage Bros-

Fig. 1. Arbejder af Jørgen Brosbøll, Vejle Kulturhistoriske Museum pr. maj 1978.

bøll's gæstgivergård og borgerskaberne både som guldsmed og gæstgiver. Om dette såvel som om aftægtsordningen mellem ægteparret og gamle Brosbøll foreligger følgende kontrakt, som for sit på én gang oplysende, rørende og nøgterne indhold skal gengives i sin helhed:

»Som intet kand være Forældre kjærere end deris Børns Velstand, og jeg underskrefne Jørgen Brosbøll, Guldsmed og Priviligeret Herberger og Giæstgiver her i Weyle, allerede af Gud er velsignet med en fremmelig Alder, og nu i min Alderdom finder mig bedre ved at leve i Roelighed, end selv fremdeles som hidindtil, at forestaae min Profession og anden Næring, saa efterdi det har behaget den velviise Guds Forsyn at stifte en christelig og kjærlig Ægteskab imellem velfornemme og kunsterfahren Guld- og Sølfarbejder Sr Mads Winge fra Kiøbenhafn, og min Jørgen Brosbølls elskelig kiære Datter Cathrina Brosbøll, og jeg gierne efter ald muelighed vil see dem satte i Brød og Næringsstand, saaledes at jeg self i min Alderdom icke derved skulle mangle min fornøden og skickelig Subsistance, haver jeg fornævnte Jørgen Brosbøll og jeg underskrefne Mads Winge paa egne samt fornævnte min kiærestes og vore arvingers Vegne med frie Villie og velberaad Hue i Herrens Navn, med hinanden sluttet og indgaæet følgende Contract. –

1. Jeg Jørgen Brosbøll afstaar og overdrager herved til Sr Mads Winge og kiæreste, fornævnte min Datter, min iboende og tilhørende Gaard beliggende her i Weile, paa Torfvegaden imellem Sr Tolders Gaard paa den syndre, og Hans Ulfs Enkes iboende Gaard paa den nordre Siide, med tilliggende 2 Urte- og Kaalhauger intet undtagen, til fuldkommen og uigjenkaldelig Brug og Ejendom, ligesom samme forefindes og mig er bleven tilskiødet. –
2. Med Gaarden følger og overdrages tillige til Sr Mads Winge og min kiære Datter det dertil erhvervede og hæftede Kongel. Allernaadigste Privilegium paa Giæstgiverie her i Weile. –
3. Saa overdrager og afstaar jeg og paa samme Maade til Sr Mads Winge og min kiære Datter alle mine udi Værelserne og Gaarden befindende Meubler og Løsøhre, rørende og urørende, samt Kreaturer, alt ligesom samme i det efter min Salig Koene den 12. Decbr. 1763 sluttede Skiftebref findes anført etc. etc.
4. Ligesom jeg herved afstaar og overlader til samme meer nævnte min kiære Svigersøn og Daatter min nu havende Professions Guldsmedværktøj til deres Brug og Næring med alle dertil hørende og

forefindende Reedskeer som de ald sammen herefter er og bliver berettiget til og haver sammen saavel som Huusholdningen og Værtsskabet fra denne Tiid af som deris Eeget selv at tiltræde, besørge og antage sig, siden ieg for den følgende Tiid icke med noget der af ydermere haver at tilsvare. Men det skal icke mangle, at jeg deri som deris Fader, vil gaae dem til Haande med Raad og Daad, samt med alle haande Hielp og Arbeide i alle mueligste Maader at se paa deris Gavn og bedste saa vidt mine Kræfter og Helbredet tillader.

Hvorimod jeg Underskrefvne Mads Winge paa egne og min Kiærestes samt vore Arvingers vegne haver indgaaet, ligesom jeg og hermed lover og forpligter mig og dem til

1) at svare og afbetale i min kiære Svigerfaders Sr Jørgen Brosbøll's Sted, alt hvad hand til Dato er skyldig, det være sig Kongelige Skatter og Onera Publica eller anden Privat Giæld, hvor paa i alt ... min Svigerfader efter løfter under sin Haand giver mig en rigtig fortegnelse.

2) Det forstaar sig og selv at jeg og min kiæreste, som fra denne Tiid af værende Ejere og Possesores af min kiære Svigerfaders hafde Gaard, Effecter og Næring, skal selv herefter deraf svare og betale alle paakommende Skatter og anden Byrde, som nu er eller herefter worder paabuden, ligesom vi og forpligter os til at betale for min Svigerfader præcist hvad personal Paalæg hand kunde tilkomme at skulle svare efter hvis som er eller bliver paabuden.

3) Til den kongelig almindelig Pensions-Casse betaler jeg og min kiæreste for vores Svigerfader i de første nu paafølgende 5 Aaringer, aarlig til rette Tiid 5 rdl. 3 mark, siger Fem rigsdahler Tre Mark danske.

4) Under det som jeg og min kiæreste efter næstforanførte første Pkt. i min Svigerfaders sted har paataget og forpligtet os at svare og betale er indbegreben min kiærestes yngste broder Johannes Brosbøll hans mødrene Arve Capital 160 rdl., som er inde i Boen, til hvilken Capital vi bliver ansvarlige og skal være pligtige samme til ham at udbetale, naar hand bliver myndig og opnaar den Alder at hand efter Loven selv maae og kand væрге og raade sine Midler, og imidlertid svarer vi ingen renter af bemelte Capital, men

5) Jeg og min kiæreste forpligter os til fra denne Tiid af at holde fornævnte hendes yngste Broder, som er 12 Aar gammel, frem med skickelig og anstændig Klæde og Kost indtil hand samme selv kand fortjene og erhverfve, saa og imidlertid, næst hans Christendom, at lade ham lære en skickelig Profession, som helst skal være

Guldsmedprofession om han dertil har lyst og findes bekvem, alt efter hans kiære Faders Indvilligelse og Gotbefindende, og saaledes som vi for Gud og Øfvrigheden vil ansvare og være bekient.

6) Min kiære Svigerfader Sr Jørgen Brosbøll har reserveret og frie betinget sig følgende Conditioner, Comoditeter og Rettigheder, som jeg ham og herved for mig og Arvinger tilsiger og forsikrer ham i ald hans Livstiid at nyde uden Betaling, saasom:

- a. Frihed i vores Huus til en kierlig og skickelig Conversation med alle, samt frie ud- og indgang naar og hvor han vil, ligesom det kunde være hans eget Huus.
- b. Et a parte Kammer i vores Huus for ham selv til egen Commodite og Logie, som af mig og min kiæreste skal blive forsynet og vedligeholdet med en god Seng med tilbehør, item Kackelovn og andre fornødne Meubler.
- c. Saa skal min kiære Svigerfader hos os have og beholde frie The og Kost, ligesom vi selv i alle maader faar og bruger, item fornødne klæder efter hands sædvanlige Brug, saavel uldne som lindne, behøvende Lys og Ildebrændsel, samt vask og al anden Renlighed, Pleje og Opvartning, saavel i hans Velmagt og Helbredstiid, som om Gud skulle paalægge ham Svaghed og Sygdom, da han saa meget mere behøver og skal blive paa bedste Maade tilhaandegaet og opvartet, alt saaledes at det kan være Gud tæckelig, og som det sømmer Børn imod deris kiære Fader.

Videre er imellem os begge foran benævnte Contraherende Parter vedtaget og indgaaet, at naar jeg, Jørgen Brosbøll, efter mit Ønske og Attraa til min Død, paa foran beskrevne Maade bliver i min kiære Svigersøns og Daatters Huus, og de betaler for mig til min Død alt hvad som bør betales, saa og besørger min hæderlige og anstændige Jordefærd ligesom min salig Kones efter Skiftebrevets Udvisende, hvorimod de da og uden nogen Registrering eller Deling med de andre tvende Børn, skal min kiære Svigersøn og Daatter selv og alleene tilhøre dette lidet som jeg mig maatte kunde efterlade til nogen slags Vederlaug, saa at disse 2 sønner, nemlig Jørgen og Johannes Brosbøll, aldeles ingen Prætention hos min Svigersøn og Daatter i ringeste Maade efter mig haver at fordre eller arve.

Og naar jeg saaledes til min Død forbliver i Huuset hos min kiære Svigersøn og Daatter, forlanger jeg ikke at foreskrive dem noget aarlig til mine daglig fornødne Haandskillinger, men forbeholder mig alleeneste de smaa Fortjenester jeg kan faa ved Uhr-verker

deslige som ikke henhører til Guld- eller Sølfarbeide, for derved at fortjene mig en fornøden Haandskilling, som da er min kiære Svigersøn og Daatter selv til Lindring og Lettelse.

Men som alle Ting og Omstændigheder i Verden ere adskillige Foranderligheder underkastet, saa ifald nogen saadan foranderlig Omstændighed skulle indfalde ved Dødsfald, at jeg da i Fremtiden formedelst de Efterkommende maatte nødes til at udflytte fra oft forannævnte mine kiære Børns Huus og mig andensteds indbetinge, hvilket altsaa skal dependere af min egen frie Vilje, da i slige Tilfælde forbeholder jeg mig efter derom skeete og herved stadfæstede Aftale, udi stæde for dend forom beskrevne frie Logement, Kost og Forplejning i mine kiære Børns Huus, hos dem at udtage og føre med mig en complet skickelig Seng med Omhang, een Overdyne, 2 Underdyner, 2 Hoveddyner, 2 Hovedpuder, 2 Par Hørlærredslagener og 2 Par dito Pudevaar, alt nyt, den bedste Seng og ... tilbehør i Huuset, item 2 Stoele, et Bord, et Speil og to Par skickelige Vindversgardiner med Kapper, samt Skrivechatol, hvilket sidste endog i alle tilfælde stedse skal være til mit eget Brug reserveret.

Desuden naar jeg som melt skulle nødes at tage fra oftmelte mine kiære Børns Huus og mig andetsteds indlogere, da skal de være pligtige til i stedet for min Kost at betale mig aarlig udi 4 Quartaler 32 rdl. som er Quartalet 8 rdl. hvilke Penges Betaling dog ickun skal extenderes til de første 5 Års Forløb fra underskrefne Dato, vil jeg i samme Fald ey forlange meere af mine kiære Børn end 20 rdl. som er quartaliter 5 rdl. anseende, at Tiiden ved de 5 Aars Forløb expirerer, til hvilken jeg kand begynde at høste Frugten af hvad jeg ved Kongelig allernaadigste funderede almindelige Pensions Casse haver indsatte og hvorved jeg da og saaledes vil unde titmelte mine kiære Børn en Fordeel og Lettelse, da jeg gierne det mindste mueligt vil være dem til Byrde, ligesom min kiære Svigersøn og dette lover og forsikrer, at om jeg, som Gud i sin Naade afvende, skulle i min Alderdom blive sengeliggende eller trængende de da ikke maa eller vil lade mig, som deres Fader, liide nogen Mangel for Tilsyn, Pleje og anden Fornødenhed, hvilket alt forestående jeg Mads Winge paa egne samt min kiærestes og vore Arvingers Vegne fuldkommen paa vores Siide tilstaar og forbinder os til, ligesom intet, under hvad Navn eller Prætest være eller nævnes kand, skal eller maae blive til nogen Præjudice eller giøre nogen Skaar udi de Rettigheder min kiære Svigerfader har reserveret og betinget sig, og af os herved bliver forsikret om, hvilket hverken Dødsfald eller nogen anden Forandring paa min og min kiærestes Siide skal kunne forandre eller ophæve i nogen mindste Maade.

For det øvrige, min, Jørgen Brosbølls, ældste Søn Jørgen Brosbøll

har ikke alleene faaet sin mødrene Arv, men jeg og desuden paa ham til hans Studeringers Befordring og Bedste har anvendt en Deel anseelige Bekostninger, som hans Søster og yngre Broder ikke har faaet noget Vederlag eller ... imod, og ommelte min yngste Søn, der endnu ikuns er liden, som efter denne Contracts Indhold er bleven saaledes præcareret, at han med Guds Hielp ej skal mangle noget til skickelig Opdragelse og Fremholdelse, og der ikke er nogen af mine ommelte kiære Børn, uden alleeneste min kiære Datter og hendes Kiereste, som kan antage sig min hidtil hafde Næring og Huusholdning med og imod deraf efter denne Contract flydende Pligter og Byrder, som de har forbundet sig til, saa har det efter slig Omstændighed været ufornöden førend denne Contracts Slutning i forveien efter Lovens 5te Bog, 1ste Capit. 9nde Artikel, at lade nogen Tilbydelser ved Tinglysning derom ske til mine andre Børn og Arvinger.

Således er da denne Contract herved paa begge Siider sluttet, til kierlig, enig og ubrydelig Efterlevelse, etc.etc. ...

Weyle d. 6te Feb. 1764

Jørgen Brosbøll

Mads Winge

Det er værd at bemærke, at overdragelsesdokumentet af 6/2 1764 mellem Jørgen Brosbøll og Mathias Winge er underskrevet 4 dage inden Winge's bryllup med Catharina og tinglyst på selve bryllupsdagen den 10/2 1764.

Begge parter har således garderet sig med hensyn til sammenhængen mellem Winge's overtagelse af gæstgiveri m.v. og indgåelsen af ægteskabet mellem ham og Catharina. Jo, man var praktiske folk!

I ekstraskatteregnskabet for Vejle Købstad¹ aftegner udviklingen i det Brosbøllske hjem omkring tidspunktet for Winge's entrée i Vejle sig således:

Forud for juni 1763 bestod husstanden af:

1 mand/hustru (»Brosbøll, enkemand«)

1 barn over 12 år (må være Catharina)

0 tjenestefolk

- 1 dreng over 12 år (må være læredreng)
1 pige over 12 år (må være tjenestepige)
- juni 1763 *tilgår* 1 barn over 12 år »Hjemkommen fra København« (må være sønnen, studiosus Jørgen Brosbøll)
- aug. 1763 *fragår* 1 barn over 12 år »Sønnen drog til København« (må være sønnen, Jørgen)
tilgår 1 »tjenestefolk« fra Hobro (?)
- sep. 1763 *tilgår* 1 barn over 12 år »Søn fyldte 12 år« (må være sønnen Johannes, født 22/9 1751).
- jan. 1764 *fragår* 1 »tjenestefolk« til anden bopæl i Vejle. (må være manden fra Hobro).
tilgår 1 »tjenestefolk« »fra København« (må være Mathias Winge!)
- feb. 1764 opregnes husstanden (nu Winge's) således:
2 mand/hustru (ægteparret Winge)
0 børn over 12 år
2 tjenestefolk/drenge/piger over 12 år
2 »andre sig hos dem opholdende«

Til forklaring står anført:

»Manden var forhen Svend og kommen over Datter af Huset. De 2 opholdende er forrige Beboer og hans Søn«.

Mathias Winge's liv og levned

Oprindelse og opvækst

Mathias Winge fødtes den 17/9 1732 i Holbæk. Han døbttes *Mads Nielsen Winge*; men efterhånden kaldte og underskrev han sig oftest *Mathias Winge*. Da han desuden i dag er kendt som guldsmed under dette navn, lader vi det stå ved magt i resten af denne redegørelse.

Han var søn af købmand og kirkeværge i Holbæk, *Niels Pedersen Winge* (ca. 1697-1749, – oprindelse ukendt) og *Birgitte Charlotte Lind* (1708-1770), datter af borgmester, amtsskriver *Mads Nielsen Lind*, Holbæk.

Da købmand Winge og borgmesterdatteren giftede sig i 1726,²¹ var de begge ret formuende gennem arv, erhvervede afdøde borgmester Grubbe's store gård på Algade og var selvskrevne som medlemmer af Holbæks førende kreds.³¹

I ægteskabet kom der ialt 11 børn, hvoraf *Mathias* var nr. 4. Men to ældre og fire yngre søskende døde tidligt, fortrinsvis som spæde, således at Mathias voksede op sammen med en ældre broder, *Peder* (f. 1727) og tre yngre søskende, *Frochen Cathrine* (f. 1734), *Severin* (f. 1742) og *Maren* (f. 1747).

De gyldne tider for købmandsægteparret skulle ikke vare ved: De for provinskøbmændene vanskelige år efter 1726 (Københavns importmonopol) samt måske en for stort anlagt levefod ødelagde parrets økonomi, og tre uger inden Mathias' fødsel holdtes der tvangsauktion over ejendommen på Algade.

Købmand Winge måtte desuden til sin kompagnon, *Børge*

Aastensen, afstå sin halvpart i den købmandshandel, de to i 1725 havde arvet efter storkøbmanden *Peder Pedersen*, hos hvem de havde været krambodssvende.

Herefter har Niels Winge formentlig måttet søge sit udkomme ved lønarbejde, – måske igen som krambodssvend. Lidt indtægt havde han desuden af eget landbrug,²² men Mathias og hans søskende må have fået en opvækst under meget beskedne kår.

Trods det økonomiske forlis bevarede forældrene dog deres oprindelige sociale tilhørsforhold i Holbæk. Men ca. 1747 flyttede familien til København, hvor forældrene sank ned i dybeste armod. *Mathias* var da 15 år gammel, – og kom i guldsmedelære. Den ældre broder, *Peder*, nåede derimod hovedstaden med en sådan uddannelsesmæssig ballast, at han kunne tiltræde det teologiske studium⁴⁷ ved universitetet.

To år senere (1749) døde faderen så fattig, at hans begravelse måtte bekostes af det offentlige.²³

De nævnte omstændigheder ved opvæksten skal sikkert ses som baggrunden for nogle træk, der senere i livet kom klart til udtryk hos Mathias Winge, – nemlig en udpræget omkostningsbevidsthed, evne til at føre sig frem blandt ligemænd, – og en ikke ringe frigjorthed over for autoriteter.

Hvad dette sidste angår, havde han nok også arvet karaktertræk fra faderen, der i sin korte glansperiode i Holbæk optrådte som bannerfører i lokale protestaktioner fra de handlendes side, når disse følte deres interesser trådt for nær af myndigheder og andre.³¹

Flere omstændigheder tyder i det hele taget på, at Mathias havde megen sympati for faderen, medens moderen, uvist af hvilke årsager, som minimum synes at have været ham ligegyldig.

Men tilbage til Mathias selv:

Han har formodentlig – i lighed med broderen *Peder* – i Holbæktiden fået de skolekundskaber, forældrene kunne se udveje for at skaffe ham.

Fig. 3. Købmand
Niels Winge,
Holbæk,
ca. 1728.

I København kom han, som allerede nævnt, i guldsmedelære. I 1754 blev han svend og ernærede sig som sådan i København i hvert fald i 1762/63.²⁶

1764 blev han så mester i Vejle, hvor han gjorde sin lykke og blev til sine dages ende i 1794.

Lad os imidlertid – inden vi ser nærmere på hovedpersonens forhold – afrunde nærværende kapitel med et kort overblik over den øvrige *Winge-families situation pr. oktober 1762*:

Peder, der med sin teologiske uddannelse var blevet skibspræst på en Kinafarer, har været død i tre år.

Hans smukke enke, *Charlotte Amalie Greiv*, er imidlertid kommet »på den grønne gren«, idet hun er blevet kong Frederik den V.s maitresse³² og bor i ejendommen Vandkunsten 3 (dengang Vestre Kvarter nr. 255)²⁵ som var tilskødet hende gennem kgl. lakaj Julius Kaas pr. 10/11 1761.⁴⁷

Husstanden består, foruden hende selv, også af søsteren *Sophie Hedwig*, en *Dorthea Sophia Hemsterup*, en *Fendrich Friedrich Lohmann*, samt to stuepiger, – et helt lille hof. Der er ingen lejere i ejendommen.²⁵ (Efter kongens død i 1766 fik hun en årlig pension på 400-600 rigsdaler).³²

Hendes gunst hos kongen synes ikke at have smittet af på Winge-familien, som hun nok har distanceret sig fra, – eller den fra hende!

Frochen Cathrine, nu 27 år gammel: Opholdssted ukendt, men hun har været gift i 2 år med premierløjtnant *Søren Dellef Laurberg* ved Sjællandske nationale Infanteri Regiment. Hans første hustru var død kort forinden og havde efterladt ham med 5 børn, hvorfor han søgte og fik kongens tilladelse til at gifte sig inden forløbet af det halve sørgear.⁴

(Han afskedigedes i 1765 med en årlig pension på 60 rigsdaler. Hun døde den 10/3 1809 i Stigs Bjergby).

Maren, nu 15 år gammel, bor hos moderen.²⁵

(I 1770 var hun »hos Cancelliereraad Nissen i Tjørnelund«).²⁴

Severin (»Søvren«), nu 20 år gammel, er svend hos en C.F. Lehmann, der handler med isenkram på Østergade (Købmager kvarter nr. 39), og bor hos denne.²⁵

(Han slog sig senere op som skibsmægler og handelsmand, købte ejendom i den fornemme Amaliegade, hvor han etablerede sig rigt. Men som faderen skulle også Severin styrtes ned fra sin piedestal: Sidst på året 1789 kom han i økonomiske vanskeligheder, som han prøvede at klare ved bl.a. at pantsætte de fleste af hjemmets kostbarheder. Men forgæves. Hans kreditorer fik ham sat i gældsfængsel og hans hele bo kom til tvangsauktion. Denne skaffede dækning for kreditorernes tilgodehavender, men til ham og hans familie blev der kun en rest på 36 rigsdaler. Dagen efter døde den arme mand i gældsfængslet i en alder af knap 48 år, efterladende sig en enke og 5 uforsørgede børn,² – som imidlertid senere hen klarede sig fortræffeligt!).

Moderen, den 54-årige *Birgitte Charlotte Winge*, bor i Sct. Pe-

derstræde (Nordre Kvarter nr. 124) som logerende sammen med datteren Maren hos en skrædder, hvor også 3 studenter og en kniplingshandler bor til leje.²⁵ Hun er »i Pension ved Silkehuset«,²⁴ d.v.s. bespises af forsørgelsesvæsenet. Staklen er kort sagt »almisselem« (Det kan ikke være megen – om overhovedet nogen – hjælp hun har modtaget fra sine børn i al sin fattigdom. I hvert fald var – ved hendes død i 1770 – hendes huslejerestance mere end dobbelt så stor som værdien af hendes bo, som ansattes til 16 rigsdaler. Til at spise af og med havde hun kun en jernpande, en gryde og en krum kniv. Hun har altså måttet spise med fingrene, henholdsvis søbe af gryden, – den ulykkelige borgmesterdatter fra Holbæk!).

Og hermed forlader vi Mathias Winge's familie i København og begiver os med ham selv til Vejle.

Mathias Winge's Vejletid i almindelighed

Hvordan begik nu Mathias Winge »fra Kiøbenhafn« sig så i Vejle?

Ja, her må vi – for perspektivets skyld – nok lige kaste et sammenlignende blik på miljøet, han kom fra, og det, han omplantedes til:

København: Storbyen, hovedstaden med dens ca. 80.000 indbyggere, dens store havn, centraladministrationen, de mange gamle kirker, som de står den dag i dag, den daværende Vor Frue endnu prydet af sit enorme spir (hvorfra man havde måttet sænke blikket for at se vort nuværende rådhus-tårn, om dette havde eksisteret dengang), Børsen, det daværende Christiansborg, Universitetet, Rundetårn o.s.v. o.s.v. –

I denne by havde Mathias Winge under sin læretid kunnet møde selveste Ludvig Holberg på gaden og – om han havde haft råd – se hans elskede stykker på scenen på Kongens Nytorv. Og i samme periode havde han kunnet se vort nuværende Amalienborg blive bygget, – og færdiggjort samme år, han blev svend.

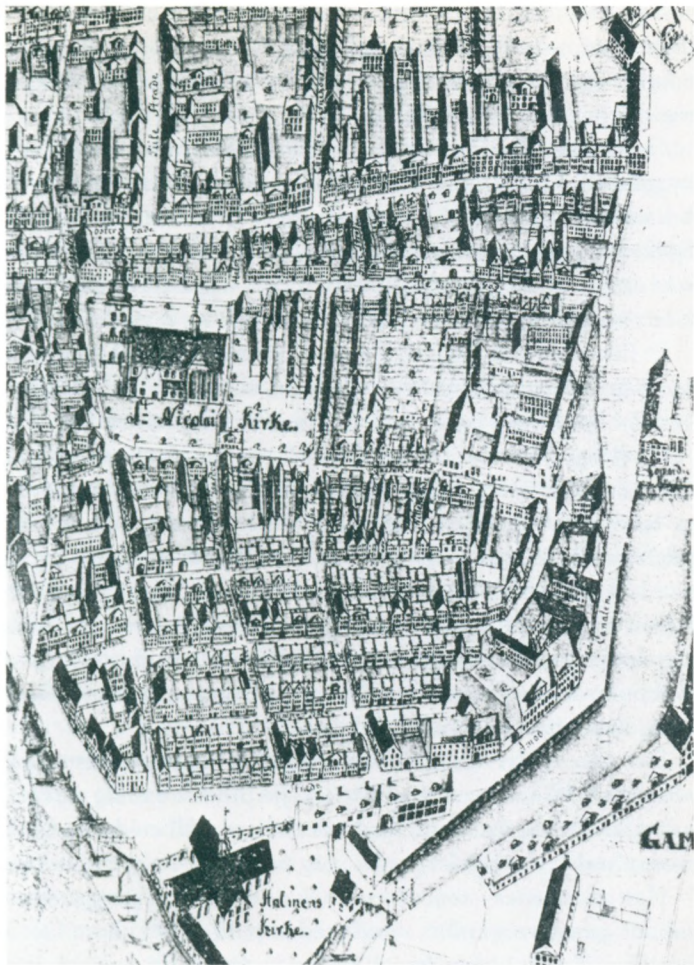

Fig. 4. Gedde's cleverede kort over København 1760-61. (Udsnit med Holmens Kirke, Sct. Nicolai Kirke, Østergade og Comoediehuset).

Da han forlod denne by i 1764 kunne han medbringe indtrykket af hobetal af prægtige 3- og 4-etages patricierhuse, borgerhuse og adelspalæer, – ja i det hele taget af storhed, rigdom og rivende udvikling.

Og så *Vejle*: En lille, fattig provinsby med kun ca. 950 indbyggere.³⁹ En by, der havde stået i stampe i mere end et århundrede og som – bortset fra den forfaldne Sct. Nicolai Kirke – næppe besad ét nævneværdigt bygningsværk (og slet ikke ét, der eksisterer i dag), hvis »havn« ingen havn var, men blot et ophalingssted for småbåde på Sønderåens bred.

Et lille samfund, hvor byfogeden, præsten, et par købmænd og en guldsmed udgjorde toppen på den lokale »kranselage« og hvor der f.eks. i lange perioder end ikke fandtes en læge!²⁹

Og *Winge selv*: En 32-årig fuldbefaren håndværkssvend, – d.v.s. en person med en værdighed, der f.eks. forbød ham, selv at bære sit værktøj på åben gade (det kostede bøde til det pågældende laug, at begå så upassende en handling!), – og så var han tilmed *guldsmedesvend* og dermed én, der rangerede højere end andre slags svende og var bedre lønnet end disse. Og denne guldsmedesvend kom direkte fra sit mesterår hos Københavns fornemste mester, selveste oldermænden for det store københavnske guldsmedelaug.

Det kan under disse omstændigheder næppe undre, om »Seigneur Winge« ved sin entré i Vejle tilfulde var sig sit eget værd bevidst og fra første færd fremtrådte målbevidst og med stor selvsikkerhed såvel privat som udadtil i sin nye hjemby.

Han gik således – som vi senere skal se – straks i gang med at udvide gæstgivergården, og allerede i januar 1765 kom han i hård strid⁵ med byfogeden, *Hans Larsen Gaarmann*, i anledning af, at denne havde pålignet ham indkvarteringsskat samt udpeget ham til »stokkemand« (d.v.s. ét af de otte faste tingvidner) ved Vejle Byting.⁸

Disse afgørelser indankede Winge for »stiftsbefalingsmanden« (stiftamtmanden) i Ribe under henvisning til de ham ifølge kongelige forordninger tilsikrede privilegier som gæstgiver samt vært for Jydske Agende Post.

Stiftsbefalingsmanden sendte korrekt sagen til udtalelse hos byfogeden, der i sin påtegning ikke levnede Winge megen ære, men kom for skade at erklære, at gæstgiverprivilegiet stod i Jørgen Brosbølls navn, og at det ligeledes var denne, der varetog funktionen som vært og ekspeditør for Jydske Agende Post. Det var derfor som *guldsmid*, Winge var blevet skattet m.v. på lige fod med andre borgere i Vejle. Han fremførte i øvrigt sin harme over, at Winge havde udvist den genstridighed, konsekvent at udeblive fra bytinget, hvilket – mente han – kunne blive et farligt præcedens, dersom han fik lov til at slippe godt fra dét.

Da Winge's anke naturligvis på dette grundlag blev afvist af stiftsbefalingsmanden (*greve Schack til Schackenborg*), fremsendte han en ny, hvori han klart dokumenterede, at gæstgiverprivilegiet var hans (jfr. tinglysningen af 10/2 1764, underskrevet af byfogeden selv!), og at det var ham, der varetog og alene havde ansvaret for postekspeditionen (jfr. en skriftlig erklæring fra fuldmægtigen for Jydske Agende Post). Endvidere fremførte Winge nu, at hans overtagelse af underholdspligten for Jørgen Brosbøll havde medført, at denne ulønnet havde kunnet påtage sig brandinspektør- og overformynderhvervene i Vejle, hvilket, som han skrev, »i mine enfoldige Tanker maae være af Værdi for Byen«.

Han sluttede med at udtrykke håbet om, at stiftsbefalingsmanden ville »beskierme« ham imod byfogeden, så at det ikke skulle blive nødvendigt at ulejlige højere vedkommende med sagen!

(Om han i sit stille sind har tænkt, at han eventuelt gennem svigerinden Charlotte Amalie, kunne finde »beskiermelse« hos selveste majestæten, får stå hen).

Også denne nye henvendelse til stiftsbefalingsmanden fik byfogeden til udtalelse, – og han gav den en lang, meget følelsesbetonet påtegning, hvori han indledningsvis mente, at der intet nyt var i Winge's seneste indlæg (!), hvorfor han ganske skulle henholde sig til sin tidligere stillingtagen. Han tilføjede, at man naturligvis nøje skulle respektere Winge's

rettigheder og friheder som privilegeret gæstgiver m.m., men at der ham bekendt ikke fandtes nogen kongelig forordning, der fritog Winge for indkvarteringsskat og tinghørerpligt i hans egenskab af guldsmed! I øvrigt henviste han til befolkningens almindelige fattigdom, samt anfægtede sandheden af erklæringen fra fuldmægtigen for Jydske Agende Post.⁵

Stiftsbefalingsmandens endelige afgørelse i sagen er desværre ikke fundet, men de faktiske forhold viser, at han øjensynlig har delt sol og vind lige mellem parterne: Winge kom til at betale indkvarteringsskat som hidtil, men kom aldrig mere til at være »stokkemand«. Og sligt er ikke nogen ringe basis for skabelse af gensidig respekt mellem to parter. Byfogeden har – vel forståeligt nok – raset over denne selvbevidste rebel af en københavner. Men uoverensstemmelsen mellem de to synes ikke at have skadet deres indbyrdes forhold eller respekten om dem. Og senere ses endda byfogedens enke som gudmoder til et af Winge's børn.

Apropos Winge's påberåbelse af privilegierne, da byfogeden ville have ham til tinghører: Havde Winge nu været principfast i almindelig forstand, ville han jo have afvist alle offentlige hverv i fremtiden og naturligvis – bl.a. fordi det ville have været i forordningernes ånd – slet ikke have indladt sig på at tage imod indkvartering.

Men vi ser, at han senere i vidt omfang påtager sig betydningsfulde offentlige hverv, ligesom han sandelig også falder for fristelsen til at tjene den ekstraskilling, der kunne opnås ved at modtage indkvartering, – således f.eks. i 1772, hvor chef og næstkommanderende ved major *Leunbach's* eskadron er indkvarteret hos ham.⁹

Mathias Winge var sandsynligvis altså pragmatiker med sans for økonomi og prestige.

I byfogedens svar på Winge's anden klage⁵ findes en passus, der tjener til belysning af Winge's forhold til svigerfaderen:

Klagerne er renskrevet af »Sviger Faderen Sr Jørgen Brosbøll, endskiønt jeg er forvisset om, at hand for sin Person ikke

med sin gode Villie, men for ikke at gjøre Svigersønnen imod, har ladet sig bruge til mig at anklage«.

Men foruden – måske – at fortælle os noget om, at Winge i nogen grad kunne koste med sin svigerfar, som vel af hensyn til datteren gerne ville have fred i huset, må vi i det oplyste utvivlsomt se en erkendelse fra Winge's side med hensyn til, at Jørgen Brosbøll var bedre til at skrive skønskrift end han selv.

Desværre er der ikke fundet skrivelser med Brosbølls håndskrift, – kun eksempler på hans signatur:

Fig.5.

Men alene denne siger jo ikke så lidt om Brosbølls skrift. Vi vender tilbage til den, når vi kommer til emnet »tekstgrave-ring«.

Den første halve snes år af Winge's Vejletid synes – bortset fra striden med byfogeden – at have været en rolig, stabil periode for familien på gæstgivergården.

Winge havde endnu ikke engageret sig i politik, hans (barnløse) kone har vel helt kunnet hellige sig gæstgiveriet og husholdningen, og Jørgen Brosbøll har vel – aktiv som han synes at have været – været til nytte for Winge såvel i guldsmedeværkstedet som ved varetagelsen af hvervene som vært og ekspeditør for Jydske Agende Post. Winge har utvivlsomt i denne periode, altså 1764-72, mere end på noget senere tidspunkt personligt kunnet udøve guldsmedehåndværket, – som jo er denne redegørelses hovedemne.

Men så skete der store forandringer!

I begyndelsen af 1773 nedkom Catharina med en søn, der imidlertid døde kort efter.

Hun selv sygnede hen, døde inden årets udgang og begra-vedes den 31/12 1773.

Dette må have været et hårdt slag ikke mindst for gamle Brosbøll, – et slag, der nok kan have betaget ham livslysten og reduceret hans medleven i svigersønnens gøremål.

Efter henvend *to års enkemandsstand*, hvor vel gæstgiveriet må have beslaglagt mere af Winge's tid end hidtil, og støtten fra Jørgen Brosbøll vel – som antydnet – nok var taget betydeligt af i omfang, giftede Winge sig den 1/11 1775 med *Marie Nielsen* (1748-1808). Hun var datter af »Seigneur« *Christopher Nielsen, Strib Færgesgård*, og *Anna Margrethe Madsdatter*. Hun ankom til Vejle kort efter brylluppet,¹ som ikke fandt sted her.

Winge fik sig formentlig hermed en kone, der kendte til gæstgiveri og kunne aflaste ham på dette punkt. Men samme år havde han forinden afløst den nu svækkede Jørgen Brosbøll som »eligeret« mand⁶ og kom herved ind i politik.

Året efter – altså 1776 – døde Jørgen Brosbøll og begravedes i Vejle den 11/3.

Winge var da 44 år, – og så blev han familiefader: I årene 1777-1781 fik ægteparret Winge tre sønner og en datter, samt senere desuden to sønner, der dog døde som spæde.

I mandtalslisten pr. 1/7 1787 finder vi – under Torvegade – *Mathias Winge og hans husstand*, der – foruden hustruen og de fire børn – omfattede en gårdskarl, to tjenestepiger og en guldsmidesvend, – nemlig den 25-årige, ugifte *Jens Bøgh*.

Om *familiens økonomi og ressourcer* kan følgende spredte oplysninger gives:

I 1787 havde Winge en ko og fire får på græs på Løget Mark (syd for byen). Senere øgedes antallet af køer til fire, medens fåreholdet blev opgivet.¹⁰ Desuden havde han – formentlig gennem alle årene – to heste.²⁰ Som andre borgere i Vejle havde han ret til at hente sig »ildebrændsel« i den ved byen værende skov, og han lod skære tørv i Løget Mose, – i 1787 således fem læs.⁴⁷

Bag gæstgivergården havde familien en »Urtehaug« og en »Kaalhaug« at hente grønsager fra. Disse haver havde Winge jo delvis overtaget fra Jørgen Brosbøll. Men herudover

erhvervede han i 1777, for en pris af 120 rigsdaler, et jordareal kaldet »Møllekrogs Ejendom« på Nørre Mark nord for Vejle.¹⁷

(Samme år – og formentlig til finansiering af bl.a. dette køb – lånte han 550 rdl. af Vejle Byes Casse, hvilket lån han tilbagebetalte allerede to år senere).¹

I 1784 købte Winge desuden en »toft« (indhegnet mark) på Storbjerg ved østsiden af vejen mod Kolding. Pris 338 rdl.¹⁷

Værdien af høsten fra de to nævnte arealer udgjorde i 1809 (efter Marie's død) 363 rdl. i korn og 114 rdl. i hø.¹² En beregning herudfra på grundlag af kendskabet til »Kapitels-takst« og foldudbytte på den tid viser, at der ialt har været tale om ca. en snes tønder land. De to stykker jord solgtes i 1809 for henholdsvis 745 og 700 rigsdaler.¹²

Selvom dyrkningen af jorden vel har været udført ved daglejere, må aktiviteten som landbruger have gjort yderligere indhug i Winge's muligheder for personlig at udøve guldsmedhåndværket.

Winge var en flittig gæst på byens *auktioner*,¹¹ hvor han ikke blot købte ædle metaller og andet til sin produktion som guldsmed, men også ofte møbler, sengetøj, service m.v. samt naturalier til husholdningen, såsom smør og kaffebønner.

Som *skatteyder* i Vejle lå Winge sædvanligvis på tredjepladsen efter to købmænd, – nemlig successive *Jens Fæveile*, *Linnemann's* og *Langballe*, – som vi alle møder senere i denne redegørelse.

I årene 1783 og 1784 gik han undtagelsesvis ned i skat og rangerede da som nr. 5-6, – hvorefter han efterhånden påny kom op på tredjepladsen.

Hans faktiske skattemæssige nedgang i de nævnte år skal rimeligvis ses i sammenhæng med den alvorlige økonomiske depression i Danmark i 1783-84, som nok især har været følelig for et »luksuserhverv« som guldsmedens, men hans nedrykning til pladsen som nr. 5-6 i skatteyderrækken skyldtes dog delvis, at industrien i form af en »Pudder- og Stivelses-fabrique« var kommet ind i billedet og dennes ejer midlertidig besatte tredjepladsen.⁸

Socialt har Winge haft noget nær en topplacering i selve

Vejle by, men der fandtes jo en verden uden for denne. Hvordan forholdene i social henseende mellem by og omegn har ligget, fremgår blandt andet af kirkebogens oplysninger om dåbshandlinger i Vejle: Det ses, at rige købmænd som Fæveile og Linnemann's var faddere ved Winge-børnenes dåb, medens man ved købmandsbørnenes dåb ser *de Lindenpalm* og andre koryfæer fra oplandet som faddere her.

Hermed er også »hakkeordenen« antydet, al den tid man til sine børns dåb almindeligvis stræbte efter faddere fra et højere socialt niveau end ens eget, – et forhold, vi for øvrigt skal drage nytte af, når vi kommer til afsnittet om svende hos Mathias Winge.

Inden vi ser nærmere på dette samt på arten og omfanget af hans andre engagementer, vil vi afslutte denne levnedsoversigt med at konstatere følgende:

I 1781 blev Winge også *stempelpapirforhandler*.

Senest 1790 blev han endvidere *chef for borgervæbningen* med rang af capitaine, og fra 1791 intensiveredes hans engagement som »eligeret« mand. Men i marts 1794 overtager en anden hans plads som sådan, – og den 12/8 samme år finder vi hans sidste – stærkt rystende – underskrift, da han tegner sig for et bidrag til genopbygningen af det kort forinden nedbrændte *Christiansborg Slot*.

Få uger senere døde han og begravedes på Sct. Nicolai kirkegård den 17/9 1794, – hans 62-års fødselsdag. Graven må være nedlagt senest 1826, – sammen med kirkegården, som da endeligt afløstes af Assistens Kirkegård.

Ved sin død efterlod han sig de fire børn i alderen 13-17 år samt sin kone, Marie.

Et halvt år senere, nemlig den 18/3 1795, giftede denne sig i en alder af 47 år med den 33-årige Horsens-guldsmed *Jens Bierring*.

Han afløste Winge både som guldsmed, gæstgiver og stempelpapirforhandler, – men døde allerede i 1801.

Marie Winge/Bierring sad herefter i enkestand som gæstgi-

ver og stempelpapirforhandler til sin død. Hun begravedes i Vejle den 21/9 1808, – året efter Københavns bombardement og samme år, som spanske »hjelpetropper« brændte Koldinghus af, og Marie havde haft flere indkvarteringer af »allierede Tropper, Landeværn og Sjællandske Skarpskytter«. ¹³ Og på væggen i hendesorststue hang et »Skilderi i forgyldt Ramme med *Bonaparte*«, – som endnu en illustration af historiens vingesus helt ind i hjemmet.

Indboauktionen i 1809¹² indbragte ikke mindre end 3419 rigsdaler, – hvilket viser, hvor velhavende et hjem der her var tale om, set i forhold til værdierne hos selv så fremtrædende guldsmede som *Joachim Weller*⁴³ i Holstebro og *Andreas Holm*⁴⁴ i København, hvis respektive indboværdier næppe oversteg 200 rigsdaler.

Medens førstnævnte i øvrigt kun havde *privat sølv* i form af 9 spiseskeer, 3 teskeer, 1 sukkertang og et kruslåg og sidstnævnte slet intet havde, var der i Marie's bo:

- 1 sølvtepote
- 1 sølvsukkerskål med låg
- 1 sølvsukkerfad
- 1 sølvsukkerbøsse
- 1 sølvsukkertang
- 1 sølvtedåse
- 1 sølvpeberbøsse
- 1 sølvpotageske
- 2 sølvflødeskeer
- 13 sølvspiseskeer
- 11 sølvteskeer
- 1 sølvdåse og
- 1 sølvsnustobaksdåse.

Ved hendes død var sønnerne *Niels* og *Jørgen Winge* blevet teologer⁴⁷ (senere sognepræster), *Christopher* guldsmedesvend (senere guldsmed i Horsens og derpå købmand samme-

steds),²⁰ medens datteren *Catharina Margrethe* var og forblev ugift og døde den 24/1 1853 i Vejle. Hun havde en tid været husbestyrerinde på en herregård.⁴⁷

Deres netto arv efter moderen blev 1657 rigsdaler til *hver*, – en pæn sum på den tid.

Mathias Winge som Kongelig Privilegeret Gæstgiver

Winge fik bevilling som sådan ved Aabent Brev af 21. november 1766, efter at hans svigerfar, Jørgen Brosbøll, allerede i 1764 havde overdraget ham sin gæstgivergård med tilhørende privilegier.⁵

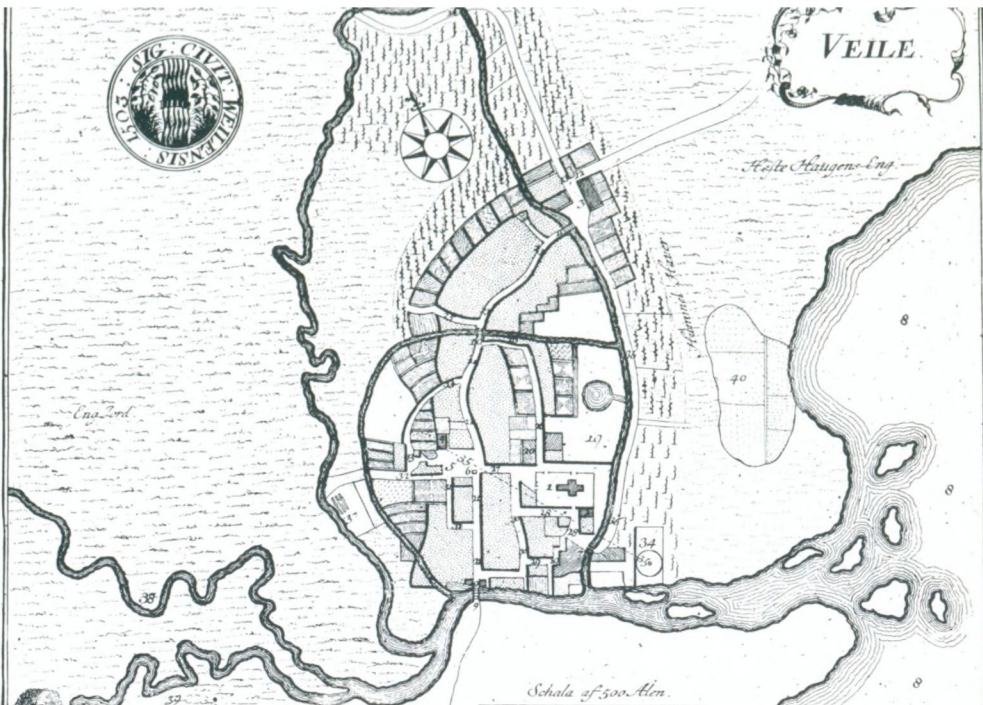
Ifølge brevet bevilgedes der Mathias Winge, guldsmed i Vejle, at »hans ejende og iboende Gaard maa herefter alene være en privilegeret Gæstgivergaard sammesteds, til hvilken Ende han og efterkommende Ejere af Gaarden maa nyde samme Privilegier og Friheder, som andre privilegerede Værtshuse efter Forordning af 5. Marts 1695 er bevilgede, dog at det nu som forhen maa være Tolderen, Apotekeren og nogle faa Borgere uforment at imodtage dem, som altid har søgt Logement hos dem.«³³

Han havde således, stort set, eneret på at drive hotelvirksomhed i Vejle. Men han var ikke ene om udskænkningen: Der var i 1787 desuden 15 værtshusholdere i byen¹⁹ samt herudover snesevis af andre, der selv brændte deres brændevin, – blandt dem eksempelvis i 1794 den i byen indkvarterede rytterskadron som langt den største brændevinsproducent af alle!¹⁰

Gæstgivergården lå som matrikel nr. 65 i Torvegade, nuværende nr. 4,³³ d.v.s. på østsiden af rådhus torvet, der ses som nr. 5 på hosstående kort over Vejle, som – morsomt nok – er tegnet af svigerfaderen, Jørgen Brosbøll, i 1767, – formentlig i hans egenskab af brandinspektør.

Da Winge i februar 1764 giftede sig til gæstgivergården, var hovedbygningen mod torvet kun på 9 fag,⁷ hvilket Winge nok

1. Skolen.
2. Høstplad.
3. Raadhuset.
4. Torvet.
5. Tøve Bryden.
6. Møllen.
7. Koren.
8. Søndre Port og Broe.
9. Allbro og Ase.
10. Nørre broe over Mølle Aase.
11. Nørre Port ad Kirkegår.
12. Nørre Port ad Grundet Warde og Røghedsvej.
13. Græde Broe.
14. Næver som bærer Vandet til Møllen.
15. Stokbroe eller Færdsherrig Broe.
16. Læ og Brøstingst pænt et lide.
17. Kirkehus.
18. Rødborg Banks og Eng.
19. Sømme Frøstens Rødborg Aase som nu er gjort til plæne Jord og Eng.
20. Capellens Rødborg Aase som nu er gjort til en Kirke Aase.
21. Søndre Gade.
22. Tøve Gade.
23. Nørre Gade.
24. Søndre Gade.
25. Rødborg Gade.
26. Grønne Gade.
27. Kirke Stræde.
28. Mølle Gade.
29. Sjøker Gade.
30. Fald Gade.
31. Lørdag Gade.
32. Vester Gade.
33. Søndre Gade.
34. Rødborg Aase.
35. Lørdag Aase under Lørdag.
36. Lørdag Aase.
37. Rødborg Aase og Rødborg Aase.
38. Grønne Aase som kommer fra Knarup.
39. Rødborg Aase som kommer fra

har ment var for lidt, vel bl.a. henset til, at der nu også skulle være plads til aftægtsbolig for Jørgen Brosbøll.

I hvert fald skred han hurtigt til en udvidelse af gæstgivergården. Allerede den 28. april tinglystes hans køb af 4 fag af den sydlige nabos ejendom og af det tilsvarende jordareal bag denne. Pris ialt 280 rdlr. Det nævnte nabohus var på to etager plus kælder. Og øjensynlig lod Winge den pågældende del af dette hus nedrive, hvorpå han så ved nybyggeri udvidede den oprindelige gæstgivergård med 4 fag mod syd, – til ialt 13 fag. Resultatet blev nemlig, at gæstgivergården helt igennem kom til at bestå af én-etages bygninger. Pengene til finansiering af udvidelsen tilvejebragte Winge ved at optage et den 9. maj 1764 tinglyst lån på 700 rdlr. til 4½ % p.a. hos *justitsråd de Lindenpalm* til *Tirsbæk* mod 1. prioritets sikkerhed i gæstgivergårdens hovedbygning mod torvet (brandforsikringsvurdering 800 rdlr.).^{1 17}

Eftersom nævnte justitsråd skulle blive Winge's måske betydeligste kunde, kan en kortfattet præsentation af denne mand være på sin plads:

Godset *Tirsbæk* m.fl. godser havde tidligere tilhørt en *Chresten de Linde*. Da denne i en fremskreden alder blev enkemand, giftede han sig med en af godsets tjenestepiger, *Maren Loss*, som han lå helt under for. På godset var der i de samme år en ridefoged, *Jørgen Hvas*, søn af en forpagter på egnen.

Da Maren Loss var blevet enke og dermed havde arvet *Tirsbæk* m.m., giftede hun sig med nævnte ridefoged. Denne ansøgte kongen om – mod erlæggelse af 2000 rigsdaler – at måtte erhverve titel af justitsråd. Kongens svar var: »Hvis han betaler 4000 rigsdaler, skal han få den«. Hvilket Jørgen Hvas så gjorde. Desuden fik han lov til at antage navnet *de Lindenpalm* samt føre slægtsvåben.

Dette slægtsvåben blev en naivt-morsom allegori: Et skjold, hvorover en hjelm med *palmegrene*, over hvilke ses stammen og kronen af et *lindetræ*. Og på hver side, med forpoterne hvilende imod skjoldet, står en *los*. Dette var i 1757.

Ægteparret fik i 1758 datteren Christine.

Og så gik ellers den muntre mand med en stor og kostbar appetit på livet i gang med at leve formuen op. For at dække sit forbrug måtte han efterhånden sælge eller pantsætte den ene af sine ejendomme efter den anden til svigersønnen, den for sin hårdhed imod bønderne og andre berygtede *brigadér Halling*.³⁵

De Lindenpalm blev enkemand i december 1778, og da han selv døde i 1782, var alt solgt eller pantsat, bortset fra nogle få personlige ejendele, hvoriblandt en stor københavnsk sølvkaffekande som det eneste af nævneværdig værdi i fortegnelsen over hans bo.

Ved sin død var han en ensom, foragtet mand.

Uden en eneste til at følge bragtes han til graven på en tarvelig fjælevogn.³⁵

Men altså, som godsbesidder i 1764 havde han endnu noget at låne ud af, – og lånte så Mathias Winge de penge, denne skulle bruge til ejendomsudvidelsen. Dette lån synes i 1767 at være konverteret til et tilsvarende stort lån, Winge fik ved Vejle By's Fattigkasse,¹ – og som han ses at have tilbagebetalt på mindre end et år.

Ifølge brandtaxationsprotokollen 1791-1800 var hele den udvidede ejendom opført af mur og bindingsværk og var teglhængt.

Den bestod af tre bygninger: Forhus (13 fag), Tværhus (11 fag) og Sidehus (5 fag med tilbygget halvtag på 2 fag), takseret til henholdsvis 800, 220 og 280 rigsdaler.

Husene havde kun én etage, – dog havde forhuset tillige 2 kviste (hver på 3 fag), hvoraf den sydligste var gennemgående.

Af skifteretsprotokollen i forbindelse med Maries død i 1808 fremgår endvidere følgende:

Forhuset havde kælderetage, og over loftet fandtes et overloft.

Af stuer m.v. omtales: Storstuen, Klubstuen, dagligstuen, Den lille Stue, 3 sovekamre, 3 gæstekamre og et pigekammer – alle kakkellovnsfyrede – samt spisekammer, brændevinskammer, panelkammer, loftskammer og tjenerkammer, – og ende-

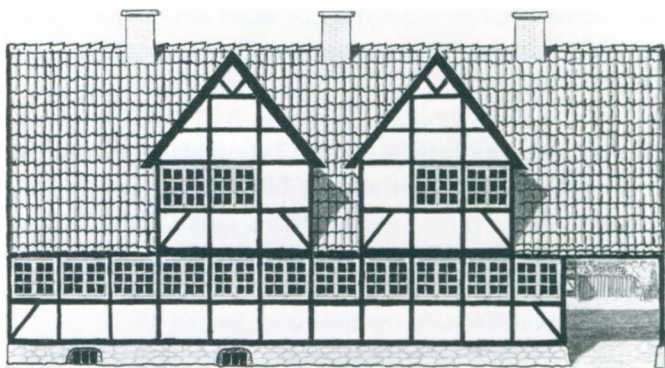
lig køkkenet med »i Skorstenen en Kiøkkenindretning med Ovn og Laage«.

Tværhuset omtales som »Gaarden«. Her var vogne og redskaber, hestestald og kostald samt karlekammer med 3 faste sengesteder. Her nævnes ingen kakkellovn, så overnattende kuske har vel måttet klare sig med varmen fra staldens dyr.

Ved Maries død var der her 2 heste og 4 køer.

Sidehuset omtales som »Bryggerhuset«, hvor der var redskaber til brændevinsbrænding og ølbrygning. Bryggerhuset havde også loftsetage.

Ifølge alt foreliggende, herunder bl.a. antallet af gardinfag til vinduer og f.eks. møbleringen af gæstekamrene, kan man med et vist forbehold fastslå, at *gæstgivergården – set fra rådhus-torvet* – må have set nogenlunde således ud:

Som eksempel på *møbleringen af gæstgiveriets gæstekamre* skal nævnes det ene af de to kvistkamre mod torvet:

Her var 2 faste sengesteder, hver med 2 fag omhæng og 2 kapper. Endvidere 1 lænestol, 2 læderstole, et lille brunmalet bord, 1 spejl i brun ramme, 1 bord med brune stenfliser, en egeservante med vandkande og -fad, 1 natpote og 1 bækken.

Der var 2 fag vinduesgardiner og 2 spånjalousier samt en »3-etages« kakkelovn.

Sengetøj var omfangsrigt. Til en gæsteseng f.eks.: 2 underdyner, 1 overdyne, 1 tæppe, 4 puder og 4 hoveddyner. Men dengang sov man jo også nærmest siddende op i sengen.

I betragtning af at ægteparret Winge til deres hjælp (1787) kun havde 2 tjenestepiger og en gårdskarl til hele arbejdet med brygningen, husdyrene, havearbejdet, afhentning af »ildebrændsel« til og fyring i mindst 12 kakkelovne og lignende, vedligeholdelse og rengøring af hjemmets og gæstgiveriets mange rum med bl.a. mindst 15 sengesteder, den egentlige husholdning, herunder utvivlsomt kærning af smør, bagning, slagtning, saltning m.v. samt madlavning, må der have været nok at se til, – særlig når man tager i betragtning, at Winge også skulle passe sit arbejde som guldsmed (hjulpet ganske vist af en svend) som stempelpapirforhandler, postekspeditør, borgerrepræsentant og chef for borgervæbningen samt skulle varetage administrationen af ejendom og jordbrug.

Tilstedeværelsen af 2 spinderokke og 2 garnvinder vidner om, at der også på dette felt har været brug for flittige hænder. Og så var der jo 4 børn at passe, omend der i perioder holdtes amme til dem.

Men ægteparret Winge har øjensynlig haft godt greb om tingene. I hvert fald skrives et sted:⁴⁷ »Her er en velindrettet Gæstgivergaard, hvis Ejer er Mathias Winge, hvor den Jydske Agende Post indlogerer samt rejsende Herskaber og andre honette Folk beværtet«.

Blandt de *rejsende herskaber* var også nu og da de kongelige. Således opholdt *kronprins Friderich* (senere Frederik VI, men jo allerede da regent) sig i 1787 en times tid hos Winge i gæstgivergården i forbindelse med inspektion af de jyske regimenter.³⁴

Og i 1793 »den 29de Maji reiste Hans Kongelige Højhed *Arveprinds Friderich* og Gemahlinde her igiennem til Aarhus.

Det ridende Korps modtog disse høie Reisende ved Winding og eskorterede Høisamme herigiennem til Bredahl. Kun

omtrent en halv Time opholdt disse høie Herskaber sig i Giæstgiver Wings Værelser den Gang, men ved Tilbage-reisen fra Aarhus hertil den 1. Junii ankom høibemeldte Kongelige Herskaber om Aftenen, og forblev Natten over i bemeldte Wings Huus.

Korpset modtog Høisamme igjen ved Bredahl og escorterede baade til Byen, som og derfra om Morgen til Højen. Ved denne Lejlighed paraderede Borgerskabet under Gevær og afgav behøvende Honeur-Vagt«. ³⁴

Der har sandelig været noget at se til for Winge ved sådanne lejligheder, som dog synes at have været af de sjældne.

Befolkningens kærlighed til kongehuset gav sig i 1790 udtryk gennem de *festligheder*, der også i Vejle holdtes *i anledning af kronprins Frederiks formæling med prinsesse Marie af Hessen*.

Ved den lejlighed var gæstgivergården illumineret.

Den 14. september 1790, dagen for kronprinsparrets indtog i København efter brylluppet på Gottorp Slot, skete nemlig følgende i Vejle: ³⁸

Ved stiftsbefalingsmand von Urnes initiativ »var foranstaltet, at Byens Fruentimre forsamlede sig paa Raadhuset, og at Borger-Compagniet med flyvende Fane og klingende Spil, samt det for Hans Kongelige Højhed Kronprinsen oprettede Ridende Korps, trak op paa Torvet og paraderede for Raadhuset den 14. om Eftermiddagen Kl. 4« samt at der – da kirken var under hovedreparation – holdtes hyldestale af sognepræsten, magister *Schjot* fra rådhusets altan, »hvilken Tale endtes med Lykønskninger og Bønner over det Høje Ægtepar, samt over Kongen og Hans Huus«.

Før og efter talen blev sunget en salme »under Paukers og blæsende Instrumenters Musik. Handlingen begyndte og sluttedes under Kanoners Løsning, Borger-Compagniets og Korpsets Paradering. Enhver forføjede sig derefter til sit Huus.«

»Ved anbrækkende Aften oplysdte en almindelig Illumination hele Byen, hvoriblandt Raadhuset udmerkede sig ved

udvendig Illumination med tændte Lamper i antique Smag, hvori var anbragt Deres Kongelige Højheders Navne; og dernæst Borgerkapitajn Winges og Fændrik Baldeviins Huse.

Et Bal blev derefter paa Raadhuset begyndt af et Selskab af Byens Embedsmænd og bedste Indvaanere, omtrent 80 Personer, hvor glade Ønsker udraabdes under Kanoners, Paukers og Trompetters Lyd, for de Høje Formælede, Hans Majestæt Kongen og det gandske Kongehuus, og hvor anseelige Gaver af Selskabet blev givet til fraværende mindre Formuende og Fattige, at ogsaa de kunde glæde sig. Ballet sluttedes paafølgende Morgen Kl. 7.«

Jo, dette har været en fest, hvor Mathias Winge, i sit livs zenith og i sin smukke kaptajnsuniform, nok med rette har følt sig som det lokale borgerskabs fremmeste repræsentant, – en hovedperson.

Og ved denne lejlighed har han nok haft sin tegnebog fremme, – et meget smukt stykke skindarbejde med jernbeslag og hemmeligt låsetøj, – et klenodie, som er i forfatterens besiddelse i dag, og formentlig er den eneste i slægten Winge eksisterende personlige ejendel efter Mathias Winge. I tegnebogen ligger til dokumentation et brev skrevet af Winge's svigerdatter, forfatterens tipoldemoder, *Christence Winge*, født *Frich*, enke efter sognepræst *Jørgen Winge*.

Brevet er stilet til hendes søn »Fritz«, – på daværende tidspunkt *guldsmed F. Winge* i Middelfart.

Blandt »*andre honette Folk*«, der logerede i Winge's gæstgivergård skal – på grund af de sig hertil knyttende barske omstændigheder – nævnes *stadskirurg Sager* fra Kolding.

Når han overhovedet kom til Vejle, og når han ikke valgte at bo hos apotekeren, hvilket formentlig ellers ville have været det mest nærliggende, havde det følgende årsag:

Som tidligere nævnt, var der i en årrække ingen læge i Vejle! Denne for befolkningen alvorlige mangel foranledigede, at apotekerenken (der havde fortsat sin afdøde mands virksom-

hed med en faglig bisidder) i 1783 indsendte en ansøgning til Kongen om tilladelse for byen til på forskellige måder at skaffe sig midler til aflønning af en læge.

Behandlingen af sagen trak i langdrag, og nu skete det paradoxale, at netop samme apotekerenke ved juletid 1783, lige hjemkommen fra en rejse, ramtes af en smitsom sygdom – man mener, der var tale om plet-tyfus –, som medførte hendes egen død juleaften, hendes bisidders og en anden hjælpers død kort efter og dødsfald rundt i byen blandt folk, der havde haft deres gang på apoteket o.s.v.

Dette medførte, at stiftsbefalingsmanden befalede ovennævnte Kolding-læge at rejse til Vejle for at opklare situationen og bidrage til sygdommens imødegåelse.

Og han valgte altså Winge's gæstgiveri som sit »hovedkvarter«. ³³

Gæstgiveriet benyttedes i øvrigt også til sådanne offentlige formål som afholdelse af auktioner. ¹⁸

Efter Winge's enkes død i 1808 viste det sig vanskeligt at få gæstgivergården afhændet. Det lykkedes dog i 1810, da den overtoges af en *gæstgiver Schou*.

Senere overgik den til en *gæstgiver Worch* og kaldtes da »*Gæstgiver Worchs Gaard*«, hvor for øvrigt *Vejle Byes og Amts Sparekasse* i årene 1827-28 havde sit første sæde.

Ca. 1831 etableredes på samme sted, men udvidet med nogle fag, det nye 2-etages »*Brandts Hotel*«, som ligeledes senere faldt som offer for udviklingen, – uden at efterlade sig mindste spor.

Og i dag – 1978 – ser der således ud på stedet:

Winge og Jydske Agende Post

Jydske Agende Post²⁸ oprettedes mellem København og Ålborg ved Kgl. Forordning af 17/7 1750 og blev – som andre agende poster – bortforpagtet til privatdrift.

Fra 1757 var den ene om strækningen Haderslev-Ålborg, medens den på ruten København-Haderslev var slået sammen med Hamburgske Agende Post.

Det var den agende posts pligt at sørge for bekvem og sikker transport af passagerer samt pakker, penge m.v., – medens det egentlige postvæsen med dets »ridende poster« varetog forsendelsen af breve og lignende.

Forpagteren af den agende post antog i visse købstæder på ruten dels en vært, hos hvem postillonnen (»fuldmægtigen«) og hans passagerer kunne indlogeres og forplejes, dels en ekspeditør, der kunne tage sig af pakkeposten til den pågældende købstad og dens omegn. Og begge disse hverv havde Mathias Winge for Vejles vedkommende, idet han straks i 1764 overtog dem efter sin svigerfar, Jørgen Brosbøll.⁵

Som postekspeditør skulle han modtage og kvittere for al pakkepost til Vejle og omegn, samt påtegne postillonens

»stundeseddel« med hensyn til ankomst- og afgangstidspunkter. Om han også selv har skullet udbringe pakkepost får stå hen, – men eftersom han havde 2 heste, og der i dødsboet efter hans enke, Marie, i 1808 figurerer en »postvogn med 2 stole«, har han muligvis været led i en vognmandsordning i Vejle.

Men i øvrigt påhvilede det nok postkunderne selv at hente og bringe pakker m.v. til ekspedition. Således beretter »Brande Sogns Historie«, at »postforbindelsen« mellem *Vejle* og det dengang så ubetydelige *Brande* varetoges ved, at en mand herfra, én gang om ugen, vandrede den ca. 40 km lange vej til Vejle og tilbage igen, – med en trillebør!

Som vært for omhandlede post havde han visse pligter og visse privilegier:²⁸

Værtshuset skulle have mindst 4 kamre med gode, rene senge, fornødne ildsteder, tætte vinduer og døre samt stald til 6 heste og skur til 3 vogne, – således at de rejsende kunne »saa vel logere som hos en af de bedste Indvaanere i Byen«.

I Winge's gæstgivergård synes de nævnte krav stort set at have været opfyldt, hvilket – efter hvad der vides – var mere end man kunne sige om mange andre postværterers huse på den tid.

Winge's privilegier i denne sammenhæng var, at han måtte bage rugbrød, brygge øl og brænde brændevin, ligesom han var fritaget for' alle byens »bestillinger« (offentlige hverv) samt for indkvartering.

Det var bl.a. disse privilegier, Winge påberåbte sig, da han i 1765 klagede over byfogeden.

Medens Winge utvivlsomt var vært for Jydske Agende Post lige til sin død i 1794, vides det ikke, om hvervet som ekspeditør for samme varede lige så længe; men der er intet fundet, der taler herimod.

Winge og borgervæbningen

I de samme år, hvor Europa stod i flammer i forbindelse med den franske revolution, og hvor franske borgere lod adelens og kongehusets hoveder rulle fra skafotterne, var borgervæbningen i Vejle optaget af ganske anderledes fredelige og kongetro sysler.

Det var pligt for byernes handlende og håndværkerne at indgå i borgervæbningerne. Disse sorterede under stiftsbefalingsmanden (fra 1801 kom de under hæren). For Vejle's vedkommende talte borgervæbningen i 1793 90-100 mand ud af et samlet befolkningstal på ca. 900.³⁴

Borgervæbningens opgave var at beskytte byen imod ydre fjender. Desuden havde den honnør- og vagtopgaver, – f.eks. ved kongelige besøg.

Mandskabet var bevæbnet med gevær, men var ikke uniformeret.

Der blev i sommerhalvåret jævnlig drevet eksercits, hvori mandskabet »var vel øvet«, samt afholdt én årlig skydekongurrence, hvor der kunne vindes sølvpræmier, såsom sukker-tænger, flødeskeer og teskeer.

Disse har formodentlig hovedsagelig været fremstillet på Winge's værksted. Det tør antages, at én af dem er den som *kat. nr. 50* viste flødeske, idet denne på bagsiden af skaftet bl.a. bærer en indgraveret skydeskive, som her vist:

Senest fra 1790 og til sin død i 1794 var Mathias Winge chef for borgervæbningen med rang af Capitaine.

De øvrige officerer var da løjtnanterne købmand *Henrich Linnemann* og sadelmager, brandinspektør *Søren Carstensen* samt fænrík, købmand *Baldewien*. Disse fire var uniformeret som det ses af fig. 10, der er fundet i *Møller*: »Den danske Hærs Uniformer, og den norske til 1814«. Frakken var rød, underklæderne strågule og hatten sort. De bar kårde og sølvknappet stok.⁴¹ Capitainens uniform ses i midten.

Borgervæbningen havde »en smuk Fane af grøn Silketøj med det Kongelige Chifre og Byens Vaaben«.³⁴

Fig. 10.

Denne fane opbevarede hos Mathias Winge, når den ikke var i brug.³³

I disse år var ved siden af borgervæbningen oprettet et lille beredent korps, »*Fridrichs Weyle Røde Chor*«³³ med en styrke på 14 mand under Ritmester, købmand *Langballe*, og næstkommanderende, Vagtmester *G.F. Gaarmann*, – alle uniformeret og udstyret for egen regning og til omkostninger, som kun tillod velbemidlede at indtræde i korpset, – hvilket i øvrigt krævede skriftlig tilladelse fra Mathias Winge.

Korpset var oprettet ud fra borgernes ønske om at kunne stille passende eskorte, når kongelige personer passerede byen.

Når et sådant ønske kunne opstå, må det ses på den baggrund, at hvor »vel øvet« borgerkompagniet end har været i eksercits, må det have været en højst uensartet forsamling såvel fysisk set som med hensyn til påklædning og har selvfølgelig ikke – al god umage til trods (eller måske netop på grund heraf, – jfr. fader Holberg) – kunnet undgå at virke noget latterligt i sin paraderen ved slige lejligheder. Dette brugte byfoged Lange da også i sin argumentation for bevarelsen af det ridende korps, da løjtnant Linnemann efter Winge's død tilstræbte en nedlæggelse af det,⁹ – hvilket forehavende han i øvrigt synes at have haft held til at få gennemtrumfet i 1795.⁴¹

Det beredne korps og borgervæbningen i Vejle afholdt fælles skydeøvelser og parader under udfoldelse af gensidige reverenser, – således i 1790:³³

»Anno 1790 Løverdagen den 10de Julii, var Choret forsamlet, og i fuld Mondering til Hest havde den Fornøjelse at paradere med Borgerskabs Compagniet paa Weyle Torv, efter at samme i Forveien var tilsagt at møde hos Ritmesteren, og derfra ordentlig med blottet Kaarde, honorerede Borger Compagniets Fahne, i at giøre Front liige for Torvet og Compagniets Front; Liige som og Corpset af Compagniet igien blev honoreret, med Exercitz, Tromme og Music, derefter, efter giorte Aftale i Forveien med Borger Officererne, reed for an til Byens Skyde Bane, her paa Syndre Fællad, hvor Choret igien modtaeget Borger Compagniet, da man derved giorte Front, Choret paa Høyre Fløy; efter Compagnie Exercering var fuldendt,

blev og comanderet til Fods, hvor Choret paraderede med Borger-skabet indtil der var skudt for det Høy Kongelig Herskab: Hvorefter eenhver efter sin udtagen Nummer skud, og tilfaldt den beste Ge-vinst, een Sølv Calot Skee* indvendig forgyldt, til Hr. Ritmester Langballe, den sidste Gevinst, 6 Sølv Thee Skeer, tilfalt Vagtmester Gaarmann; efter at Skydningen var forbi, begav Choret sig til Hæst, og i samme Orden som ommelt dertil, reed for op med Compagniet til Torvet, og modtoeg samme der med Salutering af Ritmesteren og Trompeteren; og efter at Borger Fahnen var baaret til *Capitain Wings* saluteret endnu Borger Compagniet, og i Orden forloed samme, og paraderede indtil Hr. Ritmesterens Huus, hvor alting endte sig. Wi-idere passerede intet, men alting afgik i Eenighed og kierlighed.«³³

Winge som »eligeret« mand

Borgervæbningen har – tilsigtet eller utilsigtet – ikke blot haft militær og selskabelig betydning. Sammensat af byens hand-lende og håndværkere har den været et udmærket forum for politisk aktivitet. Og det er værd at notere sig, at fra 1791 er borgervæbningens fire officerer identiske med byens fire elige-rede mænd!

Disse var udpeget af byfogeden efter godkendelse af stiftsbe-falingsmanden, og de repræsenterede borgerne over for bysty-ret, når vigtige beslutninger skulle træffes.

Mathias Winge var allerede blevet »eligeret« i 1775. Den-gang var der tolv af slagsen, men fra 1791 var antallet kun fire, – og Winge's engagement i den politiske aktivitet hermed forstærket.

Nu er det eksempelvis med opbakning af de tre øvrige eligerede,⁶ Mathias Winge i 1792 afviser et af statens toldin-spektør fremsat forslag om forbedring af havn, portbygning m.v. på basis af en »bompengeafgift«. I stedet ønsker Winge, at byen afstår disse objekter til staten, så at toldvæsenet m.fl. selv kan ombygge, som de finder for godt, – og byen kan spare 500 rigsdaler.

* Flødeske, opøsningsske og lign., sovseske-agtig ske.

Hvad forslaget om forbedring af en portbygning angår, drejede det sig om portbygningen ved Sønderbro, som bl.a. var indrettet til beboelse for en konsumtionsbetjent. Såvel ved denne port som ved portene i byens nordkant førte konsumtionsvæsenet toldmæssig kontrol med alt, der bragtes ind i byen og ud af denne, – og opkrævede den pligtige told til »kronen«.

Konsumtionslinien (toldgrænsen) mellem byen og det omliggende land forløb fra Sønderbro, langs Lille Blegå i byens vestkant indtil Flegborg, hvorfra den så – stort set – fulgte humlehavernes udkanter byen rundt tilbage til Storåen og Sønderbro, – jfr. byplanen side 37.

I Vejle – som overalt i landet – var »kronen's« konsumtionsvæsen med dets toldafgifter en torn i øjet på såvel byboerne som landmændene.

Al handel mellem land og by *skulle* foregå i købstaden og kun på én bestemt ugentlig torvedag eller på de to årlige markeder ved henholdsvis Sct. Hans og Sct. Mikkelsdag.

Det fremgår af byfoged Gaarmann's nedenfor viste plakat fra januar 1771, at *onsdag* var fast torvedag i Vejle, og det ses, at torvetiden indtil klokken 11 alene var forbeholdt de almindelige »indvånere«, medens købmændene måtte vente med at købe ind til *efter* dette klokkeslæt!

At sligt har været et slemt irritament for købmændene (og har fristet til omgåelse under forskellige former) er indlysende. Det er derfor også umiddelbart forståeligt, at et »byråd«, hvori to af de ialt fire eligerede var købmænd, stillede sig afvisende over for tanken om, at byen skulle betale for »ris til egen bag« i form af bedre vilkår for det plagsomme konsumtionsvæsen.

Anderledes måske med den foreslåede forbedring af havnen. Her skulle man vel have forventet visse visioner hos købmændene med hensyn til den handelsmæssige betydning af en bedre havn, – visioner som de Brosbøll'ske i 1762. Men måske *har* tiden – alle forudsætninger taget i betragtning –

PLACAT.

a Høyresbaarne Herr Stifts-Befalingsmand von Levetzau, til Lovens, Politie-Forordningens, og det, angaaende Markedernes og Torve-Dagens Holdelse, udi Riiber-Stift i Særdeleshed, under Dato den 18de November 1740, Allernaadigst confimerede Reglements, bestyrelse Efterlevelse, og den derimod sig indseegne Land- og Forprang, samt Smuge-Handel, der ikke alleene og fornemmelig for Kjøbstæderne, og deres fattige Indvaanere, men endog virkelig i Tiden for Landsbye-Manden med, som derved sit Bonde- Arbeide og lovlige Næring forsømmer, er saa skadelig og fordervelig, som ulovlig, dessens Afkæffelse, ikke alleene ved Placat under Dato den 15de December 1769 udfærdiget, haver anordnet og befalet, at Torve-Dag med alle slags Vare, som Bonden haver at sælge, efter Høysibemelte Allernaadigst confimerede Reglement, skulle holdes her i Bøyle, ugentlig hver Onsdag, med mindre paa samme Dag nogen Helligdag maatte indfalde, og at Land-Manden og Bønderne, som maatte agte deres Vare, det være sig Korn, Victualia eller andet, her til Bøyle at sælge og føre, altsaa samme paa offentlig Torv skulle bringe, og deraf til Kloften 11 Formiddag, til almindelig Indvaanere, men efter saadan Tiid først, til de Handlende, falholde og sælge, og i sær vogte sig for, enten inden eller uden Portene, til Høkkere og Forprangere, mindre til de, som derom paa Landet omløbe, noget i saa fald at afhænde, under Varenes Confiscation, og anden Straf, efter Kongelig Allernaadigste Lov og Forordninger; mens endog ved Høyrespective Ordre, under Dato 25de December sidstleevn, mig i Særdeleshed tillagt, paa nye erindret, at der af mig, som tillige værende Politie-Mester, saavel her i Byen, som omliggende Herreder, ikke alleene paa det nyeste over Torve-Dagens ordentlige Holdelse her ibid., skal holdes, mens endog paasees, at Bonden, som andre Dage om Ugen maatte bringe Vare hertil, under vedbørlig Tiltale og Straf, samme da ligesaa offentlig paa Torvet efter Loven, og i det mindste eet Par Tømer, falholder, og ikke af een, forend han til Torvs kommer, sluttet ulovlig og underfundig Accord, sig betiener; Altsaa, paa det ikke nogen, som uviidendes om saadan Stiftets Høye Øvrigheds Foranstaltning og Anordning, derimod sig skulle forsee, og ei heller kunde undskylde, haver jeg denne Bekjendtgjørelse derom, til at werde paa Byens Porte opslaget, saavel som om paa omliggende Sogners Kirkestævnener oplæst, bestyret og befestet udfærdiget, og hvorved alle og enhver Vedkommende, saavel Inden som Uden Byes boende, tillige advares, at de samme stricte efterlever og efterkommer, for den ellers deraf flydende Tab og Skade, sig i agt at tage, og at undgaae.

Bøyle, den 26de Januarii 1771.

H. L. Baarmann,

Bye-Foged ic.

endnu ikke været moden til en havneudvidelse. Det ligger uden for forfatterens forudsætninger at vurdere dette.

Tilsvarende udtaler de fire eligerede den 29/12 1793, at et overslag, fremlagt af bygmester Lange vedrørende en ombygning af Midtbroen, nok kan være godt, men at der allerede har været så mange udgifter til materialer og arbejds løn til broen, at denne, dersom den blot bliver forsvarligt brolagt, uden videre reparation vil kunne holde i 10-20 år, så at byen foreløbig kan spare denne udgift!⁶

Om nu sådan sparsommelighed måske har været kortsynet, får stå hen. Men det kan uden videre fastslås, at Winge på det tidspunkt, i sin dobbelte rolle som chef for borgervæbningen og ældste borgerrepræsentant, har været en betydelig politisk faktor i Vejle, – og ikke nem at »danse« med for de offentlige myndigheder!

Som eligeret mand måtte han i øvrigt også beklæde visse udvalgsposter – som vi i dag ville kalde dem – poster, der krævede kendskab til medborgernes økonomi m.v. Han var således nu og da én af de fire »Taxeer-Borgere« (ligningsmænd), og han og de tre øvrige eligerede udgjorde fast *Indkvarteringskommissionen*.

(På de tider fandtes jo ikke kaserner til landets soldater. Disse måtte derfor indkvarteres hos private på hensigtsmæssige steder i landet – imod en godtgørelse til disse private kvarterværter.

Ligeledes skulle der ofte stilles heste, leveres foder o.s.v. Udgifterne skaffedes der dækning for ved at udskrive *indkvarteringsskat* fra borgerne, – og der skete en udligning imellem byer, der havde indkvartering og byer, der ikke havde, – koordineret af stiftsbefalingsmanden.

Når byen havde fået besked om, hvilket samlet beløb, den skulle udrede i indkvarteringsskat, toges den ene halvdel af dette beløb hjem fra ejendomsbesidderne forholdsmæssigt efter værdien af den enkeltes ejendom.

Den anden halvdel pålignedes borgere med erhverv, – forholdsmæssigt efter indtægts størrelse.³⁷

Alt dette påhvilede det indkvarteringskommissionen at tage stilling til).

Winge som stempelpapirforhandler

Hvervet som stempelpapirforhandler og forhandler af spillekort fik Winge i 1782, idet det ses,¹⁷ at mølleren på Vejle Mølle, *H. C. Berg*, den 17/7 1782 kautionerer over for etatsråd *Müller*, København, for de stemplede papirer og spillekort, Winge havde fået betroet til forhandling.

Det vides også, at dennes enke, *Marie*, havde omhandlede hverv, indtil hun i 1795 giftede sig med *Jens Bierring*, hvorefter denne – med kaution fra provst *Schiøtt* – lagde navn til forhandlervirksomheden. Og da Bierring døde i 1801, blev det påny Marie, der fik hvervet, – og beholdt det til sin død i 1808.

Desværre er der ikke fundet regnskaber over forhandlingen af stempelpapir og spillekort fra Winge's egen tid, men følgende giver formentlig et godt indtryk af *indtjeningsmulighederne* i denne forbindelse:

Ved Maries død havde beholdningen af stempelpapir en pålydende værdi af næsten 23.000 rigsdaler. Det lyder voldsomt, men det var jo nødvendigt at have mange forskellige satser repræsenteret, – her var det 144, nemlig fra 4 skilling og helt op til 278 rigsdaler og 42 skilling.

Hvor tidkrævende har arbejdet med denne virksomhed været, og hvor meget kunne forvalteren indtjene ved forhandling af stempelpapir og spillekort?

Af bo-opgørelsen i forbindelse med Marie's død i 1808 ses, at i de forløbne 8½ måned af dette år havde hun solgt lige ved 600 stykker stempelpapir, – d.v.s. gennemsnitlig 2-3 stykker pr. dag. Værdien af det solgte androg godt 1600 rigsdaler.

I 1807 havde hun solgt for godt 3300 rigsdaler og heraf haft en fortjeneste på ca. 130 rigsdaler, altså på 4 % af omsætningen.

I 1796 og 1797 havde Bierring haft en omsætning på hen-

holdsvis 2133 og 2119 rigsdaler og følgelig altså 85 henholdsvis 84 rigsdaler i fortjeneste.

Selvom der én gang årligt skulle laves et omfattende regnskab til rentekammeret i København, må det nok ialt siges, at forhandlingen af disse ting kun kan have medført et meget begrænset forbrug af tid og kræfter.

Men *indtægten* var ikke ringe, – for dén kunne man (som vi senere skal se) let holde en fuldtidssvend i guldsmedeværkstedet!

For deres talende indhold skal sluttelig citeres to skrivelser fra rentekammeret til guldsmed Jens Bierring:

10/5 1795

»Ved Deres gode skrivelse af 21. april har jeg haft den ære at imodtage hr. provst Schiøtts interims caution for forhandlingen af stempelpapir og kort.

At De er gift med madame Winge har ikke været mig bekendt førend jeg saa det i Deres ærede skrivelse. Jeg ønsker til lykke dermed og har jeg ikke noget imod, at De i Deres eget navn vedbliver fremdeles forhandlingen af det stemplede papir og kort paa samme vilkaar som Deres kone hidtil har haft det, ej paatvivlende, at De jo gør fornøden rigtighed derfor i rette tid.

Hammeleff«

20/6 1798

».. Det forlangte stempelpapir skal blive sendt med første agende post, om ingen skibsløjlighed gives.

Hammeleff«

En enkelt kilde siger, at Mathias Winge også var *overformynder*. Men hans navn ses ikke i denne egenskab i overformynder-protokollen for Vejle. I denne findes blot antydning, at han en overgang har været værge for et par forældrelose børn.

I Vejle Bys auktionsprotokol for den 19/5 1788 findes nogle af byfoged Carøe formulerede »Conditioner« vedr. en auktion over gården Kirkegade nr. 137, tilhørende boet efter en *Fridericica Amalia Comtesse af Trampe*. Disse konditioner tiltrædes af

Mathias Winge »paa S.T. Hr.Greve af Trampes Vegne«.
Hvordan han har fået mandat hertil, vides ikke, – men han har
altså været i rollen som betroet mand også i den slags sager.
Men nu til »sagens kerne«!

Mathias Winge som guldsmed

Uddannelse og laugsforhold m.v.

Winge begyndte sin guldsmedetilværelse som »dreng« hos den københavnske guldsmed *Poul Søren Bay* i 1747.²⁶ Bay var selv blevet mester året forinden.³⁰

På Københavns Guldsmedelaugs møde den 9/7 1753 blev Winge antaget som svend af laugget, – men først med virkning fra Sct. Hansdag 1754!²⁶

Forklaringen herpå er den omstændighed, at Bay døde i 1753,³⁰ inden Winge havde udstået sin læretid.

Laugget har altså på den ene side villet lade det komme Winge til skade, at hans læremester døde, inden Winge var udlært, men på den anden side ej heller lade denne omstændighed fremskynde hans opnåelse af svendeværdigheden. Egentlig en salomonisk afgørelse.

Men selvom svendeværdigheden altså først opnåedes pr. Sct. Hansdag 1754, var svendelaugget straks på pletten for at kræve bidrag fra Winge til standens »sygekasse«. I en bog over guldsmedesvendenes til »Altgesellerne« indbetalte »halve Ugelønpenge« findes nemlig som nr. 8 i en række på ialt 59 svende for 1753: »Mads Nielsen Vinge ... 2« (Mark) se fig. 12.²⁷

Hvor Winge opholdt sig i de følgende otte år, er ikke påvist. Antagelig har han en tid været på valsen. Hans antagelse af fornavnet Mathias i stedet for døbenavnet Mads kan måske hænge sammen med en Tysklandsrejse (Da hans søn Christopher senere var på rejse som guldsmedesvend i Tyskland og Frankrig (Lyon), kaldte *han* sig Christopher *Flügel*).¹³

Men i skattemandtalslisten vedrørende ekstraskat i *Køben-*

1753	D. 5 10
H. Michael	2
C. Schiartau	2
Flagnus Romare	2
Mads Nielsen	
Vinge	2
28 Timborg	3
Abel orning	2
Christ. Hallenborg	1
Arnt Møller	2

Fig.12. Blad fra bog over halve ugelønpenge indbetalt til altgesellerne i København (25), ifølge hvilket Mads Nielsen Vinge erlægger 2 mark.

havn oktober 1762²⁵ finder vi Winge som den førstnævnte af 3 svende hos guldsmed *Sievert Thorsteinsson*, Østergade 16.

Og den 8. oktober 1762 findes følgende at læse i de københavnske guldsmedes laugsprotokol:²⁶

»Guldsmedesvenden Sr Mathias Winge meldede at ville tiene Mesterbrev, og som Oldermænd Hr. Torsteenson for sig haver accorderet hannem samme at tiene, haver Lauget intet derimod«

»Accorderingen« imellem de to parter er formodentlig sket pr. Sct. Mikkelsdag (29/9), hvorefter Winge så må formodes at have gennemført sit mesterår pr. samme dato året efter.

Men laugsprotokollen melder intet om, at han på dette eller noget andet tidspunkt har fået et mesterstykke godkendt ved eller er blevet optaget som mester i det københavnske laug.

Grunden hertil er formentlig, at han jo ikke ville være mester i København, men i *Vejle*, hvorfor forelæggelsen af et mesterstykke for det københavnske laugs bedømmelsesudvalg har været upåkrævet.

Derimod har han nok hos Thorsteinsson fået det ønskede mesterbrev, – som siden åbnede adgang til borgerskabet som guldsmed i *Vejle*.

I *Vejle* gav – som vi véd – Jørgen Brosbøll bl.a. straks afkald på sit borgerskab som guldsmed til fordel for svigersønnen, og i *Vejle* Rådstueprotokol⁸ finder vi under den 20. december 1764:

»... Og fremstod da for at vinde Borgerskab efter Loven Sr Mads Winge, barnefødt i Holbech, som erklærede at ville ernære sig ved lærte Guld- og Sølv Arbeids Profession saa og Giæstgiver efter det paa hans beboende Gaard hæftede Kongel. allernaadigste Previlegium med videre ham tilladelig Brug, og gav hand til Byen 4 Mark 8 Skilling«.

Heller ikke her omtales fremlæggelse af et mesterstykke til godkendelse af byfogeden med faglige bisiddere.

For andre håndværks vedkommende ses slig procedure ellers ofte at være fulgt i *Vejle*,⁸ – men i Winge's tilfælde ses end ikke mesterbrevet at være fremlagt.

Hvorfor?

Dette bringer os ind på spørgsmålet om *Vejle-guldsmedenes laugsmæssige forhold*:

Ifølge amtsforvalter *Jørgen Swane*²⁹ var der i Vejle for få guldsmede til, at de kunne danne deres eget laug. Intet er da heller fundet, der afkræfter denne påstand.

Swane siger videre, at guldsmedene i Vejle derfor var tilsluttet smedelaug. Men denne påstand er der ikke fundet holdepunkter for i *Winge's* periode. Tværtimod må det konstateres, at protokollerne for smedemesterlauget¹⁴ og smedesvendelaug¹⁵ i denne periode udelukkende omtaler mester-, sven- og læreforhold m.v. for grov-, klein- og kobbersmede m.fl., og intet som helst vedrørende guldsmedeanliggender overhovedet! Det forekommer derfor – for denne periodes vedkommende – sandsynligt, at det snævre politiske samarbejde mellem Brosbøll/Winge og byfogeden kan have medført en direkte adgang til denne i guldsmedefaglige anliggender, – uden om smedelaug, hvis virksomhed byfogeden i øvrigt nøje overvågede.

Har dette været tilfældet, har det ganske vist ikke sat sig spor i rådstueprotokollen, hvor man i *Winge's* periode kun finder to guldsmedeanliggender omtalt, nemlig hans og Sparre's borgerskaber. Men sven- og læredrengeforhold hører jo heller ikke hjemme i en rådstueprotokol.

Brosbøll's ord for, at Winge havde de fornødne kvalifikationer, har antagelig været nok for byfogeden, – men mesterbrevet fra Sievert Thorsteinsson kan selvfølgelig på én eller anden måde have været inde i billedet, selvom det ikke omtales.

At det i givet fald må have haft vægt fremgår af, at *Sievert Thorsteinsson* hører til de i dag højest værdsatte guldsmede fra den tid^{30 42} og allerede da var anerkendt som topfiguren i det store københavnske guldsmedelaug, hvis oldermann han var i hele perioden 1754-1772!

Hos ham har Winge således været under særdeles kyndig faglig indflydelse.

Konkurrenter

Tre andre Vejle-guldsmede var delvis Mathias Winge's samtidige, nemlig Conrad Meyer, Peder Michelsen Sparre og Jens Christian Bøgh.

Conrad Meyer (borgerskab 1750)³⁰ var tillige organist ved Sct. Nicolai Kirke og ejede en mindre ejendom i Nørregade i Vejle.¹¹

Han synes ikke at have frembragt væsentlige arbejder, og det gik ham økonomisk stadig ringere i forhold til Jørgen Brosbøll henholdsvis Mathias Winge. Af ligningen ses, at Meyer i 1761 skulle betale 5 mark og 6 skilling (eller dog næsten det halve af hvad Brosbøll skulle), men i årene 1764-1770 falder Meyers skat jævnt fra 4 mark og 8 skilling til 2 mark, medens Winge's skat i de samme år stiger fra 12 til 14 mark. Og fra 1771 figurerer Meyer ikke mere i skatteligningen, medens Winge stiger til 15 mark i skat. Men netop i 1771 finder vi desværre Meyers navn i en politisag rejst imod ham for forfalskning af dukater og salg af underlødige guldringe. Det fremgår også, at Meyer har »gjort sig usynlig«! (Dette skete i marts 1771).

Der holdes tvangsauktion over hans bo.¹¹ Winge er medtaksator her, – og på auktionen erhverver hans svigerfar, Jørgen Brosbøll, det væsentligste af guldsmedeværktøjet, – for 9 rigsdaler.

Blandt bilagene til auktionsprotokollen findes – forsegleet til en erklæring udfærdiget af Winge – en gennemskåret »guldring«, som Winge har undersøgt og befundet at være kobber med guldovertæk. På denne ring havde Meyer lånt 1 rigsdaler af en af byens borgere under foregivende, at den var af guld.

Her en fotografisk gengivelse af *Winge's erklæring* om Meyers forfalskning (og dermed en prøve på Winge's håndskrift) samt af den falske ring og Winge's segl, hvormed den er fæstnet til erklæringen (Fot. af Landsarkivet for Nørrejylland):

At den herhos i følge hr. Byfoged Gaarmann
 manns forlangende af mig forsegledet
 2de Leds Ring, og som jeg i forvejen, efter Suppli-
 kanten Jens Hansens anmodning,
 og hvorved af ham blev foregivet og andraget
 det samme, som ved denne hans Memorial
 skeet er, nemlig at Organisten og Guldsmiden
 Conrad Meyer her fra Byen havde søgt og
 faaet ham bedraget til, samme 1 rigsdaler
 der paa at laane, ordentlig og tilstrækkelig
 havde prøvet, ingenlunde befindes at være
 Guld, som den dog har skuldet ansees for,
 mens er egentlig af Kaaber forfærdiget
 og derefter forgyldet, følgelig paa en
 bedragelig Maade forfalsket, det wordet
 her formedelst tilstaaet og bevidnet.
 1771
 Mathias Winge.

Fig. 13.

»Oversættelse«

At den herhos i følge hr. Byfoged Gaarmanns forlangende af mig forsegledet 2 Leds Ring, og som jeg i forvejen, efter Supplikanten Jens Hansens anmodning, og hvorved af ham blev foregivet og andraget det samme som ved denne hans Memorial skeet er, nemlig at Organisten og Guldsmiden Conrad Meyer her fra Byen havde søgt og faaet ham bedraget til, samme 1 rigsdaler der paa at laane, ordentlig og tilstrækkelig havde prøvet, ingenlunde befindes at være Guld, som den dog har skuldet ansees for, mens er egentlig af Kaaber forfærdiget og derefter forgyldet, følgelig paa en bedragelig Maade forfalsket, det wordet her formedelst tilstaaet og bevidnet.

Wejle den 19. Marti 1771

Mathias Winge

Fig. 14.

Fra marts 1771 havde Winge altså højst én lokal konkurrent, – nemlig *Peder Michelsen Sparre*.

Denne fik borgerskab som guldsmed i Vejle den 1/9 1769⁸ på grundlag af en kongelig bevilling, som var givet ham, for at han skulle kunne støtte sine i Vejle boende gamle, fattige forældre.²⁹

Peder Sparre fødtes formentlig ca. marts 1740, idet et første af ialt 5 børn af »*Michel Nielsen Reebslaar*« (alias »*Michel Reebslaar*«, »*Michel Nielsen Rytter*«, »*Michel Nielsen Reebslaar og Rytter*« samt »*Michel Nielsen Sparre, Reebslager*«) og dennes kone, *Karen Snedkers*, ses døbt 5. søndag før påske 1740, men barnets navn er ikke indført i kirkebogen, – i modsætning til børnene Michel (1743), Rasmus (1746), Anna Maria (1748) og Lovise (1750).

Rebslageren boede i Kirkegade.

Efter alle solemærker at dømme, var *Peder Sparre* identisk med den »tjenestekarl«, der i september 1763 tiltrådte en plads hos Jørgen Brosbøll (jfr. side 21), – og som kom fra *Hobro* (hvor han nok var svend hos guldsmed *Høvring*, hvis eneste svend netop udskiftedes i september 1763).³

Vi ser nemlig, at da denne mand i februar 1764 viger pladsen for Mathias Winge, flytter han hen til *Michel Reebslager*, hvor han tilgår mandtalslistens kolonne »børn over 12 år«!

Listen udviser endvidere, at dette »barn« i juli 1764 forlader

Vejle for at tage til København, – og her finder vi just samme år *Peder Sparre's* navn i bogen over de til altgesellerne indbetalte halve ugelønpenge²⁷ (fig. 15)!

Sparre fik, som nævnt, borgerskab som guldsmed i Vejle i 1769.

Men han har nok snart erfaret, at han i konkurrence med Winge og Meyer var uden chance for at nå sin gode hensigt, – jfr. at selv Conrad Meyer jo på dette tidspunkt havde svært nok ved at klare sig. I hvert fald ses det, at fra august 1770 sidder de to gamle forældre alene tilbage i huset i Kirkegade i en årrække.

At deres økonomiske omstændigheder nok trods dette ikke har været helt så ringe, som det kunne befrygtes på baggrund af begrundelsen for sønnens ansøgning om kongelig bevilling i 1769, fremgår af, at de i ekstraskatteligningen i alle årene efter 1762 var placeret i den gruppe, som betalte fuld skat, – medens andre, samtidige, ses at være lignet til halv skat eller til skattefritagelse, – grundet fattigdom.

Dersom Peder Sparre på et senere tidspunkt har opholdt sig hos forældrene, har det været af ringe varighed.

At hans Vejle-æra som guldsmed blev kort, bekræftes af, at hans navn intetsteds har kunnet findes i kildematerialet fra Vejle, – bortset fra omtalen af borgerskabet i rådstueprotokollen i 1769. Også det meget ringe antal – muligvis endog tvivlsomme – registreringer af arbejder fra hans hånd bekræfter dette.

Sparre må i øvrigt være død i en ret ung alder, idet hverken han eller livsarvinger efter ham figurerer i skiftet efter faderens og moderens død henholdsvis 9/1 og 20/1 1784.

Da Sparre ikke ses begravet i Vejle, tør det formodes, at han er død andetsteds.

(Ifølge J. Swane²⁹ skulle Peder Sparre have gjort en oblatæske til Ringive Kirke. Men denne æske er – ifølge inskription på låget – skænket kirken i 1728. Mestermærket »PS« står her formentlig snarere for *Peder Nielsen Satterup* (guldsmed i Fredericia 1713-1741), – i hvert fald ikke for Sparre).

1764	Peter Möller	24
	Joh. And. Glass	24
	Casper M. Hardt	27
	Samuel Lintrup	28
	Andreas Goldberg	28
	Peter Sparr	28 11
	Johan Ring	34
	Johan Bejer	38
	Johan Hennrich	2 110
	Lars Koppel	2 11
	Johann Gottlieb Fyker	2
	Wolfgang Heinrich Frensd	5

Fig. 15.

Summa summarum: *Winge var uden lokale konkurrenter fra marts 1771 og 20 år frem!*

Men den 29/4 1791 får han påny en lokal konkurrent, idet hans egen svend gennem nogle år, *Jens Christian Bøgh*, da²⁹ får kongelig bevilling som guldsmed i Vejle.

Hans borgerskab som sådan ses ikke registreret i rådstueprotokollen. Ifølge denne får han derimod borgerskab den 9/1 1798, men her som *urmager*.⁸

I de mellemliggende år ses han dog gentagne gange omtalt som guldsmed, – således også i rådstueprotokollen, da han får urmagerborgerskabet.

Bøgh havde giftet sig den 5/5 1791,²⁹ altså på ugedagen for opnåelsen af den kongelige bevilling som guldsmed. (Alene af den grund kunne det altså ikke blive ham der »overtog« Marie Winge efter Winge's død).

Ej heller fra Bøgh's hånd kendes formentlig væsentlige arbejder, – også han har nok haft sit besvær med at klare konkurrencen med Winge henholdsvis dennes efterfølger, *Bierring*. Han synes dog at have siddet ganske godt i det økonomisk – formentlig grundet god arv, samt en kone af ret velstående forældre.²⁹ Han var nemlig medlem af det ridende korps, – og kunne altså tillade sig den hermed forbundne ret betydelige udgift til uniform og andet udstyr.

Alt ialt kan det – efter det foran om hans lokale konkurrenter sagte – nok fastslås, at de næppe kan have udgjort nogen alvorlig konkurrence for Winge!

Men som vi véd, var der økonomisk depression i Danmark i 1783/84, og som vi skal se, reducerede Winge antallet af svende fra to til én fra midten af 1783.

Dette i forbindelse med manglende lokal konkurrence kan have medført et vist vacuum, da tiderne atter blev bedre, idet der fra 1786 kom lidt *konkurrence udefra*, derved at guldsmede med borgerskab i sydligere købstæder – hovedsagelig *Kolding* og *Haderslev* – dukkede op på nogle af Vejles halvårlige markeder.¹⁶

Der var ved disse lejligheder fra én til tre fremmede guld-

smede, der falbød deres varer. Men om nogen voldsom konkurrence for Winge har der næppe været tale, – og at omsætningen på markederne i Vejle i Winge's tid næppe har kunnet bære mere end en enkelt stand for guldsmedarbejder, synes at fremgå af det faktum, at hvis der på ét marked havde deltaget flere end én fremmed guldsmed, kom der ingen til det næste.

Alt ialt må det siges, at Mathias Winge nok i korte perioder har haft en vis konkurrence på »småtingsområdet«, men at han i øvrigt i sin tid var den absolut førende guldsmed for Vejle og omegn.

Og lad os så se lidt på *Kunderne!*

Winge's kunder og markedsfelt

Ja, hvor langt ud fra Vejle strakte *Winge's markedsfelt* sig?

Herom kan vi få noget at vide fra indskrifterne på hans arbejder, – vel at mærke de indskrifter, som indgraveredes eller indprikkedes i forbindelse med leveringen af arbejderne til den *oprindelige* køber.

Indgraverede slægtsvåben fortæller således, at Winge leverede sølvtøj til godserne »*Tirsbæk*« og »*Rosenvold*«.

På andre arbejder nævnes lokaliteter som *Tørring*, *Ulkær*, *Baastrup*, *Gammelsole* (»Gamelse« og »G. Soel«), *Børkop*, *Bisgaard* og *Belle* (»Bäll«).

For sådanne arbejders vedkommende, hvor stedsnavn ikke nævnes, har det – grundet de skiftende ejerforhold – kun i enkelte tilfælde været muligt med blot nogenlunde sikkerhed at følge et stykke gennem slægten helt tilbage til dets oprindelige ejer eller giver. Dette gælder to stykker fra *Vejle*, ét fra *Brøndsted* og ét fra *Gammelby Vandmølle* på samme kant.

Ganske anderledes forholder det sig med *kirkesølv*, – tingene findes stadig hos den første ejer eller – rettere – gavemodtager!

Det vides, at Winge leverede sølvarbejder til mindst 5 kir-

ker, nemlig Sct. Nicolai Kirke i *Vejle* samt kirkerne i *Engum*, *Hornstrup*, *Thyregod* og *Vinding*.

Før ham havde svigerfaderen, Jørgen Brosbøll, leveret sølvarbejder til mindst 9 kirker, – nemlig *Engum*, *Hover*, *Ringgive*, *Nørup*, *Hammer*, *Heinsvig*, *Vorbasse* og – langt fra *Vejle* – *Sneum* og *Håsum* kirker.

En indlægning af de foran nævnte lokaliteter på et landkort ville naturligvis give en antydning af, hvor Winge og hans svigerfar havde deres kunder. Men vi ville ikke heraf kunne se, hvorvidt de havde den pågældende kundekreds mere eller mindre for sig selv, – d.v.s. om guldsmede fra nabokøbstederne eventuelt gik dem i bedene.

En undersøgelse af hvem, der leverede sølvtøj til de forskellige kirker på Brosbøll's og Winge's tid måtte kunne give et vægtigt bidrag til en afklaring heraf.

Desværre måtte det konstateres, at *Nationalmuseets* arbejds-hold endnu ikke var nået til *Vejle amt* i sine bestræbelser på gennem »Kirkeværket« at give en detaljeret viden om Danmarks kirker, – herunder disses kirkesølv.

Da det for forfatteren ville være helt uoverkommeligt selv at undersøge sølvet i de hundredvis af kirker, som kunne komme på tale, indskrænkedes dennes undersøgelse til kirker lige inden og uden for grænsen af det, man kunne kalde *det naturlige markedsfelt* for *Vejle købstad* på de tider, – ud fra den filosofi, at henset til datidens *købstadsprivilegier*, som praktisk talt tvang al handel mellem by og land til at foregå i en købstad, og henset ligeledes til datidens *samfærdselsvilkår*, måtte det formodes, at – alt andet lige – solgte og købte »man« i den købstad, som lå bekvemmest, – og det ville oftest sige *nærmeste købstad*.

Den slående overensstemmelse mellem teori og praksis fremgår af hosstående kortskitse, hvorpå bl.a. er indtegnet det, man kunne kalde »midtvejslinierne« mellem *Vejle* og de købstæder, man først stødte på, når man fra *Vejle* bevægede sig ud ad de forskellige landeveje, – nemlig *Horsens*, *Viborg*, *Holstebro*, *Ringkøbing*, *Varde*, *Kolding* og *Fredericia*.

Disse »midtvejslinier«, som altså viser Vejle's naturlige markedsfelt på Brosbøll's og Winge's tid, repræsenterer en forenkling, idet de ikke er lagt med hensyntagen til eventuelle særlige terræn- og fremkommelighedsforhold, såsom f.eks. den omstændighed, at *Rands Fjord* (uden den nuværende vej-dæmning) vel har dannet den naturlige grænse mellem Vejle's og Fredericia's markedsfelter.

Derimod er – på grundlag af *Det Kongelige Videnskabernes Selskab's* kort fra slutningen af 1700-tallet – vist *det mere end 1000 kvadratkilometer store, øde og kirkeløse hedeområde omkring Brande kirke*. Området er markeret ved en tætprikket linie. (Efter dette hedeområdes senere udvikling findes her nu 25-30 kirker!).

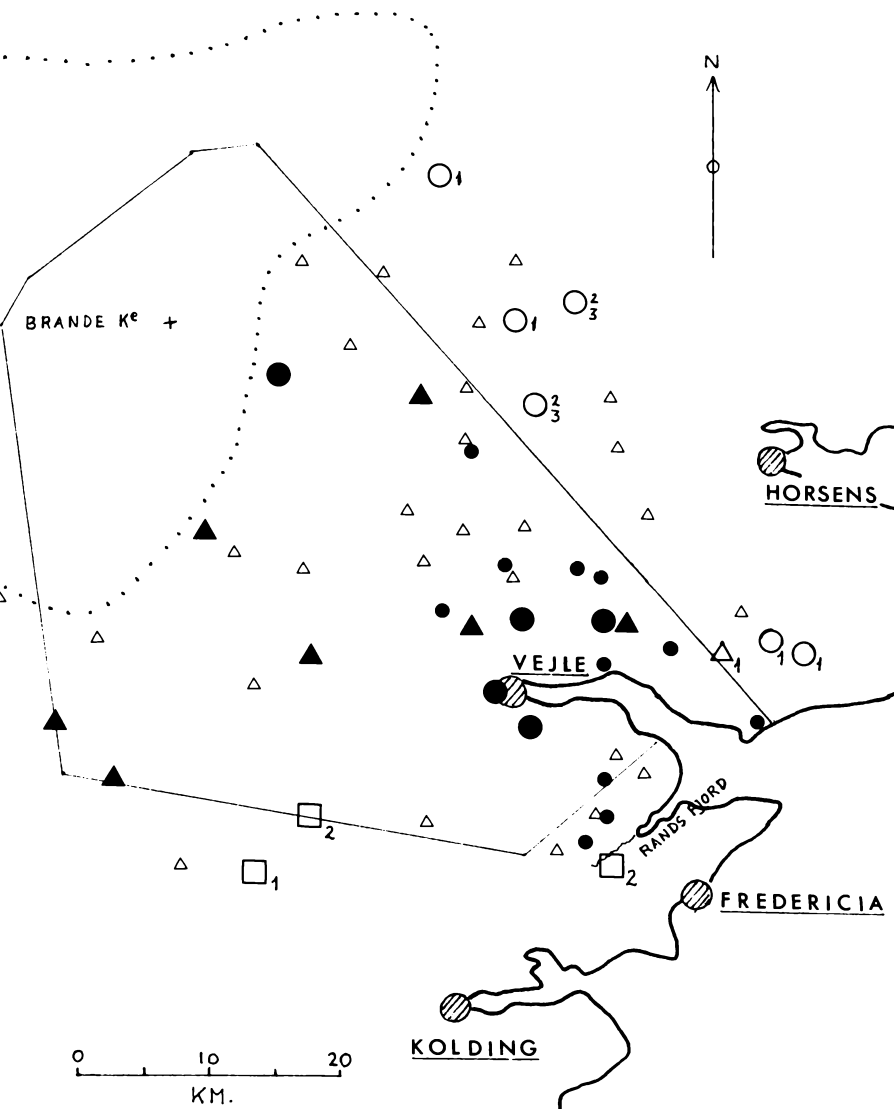

Fig. 16.

Signaturforklaring

- »Midtvejslinier« mellem *Vejle* og *nabokøbstæderne*.
- Omrids af det øde, kirkeløse hedeområde om *Brande Kirke*.
- ▲ *Kirke* med arbejde af *Jørgen Brosbøll*, *Vejle* 1736-63 (Engum, Hammer, Heinsvig, Hover, Nørup, Ringgive og Vorbas-se).
- *Kirke* med arbejde af *Mathias Winge*, *Vejle* 1764-94 (Engum, Hornstrup, Thyregod, Vejle og Vinding kirker).
- *Sted* for oprindelig ejer af *privat sølv* af *Mathias Winge* (»Tirs-bæk«, »Rosenvold«, Tørring, Ulkær, Baastrup, Gammelsole, Børkop, Bisgård, Belle, Brøndsted og Gammelby Vml.).
- *Kirke* med arbejde af *Horsens-sølvsmide* fra perioden 1736-94.
1. *Knud Rasmussen Brandt* (Barrit, Tyrsting, Vrads og Vrigsted).
 2. *C.F.H. Nyested* (Ring og Aale kirker).
 3. *Nicolai Brandt* (Ring og Aale kirker).
- *Kirke* med arbejde af *Kolding-sølvsmide* fra perioden 1736-94.
1. *Jacob Nielsen Satterup* (Veerst kirke).
 2. *Jens Diderichsen Buch* (Bredstrup og Egtved kirker).
- △ *Kirke* med arbejde af *Fredericia-sølvsmid* fra perioden 1736-94.
1. *Niels Smith* (Stoubye kirke).
- △ *Kirke*, som har været med i undersøgelsen, men hvis kirke-sølv *enten* er fremstillet tidligere eller senere end perioden 1736-94, *eller* undtagelsesvis ikke har kunnet identificeres. (Vrads, Ejstrup, Vester, Nr. Snede, Grædstrup, Klovborg, Tørring, Linnerup, Hvirring, Hornborg, Hvejsel, Vindelev, Kollerup, Sindbjerg, Greis, Hornum, Løsning, Grene, Randbøl, Ø.Starup, Gaurslund, Gårslev, Pjedsted, Herslev, Bække, Gadbjerg og Lindeballe).

Som det måtte forventes, satte tydeligvis det dengang så øde område en naturlig grænse for Vejleguldsmedenes markedsfelt mod nordvest.

At de øde heder øjensynlig også satte en sydøstlig grænse for *Holstebro*-guldsmedenes markedsfelt, ses af, at det sydøstligste af *Joachim Weller's* registrerede arbejder er fra *Henriksholm*, ved Herning, som netop lå ved den nordvestlige grænse af hedeområdet. (Å propos: Hvem leverede da kirkesølv til *Brande kirke* dengang? Svaret synes at være: »Ingen!«. Thi helt ind i vort århundrede havde *Brande kirke* kun alterkalk og -disk af *porcelæn*! Hvilket måske også siger noget om forholdene på heden i de tider).

Markedsgrænsen mellem *Horsens* og *Vejle* tegner sig bemærkelsesværdigt skarpt: På *Vejle*-siden er ikke registreret et eneste *Horsens*-arbejde og på *Horsens*-siden ikke et eneste fra *Vejle*! Man fornemmer tilstedeværelsen af en usynlig mur imellem de to felter, – en mur, som selv ikke så fremragende en mester som *Knud Rasmussen Brandt* (*Horsens* 1737-78) har kunnet overskride! Men han har sandelig domineret lige til grænsen, – ligesom *Brosbøll* og *Winge* på deres side!

Det i henhold til ovenstående fastlagte markedsfelt for de *Vejle*-guldsmede omfatter *Nørvang Herred*, *Tyrrild Herred* og – på nær dets sydligste spids – *Jerlev Herred*, – d.v.s. de herreder, for hvilke *Vejle* byfoged tillige var herredsfoged og altså havde politimyndigheden.

Befolkningen i disse tre herreder var ved folketællingen i 1787 ca. 10.500 personer.

Herudover indgår der i markedsfeltet *dele af Vrads*, *Slaugs* og *Bjerre herreder*, således, at det samlede antal personer inden for markedsfeltets landområder tør formodes at have været ca. 12.000!

Og det må jo siges at være et smukt tilskud til kunde potentialet i *Vejle købstad* med dens færre end 1000 indbyggere!

Intet under derfor, at det især er til lokaliteter *uden* for købstaden, vi kan spore *Winge's* arbejder, – og her for øvrigt især til de bedste landbrugsområder. Og intet under heller,

om en enlig provinsguldsmid på de vilkår havde lettere ved at klare sig end mange af hans københavnske kolleger på den tid, – jfr. Bo Bramsen: »Det elendige guldsmiddefag«. ⁴⁴

Winge's opland som guldsmid har for øvrigt antagelig fået et særligt omfang takket være hans status som gæstgiver og – især – vært for Jydske Agende Post, hvorved jo mange »fremmede herskaber og andre honette folk« har fået kendskab til hans guldsmiddevirksomhed.

Så ét og andet arbejde skal nok være købt eller bestilt hos ham over en dram i gæstgiveriet på de dage, postvognens passagerer skulle hvile og forplejes her.

Der er i det foran om Vejle-guldsmidenes markedsfelt sagte alene redegjort for forholdene i Brosbøll's og Winge's periode, 1736-1794! I denne periode var Vejle-guldsmidene øjensynlig suveræne inden for deres naturlige markedsfelt.

Men *forud* for nævnte periode er adskillige stykker sølvtøj til kirker inden for Vejle-feltet leveret af guldsmid fra nabo-købstæderne, og få eller ingen af Vejle-guldsmidene.

Brosbøll's forgænger, *Christen Olesen* (Vejle 1706-ca. 1750) har ganske vist lavet kirkesølv til *Skibet* og *Løsning* kirker, – sidstnævnte endda lidt inde i Horsensfeltet, men ellers synes hovedleverandørerne til Vejle-feltets kirker i 1600-tallet og begyndelsen af 1700-tallet at have været guldsmid fra *Horsens*, *Kolding* og *Fredericia*, – ja, selv *København* og *Århus* er repræsenteret med kirkesølv i enkelte tilfælde. Det ser således ud til, at det egentlig først er med Brosbøll's entré på scenen, at Vejle-guldsmidene kommer til at dominere deres naturlige markedsfelt, – og fortsætter hermed helt op til midten af 1800-tallet, hvor f.eks. en guldsmid som *H. P. Ingerslev* (Vejle 1835-91) har leveret talrige arbejder til feltets kirker.

Først næringslovens ophævelse af væsentlige dele af købstadsrettighederne i 1857 synes at have ændret denne tingenes tilstand, – formodentlig støttet af udviklingen af kommunikationsvæsenet senere hen, hvorved i stadig stigende grad f.eks. en sølvvarefabrik som *Cohr's* i *Fredericia* kunne gøre sig gæl-

dende langt uden for Fredericiafeltet. Og i dag? Ja, i dag er alle skranker faldet: Man rekvirerer normalt sit kirkesølv fra »*Dansk Paramenthandel*«, – centralt indkøbssted for vore kirker!

Når i »de gode gamle dage« kirkesølv af en fremmed guldsmed kunne forekomme i en købstads markedsfelt, hang det ofte sammen med, at giveren besad ejendomme såvel i det pågældende sogn som ved den fremmede guldsmeds købstad.

Som eksempler herpå skal blot nævnes, at Jørgen Brosbøll har lavet en »klingbeutel« (kollektpose) med sølvbeslået skaft til en så fjernt fra Vejle beliggende kirke som *Håsum Kirke* helt oppe ved Limfjorden. Giveren af denne klingbeutel var *Christen de Linde*, der ejede *Kærgårdsholm* i nævnte kirkes sogn.⁴⁶ Men *han* er identisk med den daværende ejer af *Tirsbæk* ved Vejle.

Og Mathias Winge's stokkehåndtag af guld (kat.nr.91) tilhørte en *de Lichtenberg* i *Horsens* og til *Bistrup* ved *Langå*. Denne ejede imidlertid på det tidspunkt tillige *Kelkær* og *Engelsholm* på Vejle-kanten.

Men også det forhold, at visse købstæder i perioder simpelt hen ikke *havde* nogen guldsmed, – eller denne, f.eks. grundet meget høj alder, var helt på retur, har netop i disse perioder bevirket, at nabokøbstædernes markedsfelter udvidedes tilsvarende.

Heri kan findes forklaringen på, at en mester som *Joachim Weller* (Holstebro 1754-92) nu og da leverede sølvarbejder til kirker uden for Holstebro-feltet.⁴³ (Kun et enkelt af ialt 8 tilfælde heraf kan ikke forklares med dette, men kan måske have haft årsag i giverens geografiske placering, – jfr. eksemplerne foran).

Det ser således ud til, at markedsdannelsen i Weller's Holstebro-område principielt var underkastet de samme »love« som fundet for Vejle-områdets vedkommende.

Svende hos Mathias Winge

Da – som nævnt – intet er at finde om guldsmedestanden i smedenes protokoller, – og ej heller i rådstueprotokollen, når talen er om svende og »drenge«, må man jo søge oplysninger desangående andetsteds.

Og her er det så heldigt, at forfatterens opmærksomhed henledtes på, at guldsmedesvende var estimerede faddere ved barnedåb!⁴⁶

En gennemgang af kirkebogens oplysninger om *dåbshandlinger i Vejle i perioden 1736-1794* gav da også følgende resultat:

1736-1775 nævnes *ingen* guldsmedesvende som faddere, bortset fra Conradt Meier én gang i 1748, *men*

28/4 1776-20/6 1777 *Uldrich Kastrup* 3 gange

14/7 1776-7/3 1781 *Johannes Brosbøll* 9 gange

30/3 1783-6/3 1785 *Math. Chr. Blide* 2 gange

Herefter ophører desværre brugen af titler i kirkebogen, – i hvert fald når talen er om svende. Ofte nævnes end ikke fadernes fornavne.

Den 15/7 1787 nævnes en »Jens Bøegh«, der uden tvivl må være identisk med den *Jens Christian Bøegh*, der på mandtalslisten 2 uger forinden er opført som svend hos Mathias Winge, og hvis alder her angives til 25 år. Den 21/4 og 6/8 1786 nævnes en »Bøegh«, men da der i samme periode findes en Peter Bøegh i Vejle, er det usikkert, om der i disse to tilfælde er tale om guldsmedesvenden, – men det er sandsynligst, jfr. interessen for guldsmedesvende som faddere.

Jens Christian Bøegh må således antages at have været svend hos Winge ca. 1786-april 1791, på hvilket tidspunkt han jo selv får kongelig bevilling som guldsmed i Vejle.

Den 23/10 1789 nævnes guldsmedesvenden *Jens Bierring* ved en barnedåb i Vejle. Men han er af Vejle-familie (døbt den 11/7 1762 som søn af Morten Bierring), – og ved denne barnedåb optræder som faddere udelukkende personer af

navnet Bierring. Altså en ren familiebegivenhed. Man kan derfor ikke lægge noget i denne forekomst.

Det er for øvrigt dokumenteret,⁴⁶ at Jens Bierring, som svend hos guldsmed *Nyested* i Horsens, var fadder i Horsens ved dåbshandlinger den 16/10 1789 og den 19/3 1790. Endvidere, at godt to år senere, nemlig den 23/4 og den 13/7 1792, var guldsmedesvend Jens Bierring påny fadder ved dåbshandlinger i Horsens. Ind imellem, nemlig den 11/11 1791, ses en utituleret Jens Bierring at have været til alters i Vor Frue Kirke i Horsens. Men på det tidspunkt fandtes på anden bopæl i Horsens en »Skoeflicker« Jens Bierring. Det kan meget vel have været denne, som var til alters, – og ikke guldsmedesvenden af samme navn.

Der er således ingen dokumentation *imod*, at guldsmedesvend Jens Bierring kan have været svend hos Winge i Vejle i en periode inden for de før nævnte to år.

Derimod ser vi, at han mandag den 5. *marts* 1792 på auktionen i Vejle køber en dyne på Mathias Winge's vegne!

Dersom han på dette tidspunkt havde været svend i Horsens, ville han næppe på denne almindelige hverdag have kunnet påtage sig at gå på auktion i Vejle, blot for at købe en dyne til en bekendt.

Det tør derfor antages, at han har været svend hos Winge fra Jens Chr. Bøegh's fratræden forud for giftermålet i april 1791, – og et år frem!

Måske har Bierring hermed »gået mesterår« og således opfyldt en af forudsætningerne for selv at kunne blive mester senere. (Det blev han i Horsens den 11. august 1794).

Og dette svendeår hos Winge kan så være en del af grunden til, at det blev ham, der ægtede Winge's enke senere hen.

Vi tør altså antage, at *Jens Bierring* var svend hos Winge i Vejle i perioden *fra april 1791 til april 1792*.

Herefter kendes ikke navnet på svenden hos Winge. At han *havde* svend også i sine sidste godt to år, kan der – som vi skal se – næppe herske tvivl om.

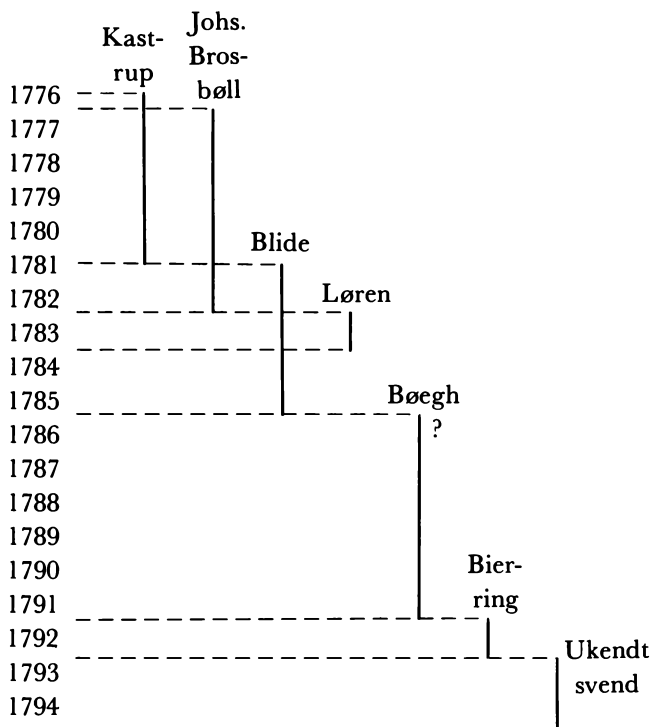

Fig. 17. Svende hos Mathias Winge 1776-1794.

Men er det nu sikkert, at det var hos *Winge*, alle de nævnte svende var ansat?

Herom kan der ikke herske tvivl, eftersom *Winge* jo ingen lokale konkurrenter havde i perioden 1771-1791.

Med det formål, at få sikrest mulige oplysninger om til- og fratrædelsestidspunkterne for de forskellige guldsmedesvende hos *Winge*, er gennemgået samtlige forhåndenværende månedlige skattemandtal vedrørende ekstraskatten i Vejle i perioden 1762-1795.¹

Her kan – måned for måned – følges *til- og afgang* af »tjenestefolk af begge køn over 12 år«, idet dog opgørelserne for januar og juli måneder fremtræder som saldoopgørelser.

Desværre er der altså ikke sondret mellem kønnene, ligesom det ej heller kan ses, om den enkelte var gårdskarl eller f.eks. guldsmedesvend o.s.v., desuden mangler månedstallene for januar og maj 1782.

Alt dette vanskeliggør naturligvis udnyttelsen af til- og afgangstallene m.v., men når disse sammeholdes med andre tilgængelige oplysninger, danner der sig alligevel et ret klart billede med hensyn til hvilke svende, *Winge* havde til forskellige tider.

Bemærkninger til skemaet fig. 17:

Ikke alle svendene kan forventes at have optrådt som faddere i Vejle, medens de var ansat hos *Winge*. Dette gælder således *Jens Bierring*, – men øjensynlig også *guldsmedesvend I. A. Løren*, som vi ikke før er stødt på, men som med betydelig grad af sikkerhed kan udpeges som den svend, der efter bevægelserne i mandtallet at regne må have været ansat hos *Winge* fra juli 1782 til juni 1783. *Løren* ses at være tilført det københavnske guldsmedesvendelaugs bog over indbetalte »halve ugelønpenge« i 1783, – jfr. fig. 18, hvor han findes som nr. 3 fra neden, – med sin meget særprægede signatur.

Og det er – som vi skal se i afsnittet om *Winge's* graveringer

1783.

Niclaas Ligeerme	2	
Jens Ulstrup	38	
H. P. Schmit	2	
Ol. Holck	38	
Simon Borch	2	
C. G. Walderström	2	
Poelken	3	
F. Litzmann	2	
H. M. Vorigts	2	
P. H. Lorenz	2	
Hans Torp	2	
Joak. Engelberg	2	

Fig. 18. Faximile af blad 38 b i bogen over de til altgesellerne i København i 1783 indbetalte »halve ugelønpenge«.

1182 1

Nicolaus Poulson	-	2 1/2
Jørgen P. Thibler	-	1/2
Gottlieb Reinholdt	-	2
Karl's Høndeløse	-	2 8/10
Matthias G. Blum	-	2 1/2
Matthias Clausen	-	1/2
Joseph Soderberg	-	1/2
Henrich Nielsen	-	3
Andreas Hind	-	2
Johannes Tornmark	-	2
Thilad's G. Sørensen	-	5
H. Wiiblich	-	3

1182 1

Fig. 19. Faximile af blad 40b i bogen over de til altgesellerne i København i 1785 indbetalte »halve ugelønpenge«.

– bl.a. dette særpræg, som identificerer den svend, der i 1782 og 1783 graverede initialer i henholdsvis et kuglefodsbæger og en spiseske.

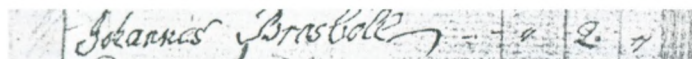
Af førnævnte lille regnskabsbog fremgår også, at *Mathias C. Blide* efter sin tid hos Winge tog til hovedstaden, hvor han i 1785 indbetalte 2 mark til »altgesellerne«, – jfr. fig. 19, hvor han findes som nr. 5 fra oven.

Af de nævnte svende hos Winge synes *Blide* og *Løren* ikke senere at have opnået mesterværdighed.

Derimod blev to af dem guldsmede i Vejle, nemlig *Bøegh* og *Bierring*.

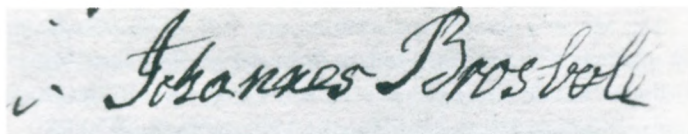
Uldrich Kastrup, der var udlært i København hos guldsmed *Ole Jensen* pr. 6/5 1772,²⁶ blev i 1786 guldsmed i Nyborg.³⁰

Johannes Brosbøll, der må være uddannet i provinsen, kom herfra som svend til København, idet han ses at figurere 1774 i den ofte omtale københavnske bog over indbetalte »halve ugelønpenge«.

A close-up photograph of a handwritten signature in dark ink on a light-colored, textured paper. The signature reads "Johannes Brosbøll" in a cursive script. To the right of the name, there are some faint, illegible markings that appear to be numbers or dates.

I 1776 blev han så svend hos Winge i Vejle, som han forlod i juni 1782 for den 2/7 samme år at etablere sig som guldsmed i Varde.³⁰

Egentligt borgerskab fik han dog først i Varde den 10/7 1788. I rådstueprotokollen for denne dato genfinder vi hans signatur:

A photograph of a handwritten signature in dark ink on a light-colored, textured paper. The signature reads "Johannes Brosbøll" in a cursive script. The paper has some faint, illegible markings to the left of the signature.

Johannes Brosbøll er identisk med den »Johannes Nissen Broesbøl«, Bøje³⁰ omtaler som guldsmed i Varde. Han er født i Vejle som søn af guldsmed Jørgen Brosbøll og døbt den 22/9 1751, – ikke som af Bøje antydte 1743. (Der er her tale om en misforståelse, som går igen såvel hos Anna Brosbøll i dennes bog om Carit Etlar³⁶ (Carl Brosbøll) som i Sct. Michaelis kirkebog ved Johannes Brosbøll's begravelse i Fredericia den 22/12 1835, hvor han angives at have været 92 år gammel. Fejlen skyldes, at Jørgen Brosbøll ganske vist fik en søn, Johannes, døbt i Vejle den 26/8 1744, men denne søn døde og blev begravet i Vejle den 16/3 1748. Da Jørgen Brosbøll i 1751 fik sin næste søn, blev denne altså også døbt Johannes. Og det var *ham*, der blev guldsmed i Varde. Her fik han den 5/9 1784 sønnen *Jørgen Christian Brosbøll*, som siden blev købmand, tobaksfabrikant og brandinspektør i Fredericia, og som blev fader til Carl Brosbøll (Carit Etlar).

Men der var jo endnu en svend, – måske den bedste af dem alle, – nemlig svigerfaderen, Jørgen Brosbøll!

Han havde jo i sin kontrakt med Winge lovet at stå denne bi i alle måder.

Det gjorde han da også, – jfr. senere afsnittet om graveringer m.v. i Winge's arbejder!

Denne svend havde Mathias Winge helt fra starten i 1764, til Brosbøll blev svagelig ca. i 1775.

Læseren vil have bemærket, at i hele perioden 1736-1775 er kun én guldsmedesvend nævnt som fadder ved barnedåb i Vejle. Svenden var *Conrad Meyer*, der nævnes i 1748, – 2 år inden han selv fik borgerskab som guldsmed i byen.

Da Meyer's første barn døbttes den 4/9 1753, var *Jørgen Brosbøll* én af fadderne, – måske fordi det var hos *ham*, Meyer tidligere havde været svend, – og ikke hos den samtidige, men ældre, *Christen Olesen* (guldsmed i Vejle 1706-ca. 1750?).

Forfatteren stiller sig dog tvivlende heroverfor, idet intet i Jørgen Brosbøll's produktion tyder på, at andre end han selv

personlig har lagt hånd til hans arbejder, – d.v.s.: Han holdt ingen svende.

Vil man hertil indvende, at der foran dog er ført temmelig sikkert bevis for, at *Peder Sparre* var svend hos Brosbøll i nogle måneder forud for Winge's ankomst til byen, og dermed for, at svendehold altså ikke har været Brosbøll fremmed, – ja, så kan indvendingen naturligvis ikke afvises. Men det kan vel tænkes, at denne kortvarige ansættelse skulle medføre en aflastning for Brosbøll, medens forberedelserne til Winge's bryllup med datteren og overtagelse af borgerskaber, ejendom m.v. stod på sidst på året 1763. *Sikkert* er, at i hele det foregående år havde Brosbøll *ingen* svend.¹

Og den manglende tilstedeværelse af guldsmedesvende som faddere gennem de mange foregående år kan næsten kun forklares ved, at Brosbøll principielt arbejdede uden svende.

Svendeløn, – kunne dét betale sig?

Ifølge regnskabsbog over »halve ugelønpenge« indbetalt af københavnske guldsmedesvende til svendelaugets »Altgeseller« i perioden omkring 1760 androg sådanne halve ugelønpenge – d.v.s. formentlig en halv ugeløn – gennemsnitlig 3 mark.

Den normale ugeløn for en guldsmedesvend har efter dette altså været 6 mark, – eller 1 rigsdaler.

Årslønningen for en svend har altså været ca. 52 rigsdaler, hvortil kom kost og logi.

Aftalen mellem Jørgen Brosbøll og Mathias Winge af 6/2 1764 fremgår, at værdien af kost og logi for ét år fastsattes til 32 rigsdaler.

Årslønningen for en svend kan altså ansættes til 52+32 lig 84 rigsdaler.

Ifølge Bo Bramsen,⁴⁴ hvis oplysninger desangående angives at basere sig på mange datidige sølvsmederegninger, udgjorde guldsmedens bruttofortjeneste på almindeligt glat,

uforgylt og ugraveret sølvarbejde ca. 20 % af det pågældende arbejdes sølvværdi.

Spørger vi nu: Hvor meget skulle Mathias Winge tjene på *andre* gøremål end guldsmedevirksomheden, førend det kunne betale sig at ansætte en svend til at afløse ham selv i guldsmedværkstedet?

Ja, så må vi prøve at sammenligne Winge's nettofortjeneste som guldsmed *uden* svend og *med* svend.

Ifølge Bo Bramsen kunne én mand pr. dag bearbejde ca. 5 lod sølv. D.v.s. på ét år (à 300 effektive arbejdsdage) ialt ca. 1500 lod sølv.

Værdien af dette sølv (ifølge Winge's auktionsvurderinger) kan ansættes til ca. 3½ mark pr. lod eller ialt ca. 5.250 mark = 875 rigsdaler.

20 % heraf skulle jo som foran nævnt udgøre arbejdslønnen, som altså skulle være 175 rigsdaler.

Herfra må vi dog trække en vis procentdel, idet guldsmeden jo også måtte afsætte arbejdstid til indkøb af ædle metaller (f.eks. på auktioner), til arbejdstegninger, kundebetjening m.v. Lad os anslå, at 10 % af hans tid og fortjeneste er gået hertil. Herefter skulle hans fortjeneste altså være ca. 157 *rigsdaler* pr. år, – når han *selv* arbejdede.

Overlod han derimod sølvarbejdet til en *svend*, ville fortjenesten (brutto) være de førnævnte 175 rigsdaler, – hvorfra så skulle trækkes svendeomkostningerne på ialt 84 rigsdaler, og guldsmedens nettofortjeneste altså blive 91 *rigsdaler*.

Guldsmeden skulle altså kunne tjene $157 \div 91 = 66$ *rigsdaler* på andre gøremål, førend det kunne betale sig for ham at overlade til svende at udføre sølvarbejdet.

Og det er jo ikke alverden, når man alene på et »venstre-håndsarbejde« som stempelpapirforhandlingen rigeligt kunne tjene nævnte 66 rigsdaler, – og endda have god tid tilovers til yderligere indtjening på f.eks. landbrug.

Den økonomisk bevidste Winge har øjensynlig haft et klart blik for dette, – og har handlet derefter!

Læredrenge

Vi véd fra Winge's klagesag imod byfogeden, at denne i sit indlæg af februar 1765⁵ oplyser, at der i Winge's værksted da var en »halv udlært Dreng«.

Den 27/9 samme år udtager Winge hos byfogeden stævning imod »Guldsmed Drengen *Jacob Hansen Boll*«, der »foruden adskillig foregaaende egenraadig Ulydighed og Ondskab er Søndagen den 21. afvigte paa en utroe og underfundig Maade undvigst og bortrømt af den Lære og Tieneste som han stoed udi hos fornævnte Sr Winge efter Contract af 12. Martii 1765, og efter hvilken Contract den benævnte bortrømte Jacob Hansen Boll endnu i samme Tieneste og Lære skulle have forblevet til Aarets Udgang 1769«.

Den nævnte kontrakt dækker – som det ses – kun 4¾ år, medens en læretid i guldsmedefaget normalt var på 7 år. Kontrakten er derfor nok en aftale om fortsættelse hos Mathias Winge af et læreforhold, der var begyndt hos Jørgen Brosbøll, – således at altså den før omtalte halvt udlærte dreng nok var Jacob Hansen Boll.

Sammen med drengen indstævnes dennes fader og en anden borger i deres egenskab af »Cautionister og Forlovere« for at påhøre sagens behandling ved Vejle byting den 27/11 1765 og betale den erstatning, som måtte blive tilkendt Winge.

Akterne fra denne rettergang kunne antagelig have været særdeles oplysende i flere henseender. Men desværre findes de ikke i samlingen af bevarede sager.

Erfaringerne med nævnte læredreng har imidlertid øjensynlig betaget Winge lysten til nogensinde mere at tage en sådan i sit brød. Fra november 1765 og til Winge's død i 1794 figurerer nemlig ikke en eneste »dreng« hos Winge.¹

Herefter kan det fastslås, at *ingen guldsmedesvend er udgået fra Mathias Winge's værksted!*

Guldsmedeværkstedet?

Ja, hvor havde egentlig Brosbøll, Winge og Bierring deres værksted?

Det korte svar er: Vides ikke!

Men følgende bør nok tilføjes:

En gennemgang af boopgørelsen¹³ ved Marie Winge's død i 1808, altså 7 år efter Bierrings død, viser, at der rundt omkring i kældre og på lofter såvel i forhuset som i de andre bygninger fandtes mangt og meget, der kan henføres til kategorierne »pulterkammersager« og tilmed »ragelse«.

Man får derfor det indtryk, at Marie Winge ikke hørte til den type mennesker, der ynder at rydde gamle ting ud.

Alligevel, – og det selvom man dårligt kan tænke sig, at man i en ejendom, hvor der gennem tre generationer har været udført guldsmedearbejde, under disse omstændigheder måtte kunne undgå at finde spor af værkstedet, – ja, alligevel findes der syv år senere intet spor heraf i gæstgivergården, – end ikke et enkelt stykke guldsmedeværktøj!

Bevares, – sønnen *Christopher Winge*, der ved Bierrings død i 1801 må formodes at have været færdiguddannet guldsmedesvend (og som senere drog på valsen i Tyskland og Frankrig), kan nok have overtaget det lettere værktøj, medens det sværere måske er blevet solgt, – men man efterlades i tvivl med hensyn til, om værkstedet i virkeligheden lå i gæstgivergården.

Der synes imidlertid at være en anden mulighed:

Da Winge i 1764 købte 4 fag af nabohuset mod syd med henblik på udvidelsen af gæstgivergården, erhvervede han samtidig part i en »3 fags lejevåning« i *Foldgade*, af hvilken sadelmager Søren Carstensen købte resten.¹⁷

Hvad formålet med erhvervelsen af denne lille ejendom har været, vides ikke. Måske skulle den fungere som nødbolig under ombygningen af gæstgivergården og den, Søren Carstensen tilhørende, naboejendom ved torvet.

Det er også muligt, at den straks eller i anden runde skulle

anvendes af Winge til guldsmedeværksted og af Søren Carstensen til sadelmagerværksted.

Desværre er det ikke lykkedes at stedfæste denne ejendom nøjere eller følge ejerskifter desangående. Vi kan blot konstatere, at Winge's part i den må være afhændet inden Marie Winge/Bierring's død i 1808, idet den ikke figurerer i boet efter hende.

Det gør derimod – på loftet mellem gamle fustager og tønder samt en rottefælde m.m.m. – et *guldsmedeskilt* som den eneste mindelse om eksistensen af guldsmedeværkstedet, – hvor i Vejle det så end lå.

Og i skuffen under klappen i dagligstuens egechatol finder vi et futteral med »noget Tegneredskab« og et futteral med »2 smaa Wægt«, – som de eneste antydninger af, at der i huset har boet 3 generationer af guldsmede!

Guld og sølv til forarbejdningen

I et brev til købmand Langballe under bobehandlingen efter Marie's død i 1808 skriver sønnen, *Christopher Winge*, fra Lyon, at han bl.a. ønsker at købe, hvad der endnu måtte være af »nyt guld og sølv«, dersom hans søskende ikke vil, og det »ikke går

Fig. 22 a.

En Sølf Dose veier 5 1/2 lod á 3 mk 2 sk.
 en guldring veier 2 lod 57 1/2
 en guld til ... 3 lod 32 =
 Weyle d 7 Juni 1765 Mads Winge

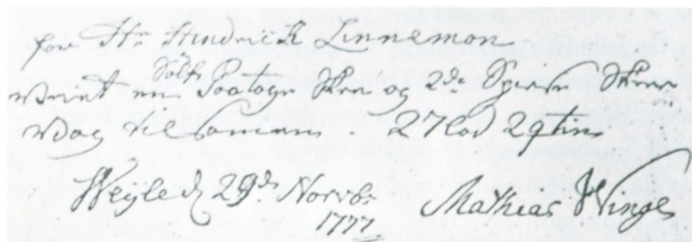
»En Sølf Dose veier	5 1/2 lod á	3 mk	2 sk.
er	2 rdr	5 mrk	3 sk.
en guldring veier i guld til	3 rdr	3 mrk	—«

over sin værdi«. Han tilføjer, at han ikke vil betale for forarbejdningen.

Man måtte som guldsmed være om sig for at skaffe sig råmaterialer til produktionen. Således også Mathias Winge, der gennem hele sin Vejle-tid købte guld- og sølvgenstande på auktioner her, – hvor han for øvrigt jævnligt brugtes som taksator på sit felt.¹¹

Figur 22a og b viser et par af de mange små lapper med vurderinger, som stadig findes arkiveret.

Fig. 22 b.

»for Hr. Hendrick Linneman weiet en Sølf Paatage Skee og tvende Spise Skeer. Wog tilsammen 27 lod 2 qtin.«

Priserne, han gav for sølvgenstande, lå i de første år på lidt over ½ rigsdaler, senere på ca. ¾ rigsdaler pr. lod (14,7 gram).

For guldringe betalte han på disse auktioner 1-3 rigsdaler, men desværre er i intet tilfælde vægten af ringene eller andre guldsenstande opgivet.

Winge købte alt, hvad der bød sig af sølv, guld o.s.v. på Vejle's auktioner, – således i 1764 for 10 rdlr., 1765 for 8, 1766 for 44, 1767 for 17 o.s.v. og eksempelvis 1774 for 65 rdlr., 1779 for 9, 1784 for 10 og 1792 for 69 rigsdaler, – men det er klart, at han med et årligt sølvforbrug, som må have haft en værdi på flere hundrede rigsdaler, har måttet skaffe sig langt de fleste af sine råmaterialer på anden vis, – hovedsagelig vel i form af kompenationssølv m.v. fra kunderne. Han var for øvrigt gennem hele sin mestertid den eneste guldsmed, der erhvervede ædle metaller på auktioner i Vejle.

Winge's sølvmærker

Winge's »stemplingspolitik«

Ifølge Chr. V.s lavsartikler af 1695 skulle provinsguldsmede som f.eks. *Weller* i Holstebro og *Winge* i Vejle, stemple deres arbejder med eget *mestermærke*, samt *bymærke* og *årstal*.

Med denne mærkning skulle guldsmeden garantere, at sølvholdigheden i hans arbejder var mindst 13½ sekstendele (svarende til ca. 844 promille).

Formålet med bestemmelserne var at have mulighed for at finde den skyldige, dersom et arbejde fandtes at være underlødigt. Og straffen herfor var streng.

Men kun meget få provinsmestre brugte årstalsstempel, lidt flere anvendte bymærke, medens det meget store flertal nøjedes med at slå mestermærke i deres arbejder.

En provinsmester som *Joachim Weller* (Holstebro 1754-92) hørte til denne sidste kategori.

Tilmed brugte han sideløbende inden for samme årrække adskillige mesterstempler til mærkningen af sine arbejder, hvorfor det – som det fremgår af *Weller-bogen*⁴³ – er nærmest umuligt på få år nøje at tidsfæste et *Weller*-arbejde alene på mærkekriteriet.

Helt anderledes forholder det sig for *Mathias Winge's* vedkommende!

Foruden mestermærket »*MW*« stemplede denne nemlig bymærket »*Wejle*« i langt de fleste af sine arbejder, – ja i sin første halve snes år endda *bymærke med årstal*. Desuden bærer mange af hans produkter *lødighedsmærke*.

Vi råder altså hos *Winge* over betydeligt flere stemplingsmæssige »parametre« end hos *Weller*!

Men også i to andre henseender adskiller Winge's politik i henseende til stempler sig markant fra Weller's:

Medens denne – som antydnet – til enhver tid »flød« i mesterstempler, skal vi se, at Winge tydeligvis kun har haft ét af hver kategori ad gangen, – og først lavede et nyt stempel, når det hidtil brugte var slidt op eller – hvor talen er om årstalsbymærkerne – forældet.

Og endelig: Medens Weller synes at have været ret kritisk med hensyn til *sine* stemplers tilstand, brugte Winge i hvert fald to af sine i en rum tid, efter at de – set fra et Weller- og et Brosbøll-synspunkt – nok burde have været udskiftet.

Lad os begynde dokumentationen af disse påstande ved først at drage nytte af de mange parametre.

Mærketyper og mærkesammensætninger på daterede arbejder

Alle kendte sølvarbejder af Winge fra *perioden 1764-72* bærer mestermærket »MW« samt *bymærke med årstal* som f.eks. disse mærker fra 1768:

På fire sæt fra denne periode ses tillige *lødighedsmærket* »12-L«, – nemlig på ét sæt fra 1765 (alterkalk og disk), et bæger fra 1770, samt på to sæt fra 1772 (5 + 3 skeer), her eksempelvis fra 1772:

Efter 1772 ses ikke anvendt bymærke med årstal, men sædvanligvis *bymærket »Wøjle«*, – altså uden årstal, eksempelvis dette fra 1774:

En opstilling over arbejder dateret ved graving eller indprikning af årstal fra perioden efter 1772 viser følgende billede, idet kun dateringer inden for Winge's levetid er taget med, – og her naturligvis den ældste datering, hvis der er mere end én på den pågældende ting:

<i>Datering</i>	<i>Mærker indstemplet</i>			<i>Katalognr.</i>
»1774«	MW	Wejle	12-L-	5-6
»1777«	MW	Wejle	12-L-	39
»1777«	MW	Wejle	12-L-	40
»1777«	MW	Wejle	12-L-	65-66
»1777«	MW	Wejle	12-L-	67-68
»1777«	MW	Wejle	12-L-	79
»1778«	MW	Wejle	13 ¹ / ₃ -L-	7
»1779«	MW	Wejle	12-L-	49
»1781«	MW	Wejle	12-L-	50
»1782«	MW	Wejle	12-L-	43
»1782«	MW	Wejle	12-L-	10
»1783«	MW	Wejle	12-L-	80
»1784«	MW	Wejle	12-L-	92
»1784«	MW	Wejle		42
»1786«	M.W.			69-70
»1787«	M.W.			8
»1790«	M.W.			16
»1791«	M.W.	Wejle		72
»1792«	M.W.	Wejle		45
»1794«	M.W.	Wejle		46

Selv om dateringerne fra perioden 1774-1794 kun omfatter ialt 20 sæt (24 stykker), fremtræder her i flere henseender så klart

et mønster, at det i sine hovedtræk kan tjene som grundlag for det videre arbejde med at fremstille en nøgle til tidsfæstelse af Winge-arbejder fra tiden efter 1772.

Det fremgår af opstillingen, at Winge på et tidspunkt skiftede mestermærket »MW« (uden punktum'er) ud med mestermærket »M.W.« (*med* punktum'er).

At dette skete senest 1786 er jo givet. Og at det må være sket tidligst 1784 synes at være næsten lige så sikkert.

Men lad os for en sikkerheds skyld tage grænsedateringerne »1782«, »1783« og »1784« lidt nærmere i øjesyn, – og stille spørgsmålet: Holder det stik, at de pågældende fem arbejder er dateret samme år, de blev fremstillet?

Dateringen »1782« sidder i det ene tilfælde på sølvkaffekanden (kat. nr. 10), der bærer slægtsvåben for Jørgen Hvas de Lindenpalm til Tirsbæk. Han dør 1782. Men dateringen har relation til en *anden* godsejers overtagelse af kanden, nemlig *Ole Johan Søltoft* til *Tyrrestrup Hovedgård* ved Horsens.

Dateringen repræsenterer alene af den grund næppe fremstillingsåret, – som uden tvivl da også ligger nogle år tidligere, – jfr. stempelnedslidningsgraden, som vi kommer nærmere ind på senere.

På det andet arbejde med datering »1782«, kuglefodsbægeret fra Brøndsted (katalog nr. 43), er sølvmærkerne så grundigt nedpuddet i tidens løb, at de ikke kan tjene som kontrol, selv om de i øvrigt er tilstrækkeligt identificerbare. Det er dog overvejende sandsynligt – jfr. omtalen i kataloget – at dette store bæger er et bestillingsarbejde, og at 1782 faktisk er fremstillingsåret.

Dateringen »1783« findes på en spiseske (katalog nr. 80). Denne ske's mærker er heldigvis velbevarede og viser en stempelnedslidningsgrad, som meget vel kan stemme med, at skeen er lavet i 1783.

Yderligere sandsynligt bliver dette, når man sammenligner de graverede initialer på denne ske med de ligeledes graverede initialer på bægeret dateret året forinden: Det må være samme

mand, nemlig – som før omtalt – den i 1782/83 medvirkende svend, *I. A. Løren*, der er mester for begge disse sæt initialer i en skrifttype og graving, vi hverken ser før eller senere i Winge's registrerede produktion!

På intet af arbejderne med datering »1784« (katalog nr. 42 og 92) er mærkerne desværre bevaret i en sådan kvalitet, at de tillader sikre konklusioner. Der er dog omvendt ikke i disse mærkers forfatning noget, som taler imod, at de kan være indstempet i 1784, – og alene dét, at vi dog har *to* dateringer »1784« med fælles stempeltyper, giver en vis grund til at formode, at mestermærket »MW« (uden punktum'er) anvendtes hos Winge endnu i 1784.

Det er tilmed sandsynligt, at samme mesterstempel anvendtes endnu i 1785-86, idet vi i to hovedvandsæg (katalog nr. 18 og 19) finder mestermærker, der viser en stempelnedslidningsgrad, som synes at være større end hos alle andre eksempler på samme mestermærke.

Konklusion: Ca. 1785 udskiftede Winge sit gamle mesterstempel med det nye med punktum'erne.

Så nu kan vi altså slå fast,

at alle arbejder, der bærer mestermærket med punktum'er, er fremstillet inden for perioden 1785-94.

og omvendt:

at alle arbejder, som bærer mestermærket MW uden punktum'er, er fremstillet inden for perioden 1764-85.

Står MW uden punktum'er tillige sammen med bymærket Wøjle uden årstal, er arbejdet gjort inden for perioden 1773-85.

Står det derimod sammen med årstalsbymærket, viser bymærkets årstal, hvornår det er gjort inden for perioden 1764-73.

Vil vi nu videre med hensyn til en nøjere tidsfæstelse af Winge's arbejder inden for perioden 1773-85, må vi gribe til et detailstudium af hans mærker fra denne periode. Det vender vi tilbage til, når vi er færdige med at nyttiggøre opstillingen over daterede arbejder efter 1772.

Her ser vi nemlig også, at Winge tilsyneladende på et tidspunkt mellem 1784 og 1786 helt har opgivet at sætte andet end mestermærke i sine arbejder, – og det hvad enten disse vejede mere eller mindre end 5 lod (ca. 75 gram). Men fra 1791 og resten af hans tid er de daterede arbejder atter forsynet med bymærke, – uanset, at der blandt dem findes arbejder under 5 lod. Det set tyder på, at dersom man møder et arbejde med mestermærke »M.W.« *alene* (d.v.s. uden bymærke), er det sandsynligst, at det er gjort inden for perioden 1785-90.

Finder man derimod dette mestermærke *sammen med bymærket »Wejle«*, er arbejdet sandsynligvis gjort inden for Winge's sidste 4 år (1791-94).

Endnu et forhold falder i øjnene, når man betragter opstillingen på side 91: Samtlige daterede arbejder fra perioden 1774-84 bærer *lødighedsmærke*! Men i resten af Winge's tid ses det ikke anvendt! Vi vil få at se, at der ej heller er fundet lødighedsmærker på *udaterede* arbejder efter 1784!

Og hermed har vi vist til fulde udnyttet vor opstilling!

Men lad os nu gå lidt tættere ind på livet af Winge's forskellige sølvmærker!

Mestermærkerne

Figur 26 viser de sete mærketyper og tidsrummene for deres anvendelse:

- a) *Mærket med* – hvad der må formodes at være – *en stiliseret vinge over initialerne »MW«* er morsomt.

Det er kun fundet på ét arbejde, – en ske fra 1764, (kat. nr. 53).

Fig. 26.

Mestermærker

1764

1764-1770

1770-ca. 1785

(1770)

(1772)

(1777)

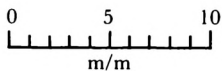
(1779)

(1783)

ca. 1785-1794

m/m

Lødhedsmærker

(1772)

(1774)

(1777)

(1779)

Fra samme år kendes ellers kun arbejder med det i næste række viste mestermærke, – jfr. under »b« nedenfor.

Det tør formodes, at mærket med »vingen« er Winge's første mestermærke, men at han nok har erkendt, at denne i sin udformning kan minde om så meget andet end netop en vinge (forfatteren kom til at tænke på den afskyelige sne-mands fodaftryk).

I hvert fald har Winge resten af sin tid givet afkald på denne allegori i sit mestermærke (men – som vi ser i figur 14 – ikke i sit segl, hvor vingen da også er ganske anderledes vellykket).

- b) *Stemplet med de velformede initialer »MW«* blev som foran nævnt taget i anvendelse i 1764, og det ses anvendt til og med 1770, – som eneste mestermærke i disse 6 år.

Her støder vi på en anden morsom – og nyttig – ting: Dette stempel er identisk med det under »a« omtalte, – blot er vingen med underlag bortslebet, således at kun noget af dens underkant endnu kan ses, – som en streg over venstre del af »W«!

Dette spor ses f.eks. endnu tydeligt i 1770:

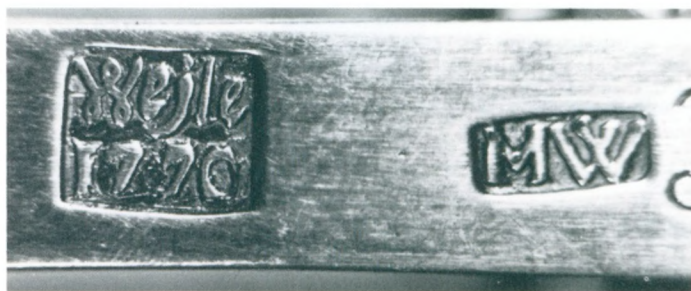

Fig. 27. Ske 1770 (kat.nr. 57).

Vi skal se, at denne rest senere kommer os til nytte ved tidsfæstelsen af en grødske, som længe var et slemt forvirrende problembar for forfatteren.

- c) *Mærket med det særprægede M i initialerne »MW«:*

Fig. 28. Det særprægede M.

Det afløste det under »b« nævnte i 1770 og ses herefter anvendt på samtlige daterede og udaterede arbejder til og med i hvert fald 1784, – muligvis endda 1785-86 (jfr. side 93).

Det har altså været anvendt som eneste mesterstempel gennem mindst 14 år!

Intet under, at det i sin sidste levetid var i en kritisabel forfatning.

Udviklingen af stemplets nedslidning ses af bundkonturerne i de fem eksempler fra årene 1770, 1772, 1777, 1779 og 1783, hvilket kan være en hjælp ved en nærmere tidsfæstelse af arbejder med dette mærke.

- d) *Mestermærket »M.W.« (med punktum'er) afløste det foregående senest i 1786, tidligst i 1784. Det anvendtes Winge's tid ud.*

Nedslidningsgraden for dette stemplets vedkommende nåede ikke at blive så stor, at den med sikkerhed kan nyttiggøres. Men her skal erindres om, at hvis mærket ses sammen med bymærket »Wejle«, er det sandsynligvis indstempelt i perioden 1791-94. Står det derimod alene, er det sandsynligvis indstempelt i tidsrummet ca. 1785-90.

Winge's mestermærke forekommer altså kun i fire varianter, – hvoraf endda de to tidligste er slået med samme stempel (med vinge, henholdsvis med vingen bortslebet).

I Bøje's sølvmærkebog ses der tilskrevet Winge et *ovalt* mestermærke med initialerne »MW« (Nr.3442).³⁰ Dette er uomtvisteligt en fejltilskrivning, som Bøje kun kan have gjort sig skyldig i, fordi han ikke fik kendskab til samme mærkes tilstedeværelse på et *empire* hovedvandsæg i tyndeste 1800-tals sølvblik, som i dag findes på Vejle Museum.

I privat eje kendes yderligere to eksemplarer magen til, – nemlig ét dateret »1847«⁴⁵ og ét dateret »1845«. Sidstnævnte er en arv fra ejerens moder, der stammer fra *Svenstrup* tæt syd for *Ålborg*. Dette æg bærer også mestermærket »MW«, men i *rektangulær* ramme.

I Ålborg fandtes 1834-41 guldsmed *Michel Arnesen Waarum*,³⁰ hvis enke fortsatte forretningen til 1850.⁴⁶

Denne guldsmed benyttede ifølge Bøje netop som mestermærke et »MW« i rektangulær ramme.

Det må derfor formodes, at de tre ens hovedvandsæg stammer fra Waarums værksted, nærmere bestemt fra enkeperioden.

Men i hvert fald ikke fra Mathias Winge!

Bymærkerne

Betragter vi *figur 29* med de af forfatteren sete årgange af Winge's *bymærke med årstal*, – og sammenligner dem med Jørgen Brosbøll's tilsvarende bymærke i *figur 2* forrest i bogen, vil man se, at ligheden principielt er så stor, at det tør anses som sikkert, at Brosbøll har æren af Winge's årstalsmærker, – ja, for den sags skyld også af bymærket *uden* årstal!

Brosbøll har allerede i *denne* henseende været Winge en god svend og har gennem Winge's første halve snes år for (næsten?) hvert år skåret ham et nyt årstalsstempel.

Det bemærkes, at *årstallet 1771* dog ikke er repræsenteret i oversigten. Det kan bero på tilfældigheder, at det ikke er fundet. Men det kan indtil videre ikke afvises, at det måske aldrig er blevet lavet, og at stemplet for 1770 har været brugt

Mathias Winge's bymærker

Fig. 29.

også til arbejderne i 1771. Muligheden heraf styrkes unægtelig af det faktum, at der for året 1770 er fundet over dobbelt så mange arbejder af Winge som for de øvrige relevante år i gennemsnit, – men altså ikke et eneste med bymærke 1771!

Når der hos Bøje³⁰ nævnes »Kruslåg med bymærke 1771 i Dansk Folkemuseum«, er der tale om en tilsnigelse, idet kruslåget foruden bymærke (uden årstal) og mestermærke har *lødighedsmærke* »12-L-. Det er dette sidste, der fejlagtigt er tydet som »1771«, hvilket bliver forståeligt, når man læser lødighedsmærket »på hovedet«, – og i øvrigt ikke drømmer om at støde på lødighedsmærker på arbejder førend år 1800. (Ak ja, de fordomme!).

Som det ses, slutter oversigten med årstalsbymærke 1772. Og som vi skal få at se, blev bymærket *uden* årstal taget i brug senest 1774.

Derimod véd vi ikke, hvordan det forholder sig med *året 1773!*

Men man har jo lov til at veje for og imod: Tænker vi tilbage på, hvordan Winge greb sagen an, da han omskabte sit første mesterstempel (med den mindre vellykkede »vinge«) ved simpelthen at bortslibe dette stempels øverste del, – og tager vi desuden vort kendskab til Winge's noget modvillige indstilling til stempelfremstilling i betragtning, ligger det nær at antage, at også bystemplet *uden* årstal fremkom ved bortslibning af det umiddelbart foregående bystempels årstal.

Det ses klart, at der her ikke kan være tale om, at det var 1772-stemplet, som fik bortslibet sit årstal, – eller for den sags skyld noget tidligere kendt årstalsstempel.

Det er derfor *sandsynligst, at der har eksisteret et årstalsbymærke-stempel for 1773*, – men at vi blot ikke har mødt eksempler på dette endnu.

To andre omstændigheder taler for, at det forholder sig sådan:

Ulykkerne var endnu ikke brudt ind over familien i *begyndelsen* af året 1773, – og et par »grater« i underkanten af bymær-

kestemplet »Wejle« (uden årstal) kan meget vel være rudimenter af et i øvrigt bortslebet årstal (1773)!

Men altså en stor tak til Jørgen Brosbøll for, at han som svend hos Winge holdt fanen højt med hensyn til årstalsstempeling, således som han havde holdt det højt i de sidste mange år af sin egen tid som mester (i begyndelsen brugte han ikke årstalsbymærker).

Bymærkestemplet »Wejle« (uden årstal) må – hvordan det nu end er fremstillet – have været genstand for en usædvanligt vellykket hærkning.

Forfatteren mente i begyndelsen af sine undersøgelser at kunne se mindst to varianter af dette mærke, men – for at gøre en lang historie kort – *det er ét og samme stempel, der har været anvendt til alle Winge's bymærker gennem hans sidste snes år!* Og endda forblev det rimeligt pænt. Næsten utroligt, – men ikke destomindre sandt.

Beviset herfor føres således:

Læg mærke til detaljerne i disse to mærker fra henholdsvis 1774 og 1794:

Fig. 30.

De vil da se, at der i dem begge findes synlige spor af grovere eller finere stempelrevner således:

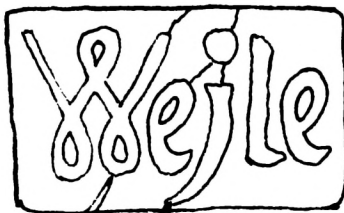

Fig. 31.

Og ét eller flere af disse spor kan findes på alle mellemiggende bymærker »Wejle«, bortset fra de få tilfælde, hvor mærketilstanden i dag er så ringe, at den unddrager os kontrolmulighed!

Når forfatteren, som antydte, havde vanskeligheder med at afklare spørgsmålet om antal varianter af bymærket »Wejle«, skyldtes det bl.a. følgende forhold, som det formentlig kan være nyttigt for nogle af læserne at få kendskab til:

Når et stempel hamres ned i f.eks. skaftet på en sølvske, skulle stemplet efterlade et mærke, som ganske afspejler stemplets form og »indhold«. Det gør det da også, forudsat at stemplingen er nogenlunde ordentligt udført.

Man skulle herefter tro, at én af måderne at identificere et sølvmærke på, måtte være at foretage omhyggelig måling af mærkets omrids, – lad os kalde det »rammen«.

Dette er bare ikke tilfældet!

Grunden: Når et stempel slås ned i sølvet, rejser der sig omkring stemplet en »vold« af fortrængt sølv.

En sådan vold pynter ikke og må fjernes. Det sker lettest – og oftest – ved nedhamring.

Herved sker deformation af mærkets ramme!

Deformationen kan – alt efter omstændighederne – give sig forskellige udtryk. Fig. 32 viser tre eksempler på mærker lavet med »Wejle«-stemplet:

Fig. 32.

Bemærk, at »volden« *ikke* er hamret væk i det midterste af eksemplerne, medens nedhamringen i de to andre har givet stærk deformation af rammen til følge.

Konklusion: Man kan ikke ved *detail*måling af mærkerammer identificere et sølvmærke med sikkerhed! Det er andre faktorer, man må basere sig på. (Bemærk også her de på fig. 31 viste spor).

Også et andet forhold kan drille:

Selvom to mærker bevisligt er slået med samme stempel, kan der vise sig at være så stor forskel på detaljer i de to mærker, at man umiddelbart forledes til at mene, at de må være slået med hver sit stempel.

Figur 32 kan tjene til illustration også af dette forhold.

Her ses det bl.a., at »j« i det højre mærke synes at have en lidt anden hældning end i de andre.

Forklaringen på sligt kan måske være stempelnedslidning, eller at tidens tand har faret frem mod de to mærker på forskellig vis. Måske kan det spille ind, at stemplet i det ene tilfælde eventuelt ikke har været slået ordentlig »i bund«, eller f.eks. at nedhamringen af »volden« også er gået ud over mærkets initialer.

Hvorom alting er, den slags detailforskelle i mærkernes rammer og særligt udsatte dele kan volde vanskeligheder, hvorfor det meget kan anbefales, at man i sit eventuelle sølvmærkestudium fra *første* færd interesserer sig for de »oplysninger«, der måtte være at finde i mærkernes – langt mindre udsatte – *bund*!

Hertil har fire gange forstørrede *næroptagelser* af mærkerne været til uvurderlig nytte for forfatteren. Men det er naturligvis en forudsætning for et gunstigt resultat, at mærkerne forinden er godt rensset f.eks. med en halvstiv, finhåret børste og lidt petroleumsæter.

Til optagelserne kan anbefales *makro*-objektiv samt spredt, blødt lys, – såsom f.eks. udendørs en gråvejrsdag!

Lødighedsmærkerne

Disse mærker anvendtes på arbejder, hvor sølvholdigheden ikke var de lovbealede 13½ (sektendedele). Om lødigheds-

stempling i almindelighed skal nævnes, at det – jfr. bl.a. Bøje – nok hidtil har været antaget, at lødighedsmærker kun findes på dansk sølvtoj *efter* år 1800.

Men vi ser, at Winge i vidt omfang har praktiseret lødighedsstempling, – og at altså en betydelig del af hans arbejder kun har indeholdt 12 sekstendedele rent sølv.

Winge var nu ikke den første til at lave den slags arbejder. Vi skal således ikke længere end til svigerfaderen, Jørgen Brosbøll, for at finde én, der var endnu tidligere på færde med denne praksis. Vi kender nemlig mindst fem arbejder fra hans hånd, som bærer lødighedsmærket »12-L«. Det ældste af disse er fra 1747, – jfr. fig. 2 forrest i bogen.

Når Bøje ikke synes at have bemærket, at Winge brugte lødighedsmærker, skyldes det, at han simpelthen kun personligt mødte ét tilfælde af denne stempling fra Winge's hånd, – nemlig kruslåget i Dansk Folkemuseum. Og det blev jo – som tidligere anført – fejlagtigt tydet som årstallet 1771.

Det er ét og samme stempel, der har sat *alle* lødighedsmærkerne »12-L« i Winge's arbejder. Og da det har været flittigt i brug i perioden 1772-84, kan også for dette stempels vedkommende ses en stigende grad af nedslidning, afspejlet i mærkenes bundkontur. Der er derfor også i dette tilfælde i fig. 26 vist eksempler fra visse år, – til hjælp hvor datering af et arbejde ikke lader sig gøre ud fra andre kriterier.

Det er her nedbrydningen af den nedadgående spids øverst i »L« såvel som af »væggene« i stemplet imellem 2-tallet, prikken mellem dette og L'et, samt mellem dette og prikken efter det, man skal hæfte sig ved.

Når en guldsmed ville mærke sine arbejder med lødighedsangivelse, måtte han jo selv sørge for skæring af det hertil fornødne stempel, – som derved fik hans individuelle præg og altså *kan identificere ham!*

I fig. 2 ses således eksempelvis lødighedsmærket »12-L« for Jørgen Brosbøll. Selvom dette ved første øjekast minder meget om Winge's (se fig. 26), mangler det dog splitningen af 1-tallets fod og bogstavet L's top.

Det har desværre hidtil været upåagtet, at lødighedsmærker altså kan hjælpe til identifikation af bestemte mestre, – således også hos Bøje, hvor ganske vist nogle lødighedsmærker er vist, men ingen oplysning gives om, hvilke mestre der anvendte dem.

Desårsag er vi indtil videre unddraget denne ekstra parameter til mester-identifikation, som – indrømmet – dog naturligvis er sekundær.

Man kan stille sig det spørgsmål: Hvorfor lavede Winge 12-lødige arbejder i så stort omfang i perioden 1772-84, – for derefter tilsyneladende helt at opgive denne trafik?

Noget sikkert svar kan ikke gives på det foreliggende grundlag, men det *behøver* jo ikke at være nogen tilfældighed, at Winge netop i samme periode var helt uden konkurrenter i Vejle, – indbefattet dens markeder!

Det skal om lødigheden i Winge's sølvgenstande afslutningsvis siges, at han synes at have været meget omhyggelig med, at lødigheden i den enkelte genstand ikke var ringere, end hans stempeling angav.

Der kendes således et tilfælde, hvor et arbejde er stemplet med »13 $\frac{1}{3}$ -L«, – jfr. fig. 33.

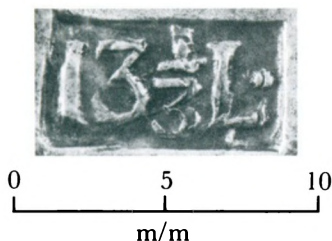

Fig. 33.

Prøver har desuden vist, at arbejder, der *ikke* er stemplet med lødighedsmærke, fuldt ud holder den lovbestemte lødighed på 13 $\frac{1}{2}$.

Winge's produktion

Fordeling på perioder

Vi har nu fremstillet en slags nøgle (fig. 26 og 29) til tidsfæstelse af Winge's arbejder gennem årene. Den er baseret på kombinationen af mærker (»de mange parametre«) og nedslidningsgraden hos to af stemplerne.

Vi kan herefter forsøge, om det er muligt at indplacere de ikke-daterede arbejder i »nøglesystemet«. Og det viser sig nu, at *samtliche* ikke-daterede arbejder lader sig indpasse i dette »system«, – d.v.s. at intet ikke-dateret arbejde bringer ubehagelige overraskelser. Tværtimod: Disse arbejder bekræfter nøglens rigtighed!

Indplaceringen af ikke-daterede arbejder blandt de daterede, – hvoraf dog enkelte har måttet omplaceres på grundlag af stempelnedslidningskriteriet m.v. – giver følgende oversigt over de registrerede arbejders sandsynlige fordeling på årene 1764-94:

Den registrerede produktions fordeling på perioder

1764	4 sæt	4 stykker
1765	4 sæt	5 stykker
1766	4 sæt	4 stykker
1767	6 sæt	6 stykker
1768	2 sæt	3 stykker
1769	2 sæt	8 stykker
1770	7 sæt	14 stykker
1771	0 sæt	0 stykker
1772	2 sæt	6 stykker
1773-76	5 sæt	8 stykker

1777	5 sæt	8 stykker
1778	3 sæt	3 stykker
1779	2 sæt	2 stykker
1780-85	7 sæt	7 stykker
1786-90	6 sæt	7 stykker
1791-94	6 sæt	6 stykker
1770-85	1 sæt	1 stykke (sukkertang)
Ialt:	66 sæt	92 stykker

Bemærkninger:

Det ses, at de første 4 år er stærkt repræsenteret med gennemsnitlig 4,5 sæt pr år, – imod kun 1,8 sæt pr. år i de resterende 27!

Hvad årsagen hertil er, kan ikke påvises med sikkerhed, men faktoren »bevaringsværdighed« spiller sikkert ind, – forstået på den måde, at perioder, hvor en stor del af produktionen udgjordes af corpusarbejder, nok – alt andet lige – i dag vil være bedre repræsenteret end perioder, hvor vægten i højere grad lå på fremstillingen af spiseskeer og andre mindre arbejder.

Om *spiseskeernes procentmæssige andel i den registrerede produktion i forskellige perioder* kan følgende oplyses:

<i>Periode</i>	<i>Sæt registreret</i>		<i>= andel i %</i>
	<i>ialt</i>	<i>heraf skeer</i>	
1764-67	19	2	10,5
1768-72	13	6	46,1
1773-74	(Kun ét arbejde registreret)		
1775-77	9	6	66,7
1778-94	25	6	24,0

Det store antal registreringer fra den første fireårsperiode har formentlig hermed fundet noget af sin forklaring.

Men også andre faktorer, som f.eks. befolkningens skiftende købeevne gennem tiderne, kan spille ind, hvorfor en dyberegående tolkning af oversigten vil være betænkelig.

Det er dog næppe tilfældigt, at omvæltningsåret 1773 slet ikke er repræsenteret, eller at årene 1777-83, hvor Winge havde to svende er repræsenteret med et gennemsnit på 1,85 arbejder pr. år imod kun 1,33 i årene 1784-94, hvor han kun havde én svend.

Omfang og repræsentativitet

Hvor repræsentativt er egentlig det fundne materiale?

Et lille regnestykke kan antyde svaret:

Hvis vi – jfr. Bo Bramsen⁴⁴ – regner med, at én sølvarbejder kan bearbejde 5 lod (ca. 75 gram) sølv pr. dag til »almindeligt glat, uforgylt og ugraveret arbejde«, og hvis vi ligeledes regner med, at året dengang havde 300 effektive arbejdsdage, kunne årsproduktionen for en svend blive smedning af $300 \times 75 \text{ gram} = 22,5 \text{ kilo sølv}$.

Ser vi på bemanningen i Winge's værksted gennem årene, kan vi skønsmæssigt ansætte det samlede antal mand/år til ca. 46.

Men her må vi foretage et par justeringer: Dels kan man næppe forestille sig, at sygdom og andet ikke skulle have givet spildtid, dels fremgår det af Bo Bramsens bog, at tiden til graving og lign. gennemsnitlig synes at have udgjort ca. 25 % af det samlede tidsforbrug, hvorved tiden til smedning jo begrænsedes tilsvarende. Og endelig kan man næppe regne med, at der hele tiden har været fuldt arbejde til svendene i værkstedet. Anslår man, at det samlede antal mand/år derfor skal reduceres med $\frac{1}{3}$, bliver det effektive antal mand/år i Winge's tid altså ca. 30, – og den samlede produktion lig $30 \times 22,5 \text{ kg} = 675 \text{ kg}$. Winge's registrerede arbejder vejer i gennemsnit 125 gram, hvorefter det tør anslås, at hans samlede antal arbejder andrager $675000 : 125 = 5.400 \text{ stykker}$, hvoraf er registreret de 98, – eller knap 2 %.

Selv om der i det herfor tilgrundliggende regnestykke skulle

være ret betydelige fejl på den enkelte faktor, kan *det fastslås, at de fundne 98 arbejder kun udgør en ringe procentdel af de fremstillede!*

Medens denne ringe procentdel af Winge's arbejder har vist sig tilstrækkeligt repræsentativ til at tegne et klart billede af hans stemplinger gennem årene, – hvilket bl.a. skyldes, at de daterede arbejder heldigt fordeler sig på næsten alle år –, er samme procentdel uegnet til at give andet end grove størrelsesordener i flere andre henseender.

Art og sammensætning

Selv om det foreliggende materiales omfang sætter ret snævre grænser for fortolkninger og dyberegående analyser, har forfatteren dog ment, at det kunne være forsvarligt at drage en *sammenligning mellem arten af Winge's og Joachim Weller's registrerede arbejder og disses procentmæssige andel af den pågældende mesters samlede registrerede produktion*, således som den fremgår af nærværende bog, henholdsvis bogen om Weller.⁴³

Da bevaringsprocenten for kirkesølv uden tvivl er langt højere end for profane sølvarbejder, må vi ved vor sammenligning se bort fra kirkesølvet for herved at undgå en oplagt forvridning i »regnestykket«.

For yderligere at undgå forvridning er det en sammenligning mellem antal »sæt«, – ikke antal stykker –, vi vil foretage. Herved undgås, at det tilfældige fund af et sæt på mange sammenhørende stykker kommer til at tælle mere end rimeligt er.

Og endelig: For at kunne drage en direkte sammenligning må vi tage hensyn til, at der jo er fundet langt flere Weller-arbejder end arbejder fra Winge's værksted.

Af nærværende bog fremgår, at vi har registreret ialt 60 sæt for Winge (kirkesølv ikke medregnet), medens det tilsvarende tal for Weller er 321 sæt, – eller 5,4 gange så mange.

I oversigten dividerer vi derfor antallet af Weller-sæt med 5,4, – og medtager så kun genstandstyper, som hos Weller herefter er repræsenteret med mindst ca. ét sæt.

Antallene af *sæt* til sammenligning bliver da følgende:

<i>Art</i>	<i>Weller</i>	<i>Winge</i>
Bæger/pokal	5	20
Tumler	0	1
Kaffekande	1	1
Tepotte	1	1
Tedåse	1	0
Sukkerbøsse	2	1
Peberbøsse	2	2
Lysestager (sæt)	1	1
Hovedvandsæg	3	5
Sukkerskåle og lign.	4	1
Spiseskeer (sæt)	25	19
Teskeer (sæt)	2	0
Potageskeer	1	2
Flødeskeer	1	2
Sukkertænger	1	2
Kruslåg	1	1
Dragtsølv	2	1
Andet	7	0

Tallene i de to kolonner ligger for de fleste genstandstyper meget tæt på hinanden, – ja, så tæt, at det kan skyldes de rene tilfældigheder, når de overhovedet er forskellige.

Set på denne baggrund er tallene for *bægre/pokaler* så meget desto mere iøjnespringende og tallene for *sukkerskåle og lign.* markante.

Tendensen i tallene for kategorierne *spiseskeer/teskeer* (27 sæt imod 19) ville ej heller rokkes, selv om tilfældighedernes spil havde medført et par sæt til eller fra antallet af fundne skeer fra Winge's værksted.

Vi vil for så vidt angår sukkerskåle og lign. nøjes med at tage til efterretning, at sligt synes at have udgjort en noget større procentdel af produktionen hos Weller end hos Winge.

Tallene for bægre/pokaler og for spiseskeer/teskeer giver derimod anledning til videregående kommentarer:

Genstande som bægre/pokaler, spise- og téskepar anvendtes i vid udstrækning som »*alliancegaver*«, hvilket jo ses af de på denne art sølvtøj så hyppigt forekommende *initialpar*.

Sådan »alliancesølv« købtes næsten udelukkende af *landbefolkningen* og går derfor sine steder under betegnelsen »*bondesølv*«, – uden nedsættende betydning. At slig anvendelse af sølvtøj var ret fremmed for en bybefolkning som den københavnske, fremgår klart af, at der blandt de hos Bo Bramsen⁴⁴ viste 252 arbejder af *Andreas Holm*, København (1771-1812), ikke forekommer et eneste eksempel herpå!

Det ses for øvrigt, at *barokskeerne* hos Winge er fundet i et antal af højst 2 pr. sæt, og at de næsten uden undtagelse bærer *to* sæt graverede eller indprikkede initialer.

Ganske anderledes forholder det sig med de øvrige ske typer: Disse bærer enten *ingen* initialer (og årstal) fra Winge's tid eller kun et enkelt sæt (eventuelt med årstal).

Barokskeerne har således tilsyneladende været kundens valg, når talen var om »*alliancesølv*«, – svarende til, at man ellers anskaffede sig et alliancebæger med parrets initialer på.

De øvrige ske typer har muligvis ikke – eller kun sjældent – været solgt som alliance-sæt. De ses i tre tilfælde med 3-5 stykker i samme sæt, – og har da formodentlig været anskaffet som egentligt bordsølv.

Det tilsyneladende ret klare billede af ovennævnte forhold kan imidlertid være en statistisk tilfældighed eller måske et særpræg for Vejle-området, idet billedets rigtighed som almen gyldigt ingenlunde bekræftes af forholdene i Joachim Weller's Holstebro-område!

Når Winge har leveret så uforholdsmæssigt mange bægre/pokaler, medens Weller til gengæld oftere skeer og teskeer, kan dette måske simpelthen skyldes forskellig tradition i deres to områder.

Men det kan jo også tænkes at afspejle en større købekraft

hos befolkningen på de fede jorde omkring Vejle end hos den på de magrere i Holstebrofeltet.

Forfatteren hælder til denne anskuelse, som finder nogen støtte – omend ikke cementering – i følgende:

Sammenligner man Weller's glatte bægre uden kuglefodder med Winge's, vil man se, at de har meget nær samme gennemsnitshøjde, nemlig henholdsvis 9,6 og 9,4 cm. Sammenligner man så *kuglefodsbægrene*, vil man derimod støde på det bemærkelsesværdige, at gennemsnitshøjden af Winge's er 11,1 cm og vægten 197 gram, medens de tilsvarende tal for Weller kun er henholdsvis 6,1 cm og 67 gram!

Begge mestre har altså haft et hovedalternativ til deres prikpunslede bægre (uden fod), – nemlig kuglefodsbægeret. Men hos Winge synes dette at have været et *dyrere* alternativ, medens det hos Weller var et *billigere*!

Bekræftelsen af tanken om, at købekraften var større i Vejle-feltet end i Holstebro-feltet, ligger i, at afsætningen af *billigere* arbejder, såsom skeer og små kuglefodsbægre, synes at have været en del større i Holstebro- end i Vejle-feltet, hvor man i højere grad synes at have satset på de dyrere, prikpunslede bægre uden fod og de endnu dyrere, store og vægtige kuglefodsbægre.

Stilen i arbejderne fra Winge's værksted

Allerede fra 1764 – Winge's første år som mester i Vejle – kendes et rokokoarbejde fra hans hånd, nemlig en svajknækket peberbøsse i fin udførelse (se forsiden).

Dette arbejde er tillige det tidligst kendte rokokostykke fra Vejle. Det tør derfor antages, at *rokoko*en i *sølvmedekunsten* kom til Vejle med Mathias Winge!

Denne stilart var han – i dens spæde form – allerede stødt på hos sin læremester, P.S. Bay, i begyndelsen af 1750'erne, – samt naturligvis i fuldt flor under sit mestersvendeår hos Sievert Thorsteinsson i 1762/63.

Fra Winge's 30 Vejle-år kender vi imidlertid kun 23 arbejder, som kan henføres til rokoko'en, nemlig 20 stykker, som er placeret ved deres udformning, samt 3 stykker alene derved, at de bærer rocailleornamenter (kat. nr. 17, 32 og 91).

Tidsmæssigt fordeler *rokoko*produktionen sig på den måde, at kun 2 hovedvandsæg, 1 flødeske og 2 spiseskeer kan henføres til *anden* halvdel af Winge's periode, medens *resten*, – *herunder alle de betydeligere corpusarbejder – er gjort i årene 1764-78!*

Hele den øvrige kendte produktion fra Winge's værksted må henføres til *senbarokken/regencen* og er udført tidsmæssigt side om side med rokoko-arbejderne.

Af *Louis XVI* er der kun svage og tvivlsomme spor, nemlig i form af drevne ranker på et besynderligt stilblandingsbæger (kat. nr. 46) og et par graverede ranker på et af de hjerteformede hovedvandsæg (kat. nr. 15).

Sammenfattende må det nok siges, at Mathias Winge til fulde beherskede rokokoteknikken, men at hans hovedproduktion (som nok i vidt omfang var overladt til udførelse ved hans svende) lå inden for *senbarokken/regencen*, – igennem hele hans tid.

Graveringer i Winge's arbejder

På samme måde som man for stemplernes vedkommende kan sondre mellem *Brosbøll-perioden* og *perioden efter Brosbøll*, kan man det for graveringernes, – og det hvad enten der er tale om tekst-, initial- eller dekorgraveringerne i de barokke arbejder.

Sligt har nemlig hos Winge tydeligvis været anset for at være svendeopgaver, – og selv var han måske ikke nogen dygtig tekstgravør.

At Brosbøll under sin »svendetid« hos Winge udførte langt de fleste graveringer i dennes arbejder, ses klart af følgende iagttagelser:

Tekst- og initialgraveringerne fra perioden 1764-72 er principielt ikke til at skelne fra tilsvarende graveringer fra Brosbøll's egen tid som mester, – og han *graverede* (indprikkede sædvan-

ligvis ikke) sine bogstaver og tekster, – jfr. figur 34 med skeer fra 1739-63. Efter 1774, – d.v.s. sammenfaldende med, at Brosbøll faldt fra som svend for Winge, – ses, på tre undtagelser nær, kun *indprikkede* tekster og initialer! Undtagelserne er Altona-bægeret fra 1794 (kat.nr.46), der *er* graveret, men særdeles ubehjælpsomt, samt de to – formentlig af I. A. Løren – graverede ting fra 1782/83 (kat.nr.43 og kat.nr.80), – fig.35.

Dekorgraveringerne – specielt cartoucherne i Winge's prik-punslede bægre – er i perioden 1764-72 alle kendetegnet ved at de til forveksling ligner Brosbøll's fra *hans* mestertid, – og som på disse er cartouche-indramningerne konsekvent fremstillet med det, man kan kalde »midje«, således som det ses af figur 36.

I initialcartouchen fra 1757 ses tydeligt (midt i det første S og imellem M og O), hvor passerspidsen har siddet til de to dobbelte halvcirkler, som har dannet Brosbøll's typiske »ovale« indramning. Han gjorde praktisk talt aldrig forsøg på at udjævne overgangene mellem de dobbelte cirkelslag, – ja sommetider ser man, at disse krydser hinanden, – jfr. indramningen nederst til højre i figuren og i Winge's store bæger fra 1764 (kat.nr.27).

Efter Brosbøll's tid er cartoucherne hos Winge alle *cirkulære*, bortset fra et enkelt tilfælde, hvor den ovale cartouche imidlertid ingen »midje« har !

Det ses også, at andre forlæg end det typisk Brosbøll'ske nu præger en betydelig del af cartouchernes dekorgraving.

Medens vi altså nok må konstatere, at Winge ikke gav sig af med tekst- og initialgraving overhovedet, tyder tilstedeværelsen af nogle karakterfulde og håndsikre rocail-ornamenter i enkelte arbejder på, at Winge meget vel var i stand til at udføre smuk *dekorgraving*. Der henvises her til katalognumrene 32 (tumler 1765), 51 (potageske 1766), 73-77 (spiseskeer 1772) og 91 (stokkehåndtag 1764-70), hvor dekorgraveringerne såvel stilmæssigt som med hensyn til teknisk udførelse afviger

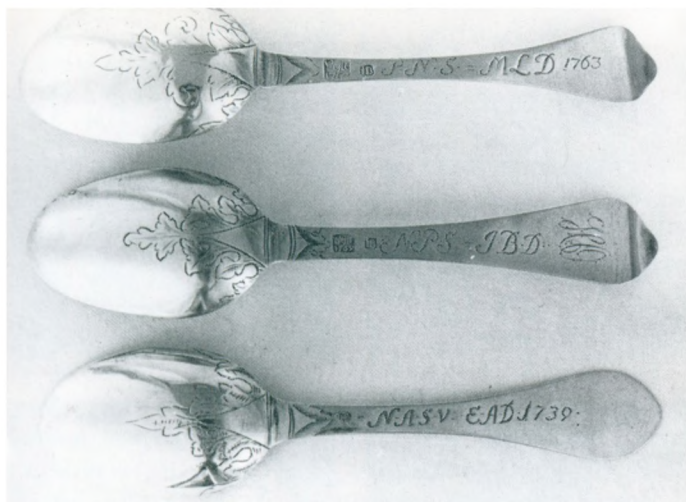

Fig.34. Barokke spiseskeer gjort af Jørgen Brosbøll i henholdsvis 1763, 1759 og 1739. (Vejle Museum).

Fig.35. Initialgraveringer tilskrevet J. A. Løren.

meget fra det Brosbøll'ske. Af senere arbejder ses kun ét – katalog nr. 81 (spiseske 1791-94) – at have dekor af tilsvarende præg, – og det er derfor måske, undtagelsesvis, graveret af Winge selv.

For *spiseskeerne* gælder, at akanthus-dekoren på bagsiden af laffet til Winge's barok-spiseskeer, som f.eks. på skeen fra 1766 (kat. nr. 54) er helt i Brosbøll'sk stil, – jfr. fig. 34, hvor det ses, at alle tre Brosbøll-skeer bl.a. har en kort »modsat rettet« »rottehal« op ad skaftet.

Tilsvarende dekor findes hos Winge på kat. nr. 59-60 og kat. nr. 61-62 fra henholdsvis 1770 og ca. 1775.

Men det ses, at der hos Winge allerede i 1764 indføres en variant, som kun adskiller sig fra førnævnte ved at mangle den »modsat rettede« »rottehal«, – jfr. skeerne kat. nr. 53, 55-56, 57-58 og nr. 63-64 fra henholdsvis 1764, 1768, 1770 og ca. 1775.

I 1777 ses to helt nye ornamenteringer med rokokopræg og uden graveret »rottehal« (kat. nr. 65-68).

Fra 1786 ses atter barokskeer med svagt Brosbøll-lignende ornamenteringer, men her med en graveret »rottehal« i form af en *dobbelt* trekant, som tillige er udfyldt med lidt stregravering, – og uden modsat rettet kort »rottehal« (kat. nr. 69-71).

Et tilsvarende skift i teknikken efter Brosbøll's død kan iagttages, når talen er om *prikpunslingen* i Winge's bægre.

Brosbøll anvendte – som så mange andre – f.eks. punslejern med to parallelle rækker à 3-4 spidser til udførelsen af sine prikpunslinger.

Men kendetegnende specielt for Brosbøll er, at han konsekvent synes at have lagt sine punslingsrækker i retningen nordnordøst-sydsydvest, idet nord her tænkes at pege opad, – jfr. f.eks. 1761-bægeret, fig. 37.

Fig. 36. Graveringer af Jørgen Brosbøll på to prikpunslede bægre.

Samme retning har prikpunslingerne i Winge's arbejder, medens Brosbøll endnu var virksom hos ham, – jfr. f.eks. kat. nr. 27, 36 og 38.

Men herefter ses i Winge's arbejder *andre* punslingsretninger, – jfr. f.eks. kat. nr. 39, 41, 42 og 44.

Vi kan altså slå fast, at *medens Brosbøll var aktiv hos Winge*, – d.v.s. fra 1764 til ca. 1775 – *lavede han stort set alle graveringer og punslinger i Winge's barokskeer og prikpunslende bægre!*

Men Brosbøll var unægtelig også rutineret som gravør, idet han – formentlig uden svende til hjælp i værkstedet – gennem hele sin tid selv havde måttet gravere m.v.

Dette forklarer også ensartetheden i Brosbøll's produkter, – jfr. bl.a. skeerne i fig. 34, som tidsmæssigt fordeler sig over det meste af hans æra som mester, – og hvis graveringstype ses at gå igen i Winge's registrerede barok-skeer til og med 1770 (kat. nr. 53-60).

Hvordan Winge og hans svigerfader i øvrigt delte arbejdet med *baroktingene* mellem sig, lader sig næppe påvise, men det er sandsynligst, at Brosbøll også udførte smedningen.

At Winge i denne periode selv udførte *rokoko*arbejderne – hvad enten der var tale om skeer eller corpus-arbejder af enhver art –, synes derimod givet.

Dels var han – i modsætning til Brosbøll – jo erfaren i rokoko-teknikken, dels ses intet af disse arbejder at bære noget spor af Brosbøll's hånd!

Det er tillige sandsynligt (men ikke sikkert), at det var Winge, der smedede, når kirkesølv skulle laves. Det ses nemlig, at cuppa på Winge's alterkalke er koniske, medens de af Brosbøll tidligere fremstillede er halvkugleformede. Inskriptionerne på kirkesølvet graveredes derimod formentlig af Brosbøll, – til og med 1774.

Fig. 37. Prikpunsllet bæger med én initial- og to dekorcartoucher af *Jørgen Brosbøll*, – helt typisk for ham.

Som det fremgår af det foran sagte, er det altså på *rokoko*-arbejderne, vi skal bedømme Mathias Winge's personlige håndværksmæssige kvalifikationer som guldsmed. Og her viser de *smukke og veludførte* corpusstykker, at hans eftermæle som kunsthåndværker utvivlsomt ville have været tjent med, at han udelukkende havde koncentreret sig om udøvelsen af sit håndværk.

Men han valgte – som vi nu véd – at blive en *guldsmed med mange jern i ilden!*

Kataloget over hans registrerede arbejder afspejler dette.

Katalog

1. Alterkalk, bymærke 1765

Mærker: Bymærke 1765 MW 12-L-

Mål/vægt: Højde 20,5 cm. Vægt 408 g.

Cuppa er forgyldt indvendig og på læberanden.

.Inskription på cuppa:

»Da Hans May^{ts} Kong Friderich den Femte udi Aaret 1765 solte Winding Kiercke til Kiøb- og Handelsmand Jens Fæveil i Weyle, saa haver bemelte Jens Fæveil, Gud til Ære, Kierken til Prydelse og Nytte forbedret dend ved Kierken værende gamle og nesten u-brugelig Kalck og Disk, som weijede i alt 18½ Lod, med denne nye Kalck, Disk og Brødæske, som weyer tilsammen 38¾ Lod«.

Bemærkninger:

Den nævnte disk omtales nedenfor, men brødæsken (oblatæsken) haves ikke mere ved kirken.

Den angivne samlede vægt for kalk, disk og oblatæske, 38¾ lod, svarer til ca. 570 g.

Da kalken og disken tilsammen vejer 478 g, har oblatæsken vejlet ca. 92 g.

Kalken tilhører Vindinge Kirke syd for Vejle.

Kat. nr. 1

Kat. nr. 2

2. Disk, bymærke 1765

Mærker: Bymærke 1765 MW 12-L-

Mål/vægt: Diameter 12,0 cm. Vægt 70 g.

Inskription graveret på diskens overside, langs kanten:

»Dette er det Brød som kommer ned af Himmelen at man skal æde det og icke døe«.

Joh. 6 Cap 50 v.

J. Fæveil = M. Ustrup i Weyle 1765«.

Det cirkulære felt med korset er forgyldt.

Tilhører Vinding Kirke syd for Vejle.

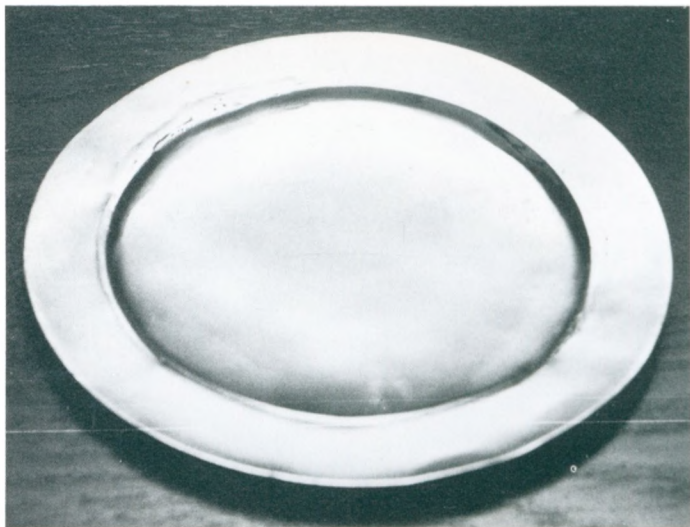
3. Disk, ca. 1790

Mærker: M.W. (meget nedslidt)

Mål: Diameter 17 cm.

Disken, der er helt glat og uden dekor, er i en meget dårlig forfatning.

Tilhører Sct. Nicolai Kirke i Vejle.

Kat. nr. 3

4. Kalk til hjemmeberettelse, bymærke 1767

Mærker: Bymærke 1767 MW

Mål/vægt: Højde 17,0 cm. Vægt 280 g.

Inskription rundt cuppa:

»Denne Kalch er bleven gjort A^o 1578, Men af nye omgiort A^o 1767. Veijer med Patellet 24 Lod«.

Cuppa forgyldt indvendig.

Bemærkning:

Den omtale »patellet« (disk) findes ikke mere ved kirken.

Da den angivne samlede vægt af kalk og disk, 24 lod, svarer til ca. 373 g, må disken have vejte ca. 93 g.

Den er ca. 1790 øjensynlig blevet afløst af den foran omtalte glatte disk.

Tilhører Sct. Nicolai Kirke i Vejle.

Kat. nr. 4

5. Kalk til hjemmeberettelse, dat. »1774«

Mærker: MW Wejle 12-L-

Mål/vægt: Højde 12,4 cm. Diameter f.o. 5,1 cm. Vægt 185 g.

Inskription fortil på cuppa:

»Gud til Ære givet til Tyregod= og Wester=Kirker af Herr Christian Paludin og Cathrina Maria Stochdorff 1774«.

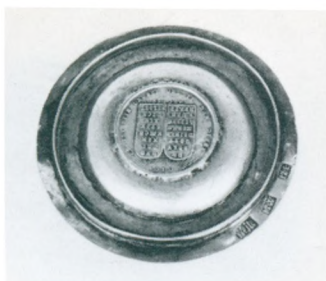
Chr. Paludin var på det tidspunkt præst ved kirkerne.

Cuppa forgyldt indvendig og på læberanden udvendig.

Tilhører Thyregod og Vester kirker.

Kat. nr.5

Kat.nr.6

6. Disk til forannævnte kalk

Mærker: MW Vejle 12-L-

Mål/vægt: Diameter 6,9 cm. Vægt 40 g.

I bunden af disken er indlagt en gudelig skuepenge med bibelske motiver og citater. Bunden af disken er forgyldt. Disken har på sin underside en standkant, hvis indvendige diameter svarer til kalkens udvendige diameter, hvorfor disken har fungeret som låg til kalken, der således også kunne tjene som oblatæske.

Samme ejer som foran angivet.

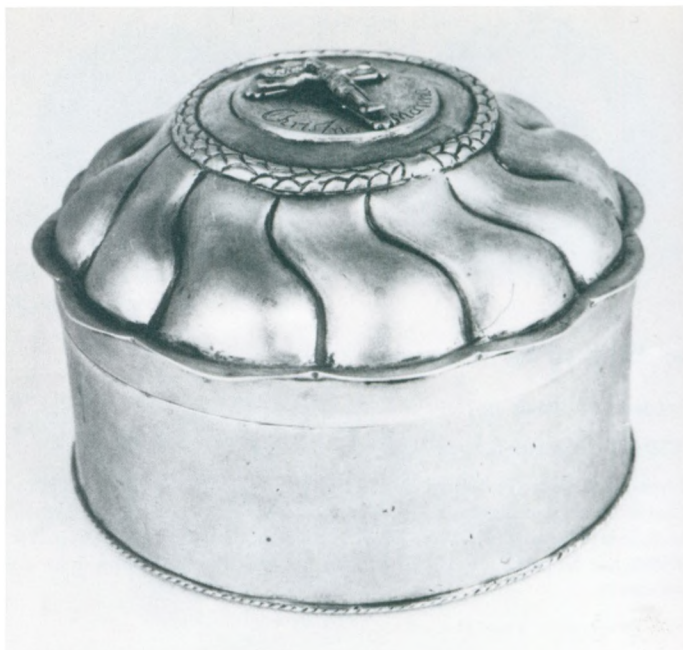
7. Oblatæske, dat. »1778«

Mærker: MW Vejle 13 $\frac{1}{3}$ L

Mål/vægt: Højde 7,0 cm. Diameter 10,0 cm. Vægt 242 g.

Inskription om korsets fod: »Christnes Manna«.

Tilhører Engum Kirke nordøst for Vejle, der skal have fået den af Jørgen Hvas de Lindenpalm til Tirsbæk m.fl. godser.

Kat.nr. 7

8. Oblatæske, dat. »1787«

Mærker: M.W.

Mål/vægt: Højde 3,7 cm. Længde 11,4 cm. Bredde 7,2 cm. Vægt 156 g.

Inskription under bunden: »1787« og »Wog 10 lod 3 qt.« (= ca. 156 gram). På lågets overside indgraveret slægtsvåben for *Chr. von Benzon* (1718-1801), kammerherre og oberstløjtnant, som 1780 bliver ejer af *Tirsbæk*.

Det indgraverede slægtsvåben er stærkt forenklet i forhold til originalen, – jfr. Danmarks Adelsårbog 1937, II. afsnit, side 3.

Tilhører Hornstrup Kirke nord for Vejle.

Kat. nr. 8

Kat. nr. 9

9. Tepotte, bymærke 1768

Mærker: Bymærke 1768 MW

Mål/vægt: Højde 15,1 cm. Største bredde 17,8 cm. Vægt 410 g incl. træhank.

Tepotten var udstillet på Kunstindustrimuseets udstilling »Dansk Sølv 1550-1950«, marts 1953, og prydede da katalogets forside, – hvorfra billedet. Den tilhørte på det tidspunkt grosserer L. F. Foght, men solgtes efter hans død på Arne Bruun Rasmussen's Kunstauktioner i 1960.

Privateje i København.

10. Kaffekande, ca. 1775

Mærker: MW Wejle 12-L-

Mål/vægt: Højde 29,8. Diameter 15,0-12,3 cm. Bredde incl. hank og tud 24,0 cm. Vægt incl. isolationsstykker 922 g.

Indprikket i bunden: »V: 57 Lod« (= ca. 840 g).

Bemærkning:

Den svungne, hule sølvhank med isolationsstykker mellem hanken og de tilsvarende døller på kanden er ikke den originale, som har været af træ. Ved nævnte ændring er den samlede sølvvægt således øget med ca. 70 g.

Graveringer:

Våben for Jørgen Hvas de Lindenpalm til Tirsbæk m.fl. godser på venstre side af corpus.

I bunden desuden: »OJS CMJ 1782« for Ole Johan Søltoft og Cecilie Marie Juul, ejere af hovedgården »Tyrrestrup« nordvest for Horsens.

På henholdsvis højre og venstre side fortil på corpus endvidere: »LG« og »MJ« for Laurits Grønlund og Maren Jørgensdatter.

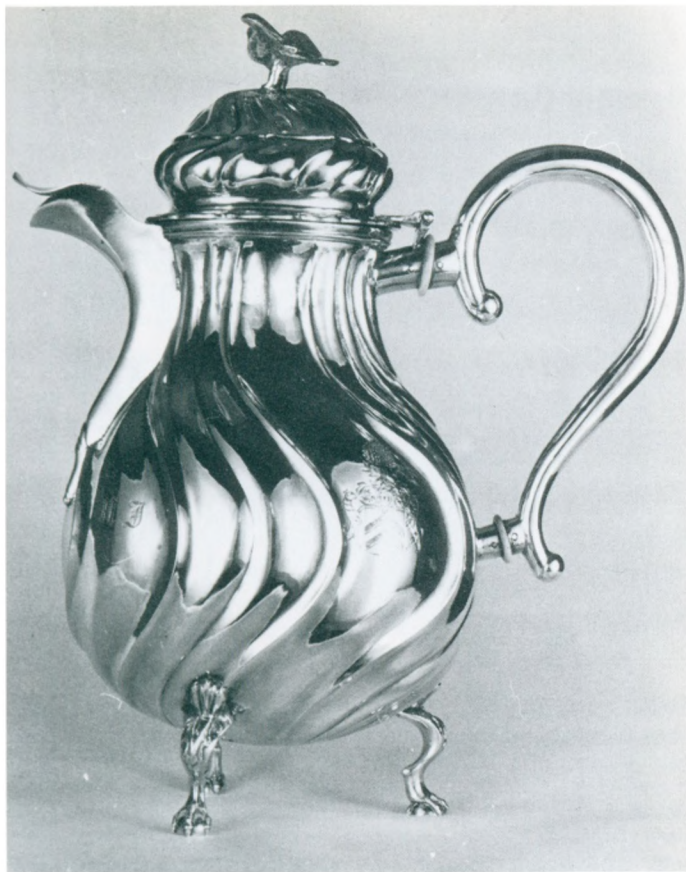
Ejerforhold:

Hvordan kanden oprindelig kom i Ole Johan Søltoft og hustrus besiddelse har ikke kunnet opklares. Kanden figurerer ikke i boet efter den i 1782 døde Jørgen Hvas de Lindenpalm, til hvem den utvivlsomt er gjort nogle år tidligere. Om de øvrige ejere har den nuværende oplyst følgende:

Kanden skænkedes 1791 af ægteparret Søltoft som faddergave til Ole Johan Søltoft Grønlund, der var barnebarn af fru Søltoft's søster, Cathrine Marie Juul, gift med pastor Rasmus Balslev. 1851 videregivet som bryllupsgave af Grønlund til dennes søn, Laurits Grønlund og dennes hustru, Maren Jørgensdatter, – jfr. inskriptionen. Siden da i slægten Grønlund.

Bemærk lighedspunkterne mellem kanden og den på næste side omtalte bonbonnière, – nærmere beskrevet i omtalen af denne.

Privateje i København.

Kat. nr. 10

11. Bonbonnière, ca. 1778

Mærker: MW Wejle 12-I-

Mål/vægt: Højde 12,3 cm. Længde 14,0 cm. Bredde 10,4 cm. Vægt 340 g.

Gravering: Våben for Jørgen Hvas de Lindenpalm til Tirsbæk.

I bunden indprykket: »23 Lod 3 qt«.

Kat. nr. 11

Bemærkninger:

Såvel lågpryd (svaneagtig fugl med udbredte vinger) som ben (fugleklo gribende om halvkugle) går igen i den foran omtalte kaffekande, som desuden er svajknækket med samme opdeling som bonbonnièren.

Det tør derfor formodes, at de to arbejder er tænkt som dele i samme sæt, selv om bonbonnièren – vurderet efter stempelnedslidningsgraden – må være gjort nogle år senere end kaffekanden, – formentlig 1778.

Muligvis har bonbonnièren været tænkt som sukkerskrin til kaffekanden.

Den i venstre side synlige udskæring for en ske er uden tvivl udført på et senere tidspunkt.

Ejer: Vejle Museum, som erhvervede arbejdet hos Arne Bruun Rasmussen's Kunstauktioner i 1965.

12. Krydderibøsse, bymærke 1764

Mærker: MW Bymærke 1764

Mål/vægt: Højde 13,2 cm. Vægt 112 g.

Låget har bajonetlukke samt rovfugl på gren.

Privateje i København.

13. Krydderibøsse, bymærke 1772

Mærker: MW Wejle 12-L-

Mål/vægt: Højde 11,2 cm. Vægt 93 g.

Gravering: På siden slægstváben for Jørgen Hvas de Lindenspalm til Tirsbæk m.fl. godser.

Låget har bajonetlukke. Privateje i Viborg.

Kat.nr. 12, se tillige forsiden

Kat.nr. 13

14. Krydderibøsse, bymærke 1770

Mærker: Bymærke 1770. Mestermærke ej oplyst.

Mål: Højde 19,2 cm.

Jfr. Boesen og Bøje nr. 218, hvorfra billedet er taget.

Privateje.

Kat. nr. 14

15. Hovedvandsæg, hjerteformet ca. 1779

Mærke: »MW« (særpræget).

Mål/vægt: Højde 7,5 cm. Bredde 4,3 cm. Vægt 32 g.

Rund fod uden gemme. På låget, der er hængslet til corpus, to næbbende fugle under åben krone.

Graveret med tidlige Louis XVI ranker på siderne.

Indvendig forgyldt.

Privateje København.

16. Hovedvandsæg, hjerteformet, »1790«

Mærke: »M.W.«

Mål/vægt: Højde 7,5 cm. Bredde 4,3 cm. T. 1,8 cm. Vægt 46 g.

Oval fod med let opadbøjet kant. Intet balsamgemme. På låget, der er hængslet til corpus, to næbbende fugle under krone, begge dele forgyldt. Corpus indvendig forgyldt.

Indprikket i låget bl.a. »RKS ELD 1790«.

Privateje Værløse.

17. Hovedvandsæg, hjerteformet, ca. 1791-94

Mærke: »M.W. Wejle«.

Mål/Vægt: Højde 7,7 cm. Bredde 4,5 cm. Vægt 46 g.

Rund fod uden balsamgemme. På låget, som er hængslet til corpus, lukket, forgyldt krone.

Ornamentering med tilløb til rocailler omkring lågkanten ligeledes forgyldt. Corpus indvendig forgyldt.

Indprikket forneden fortil: »N Js Hau AND 1806«.

Privateje Glud Mark, Bjerre Herred.

Kat. nr. 15

Kat. nr. 16

Kat. nr. 17

18. Hovedvandsæg, drevet med putti og rocailler,
ca. 1780-85

Mærke: »MW« (særpræget).

Mål/vægt: Højde 7,0 cm. Vægt 34 g.

Let »haneægsform«, intet balsamgemme, på låget, der er hængslet til corpus, glasklar flus i toppen.

Indvendig forgyldt.

Indprikket i bunden bl.a. »1835«.

Privateje København.

19. Hovedvandsæg, barok, glat, ligeknækket, ca. 1780-85

Mærke: »MW« (særpræget).

Mål/vægt: Højde 5,8 cm. Vægt 32 g.

I bunden balsamgemme, indvendig forgyldt.

På låget to næbbende fugle. Disse såvel som bæltet om lågkanten forgyldt. Corpus indvendig forgyldt.

Indgraveret udvendig på balsamgemmens låg: »M«.

Privateje København.

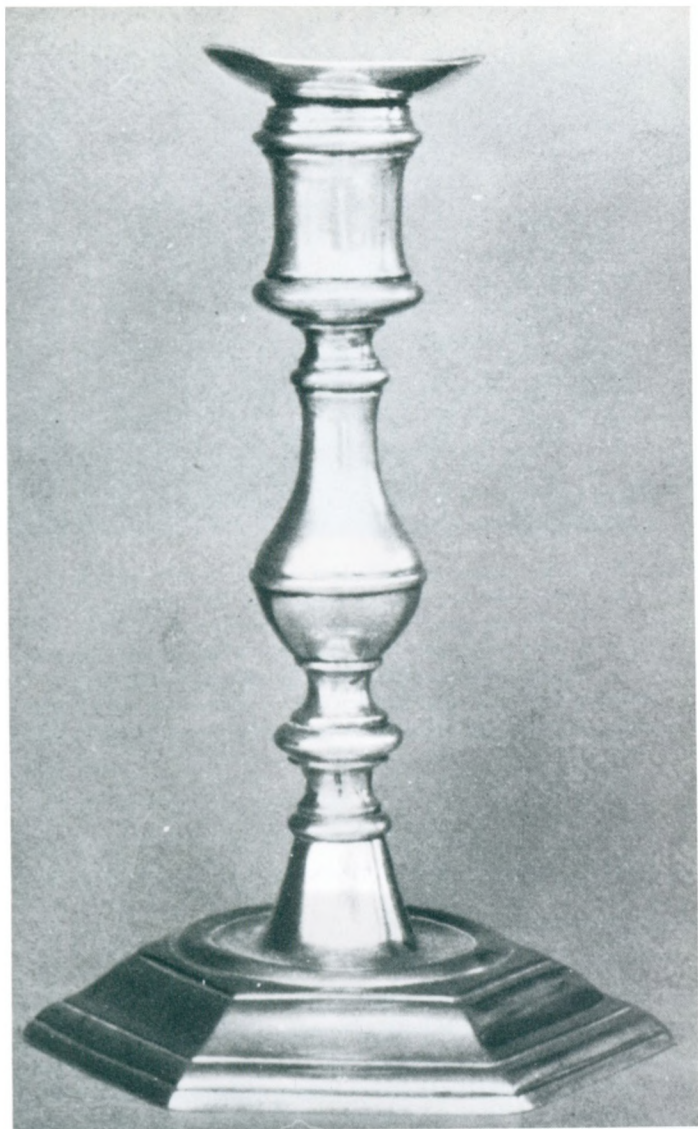
20.-21. Lysestagepar, bymærke 1770

Mærker: MW (velformet) Wejle 1770.

Mål: Højde 18,5 cm.

Indgraveret i fodens bund: Monogram »LP«.

Privateje København.

22.-23. Lysestagepar, bymærke 1770

Som foregående, – også med hensyn til monogram.

Privateje København.

Udstillet på Kunstindustrimuseets udstilling »Dansk Sølv 1550-1950«, marts 1953, fra hvis katalog, billedet stammer.

Er *ikke* identisk med foregående, men må have tilhørt samme sæt på mindst 4 stager, – eller 6, jfr. følgende:

24.-25. Lysestagepar, bymærke 1770

Registreret af *Chr. A. Bøje* som i sin tid tilhørende en apoteker i Hedensted (senere Hellerup).

Stagerne er *ikke* identiske med nogen af de foran nævnte, men er ifølge antikvitethandler *Arne Becker*, København, af ganske samme udseende, hvorfor de tør formodes sammen med disse at have udgjort et sæt på mindst 6 stager.

(Ifølge Bøje's efterladte notater skulle dette stagepar, foruden bymærke 1770, have mestermærket »M.W.«, altså *med* punktum'er. Da stagerne imidlertid jo er lavet i 1770, må dette være en tilsnigelse, som forklares ved, at Bøje samme dag tog aftryk af et *andet*, apotekeren tilhørende Winge-arbejde, – et kugle-fodsbæger dateret »1794«, – hvilket netop må antages at have det omtalte mestermærke. Bøje har altså simpelthen forbyttet de to aftryk ved den senere registrering af arbejderne. Desværre er det ikke lykkedes at genfinde disse).

26. Kruslåg på krus af norsk glas, ca. 1776

Mærker: MW Wejle 12-L-

Mål: Højde 3,5 cm. Diameter 11,0 cm.

(Når Bøje oplyser, at låget bærer bymærke 1771, beror dette – som tidligere nævnt – på en fejltydning af lødighedsmærket »12-L-«).

Låget er hængslet til charnier, fæstet til krusets glashank, og er svajknækket samt prydet med rokokkoornamenter omkring en foroven i låget indlagt, forgyldt sølvmonet, IIII Marck Danske, med Frederik IV til hest.

Gækken har form af en siddende løve, som med forpoterne støtter et imod låget hvilende skjold.

Ejer: Nationalmuseets 3. afd. (Erhvervet 1927).

Kat. nr. 26

27. Bæger, nålepunslet, bymærke 1764

Mål/vægt: Højde 13,3 cm. Diameter f.o. 11,0 cm. Diameter f.n. 8,0 cm.
Vægt 300 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Inskription i initialcartouche: »TPS MHD 1764«.

Privateje Pandrup.

28. Bæger, nålepunslet, bymærke 1764

Mål/vægt: Højde 5,5 cm. Diameter f.o. 4,7 cm. Diameter f.n. 3,5 cm. Vægt 40 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Inskription i initialcartouche: »K?? DI? 1764«.

Privateje København.

Kat.nr.27

Kat.nr.28

29. Bæger, glat med 4 mønter, bymærke 1765

Mål/vægt: Højde 9,7 cm. Diameter f.o. 9,1 cm. Diameter f.n. 6,2 cm.
Vægt 232 g.

Tre mønter i siden: IIII Marck Danske 1723.

En mønt i bunden: Chr. V. 1694 (Dei Gratia).

Inskription i mundkanten: »Ole Olesen Ulkær = Mette Kierstine Mads Datter Tørring«.

Privateje Skodsborg.

30. Bæger, nålepunslet, bymærke 1765

Mål/vægt: Højde 8,2 cm. Diameter f.o. 7,6 cm. Diameter f.n. 5,6 cm.
Vægt 108 g.

En initial- og to stilblomstcartoucher.

Indprikket i initialcartouche: »IIS MAD«.

Privateje København.

Kat. nr. 29

31. Bæger, nålepunslet, bymærke 1766

Mål/vægt: Højde 8,0 cm. Diameter f.o. 7,6 cm. Diameter f.n. 5,5 cm.
Vægt 120 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Inskription i initialcartouche: »K.J.D.? 1766«.

Privateje Vejle.

32. Tumler, glat, halvkugleformet, bymærke 1765

Mål/vægt: Højde 4,4 cm. Diameter 8,5 cm. Vægt 54 g.

Én initialcartouche med rokokopræget bladdekor.

Inskription indprikket: »POSIK MIDH«.

Privateje Ulkær ved Vejle.

Kat. nr. 31

Kat. nr. 32

33. Bæger, nålepunslet, bymærke 1767

Mål/vægt: Højde 9,5 cm. Diameter f.o. 8,4 cm. Diameter f.n. 5,6 cm.
Vægt 154 g.

En initial- og to stilblomstcartoucher.

Inskription graveret i initialcartouche: »MES DTD«.

Indprikket i mundranden: »G.Z. S.W. 1784«.

Privateje Køge.

34. Bæger, drevet med blomster og blade, bymærke 1767

Mål/vægt: Højde 11,0 cm. Diameter 8,9 cm. Vægt 195 g.

Står på 3 kugler.

Inskription indgraveret i mundkanten: »Chresten Terckelsen BACDG Soel 1767«.

Privateje. (Solgt 7/12 1933 hos Winkel & Magnussen samt 21/4 1975 hos Arne Bruun Rasmussen).

(Foto fra auktionskataloget).

35. Bæger, nålepunslet, bymærke 1767

Mål/vægt: Højde 8,8 cm. Diameter f.o. 8,1 cm. Diameter f.n. 5,7 cm.
Vægt 126 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Indprikket i initialcartouche: »SPS«.

Privateje Vejle.

36. Bæger, nålepunslet, bymærke 1770

Mestermærke: MW (særpræget).

Mål/vægt: Højde 10,0 cm. Diameter f.o. 9,0 cm. Diameter f.n. 6,5 cm.
Vægt 190 g.

Kat. nr. 35

Kat. nr. 36

En initial- og to stilblomstcartoucher.

Inskription i initialcartouche: »INM MTD Bisgaard«.

Købstadmuseet Den Gamle By, Århus.
(Museets foto).

37. Kuglefodsbæger, bymærke 1770

Mærker: MW (velformet) Wejle 1770 12-L-

Mål/vægt: Højde 9,8 cm. Diameter 8,7 cm. Vægt 152 g.

Indgraveret under læberanden bl.a. »IIS = MND 1770«.

Stammer oprindelig fra den nuværende ejers slægt på *Gammelby Vandmølle* syd for Vejle.

Privateje Bornholm.

(Foto af H. Kapel, Bornholms Museum).

Kat. nr. 37

38. Bæger, nålepunslet, bymærke 1770

Mærker: MW (velformet) Vejle 1770

Mål/vægt: Højde 7,9 cm. Diameter f.o. 7,9 cm. Diameter f.n. 5,7 cm.
Vægt 120 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Ingen inskriptioner fra Winge's tid.

Privateje Vester Skerninge på Fyn.

39. Bæger, nålepunslet, »1777«

Mærker: »MW Vejle 12-L-«

Mål/vægt: Højde 10,8 cm. Diameter f.o. 9,4 cm. Diameter f.n. 7,0 cm.
Vægt 158 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Indprikket i initialcartouche: »PMS ACD 1777«.

Privateje Ulkær v. Vejle.

Kat. nr. 39

Kat. nr. 40

40. Bæger, glat med diagonale streger, kuglefødder, »1777«

Mærker: »MW Wejle 12-L-«

Mål/vægt: Højde 12,5 cm. Diameter 10,7 cm. Vægt 246 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Indprikket i initialcartouche: »S.P.S. MMHS 1832« men under dette ses tilstrækkelig tydeligt ældre indprikning »1777«.

Privateje Ålsgårde.

41. Bæger, nålepunslet, ca. 1778

Mærker: »MW Wejle 12-L-«

Mål/vægt: Højde 10,2 cm. Diameter f.o. 9,4 cm. Diameter f.n. 6,4 cm. Vægt 148 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Inskription i initialcartouche: »1807«.

Koldinghus Museum.

42. Kuglefodsbæger, dateret »1782«

Mærker: MW Wejle 12-L-

Mål/vægt: Højde 13,6 cm. Diameter 10,9 cm. Vægt 300 g.

Indgraveret initialcartouche: »LTsKr DMND 1782«. Denne gravering kan tilskrives Winge's svend I. A. Løren, – jfr. afsnittet »Graveringer i Winge's arbejder«.

Dekor: Skuepenge i bunden.

Oprindelig ejer, ægteparret *Kring*, boede i *Brøndsted* syd for Vejle, hvor også giveren, en fuldmægtig ved Hamburgske Agende Post, havde bolig.

Privateje Brøndsted syd for Vejle.

Kat. nr. 41

Kat. nr. 42a

43. Bæger, nålepunslet, »1784«

Mærker: »MW Wejle«

Mål/vægt: Højde 9,0 cm. Diameter f.o. 8,2 cm. Diameter f.n. 5,8 cm.
Vægt 115 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Indprikket i initialcartouchen: »APS MPD 1784«.

Vejle Kulturhistoriske Museum.

44. Bæger, nålepunslet, ca. 1786-90

Mærke: »M.W.«

Mål/vægt: Højde 11,0 cm. Diameter f.o. 9,8 cm. Diameter f.n. 7,2 cm.
Vægt 185 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Indprikket i initialcartouche: »HBS KND 1822«.

Indprikket i bunden: »13 lod 3 qtin«.

Indprikket i kanten f.o.: »Minde af Hans Jørgensen til Karren Sørensen
1851«.

Solgt 26/5 1975 nr. 1529 hos Bruun Rasmussens Kunstauktioner.

Privatejer, ukendt.

Ikke afbildet.

45. Bæger, glat på kuglefødder, »1792«

Mærker: »M.W. Wejle«

Mål/vægt: Højde 8,8 cm. Diameter 7,5 cm. Vægt 91 g.

Én initial- og to stilblomstcartoucher.

Indprikket i initialcartouche: »GJSB MIDK 1792«.

Privateje Vejle.

Kat.nr. 43

Kat.nr. 42b

Kat. nr. 45

46. Bæger, ringpunslet, drevne ranker, dat. »1794«

Mærker: »M.W. Wejle«

Mål/vægt: Højde 9,6 cm. Diameter f.o. 10,0 cm. Diameter f.n. 7,2 cm.

Vægt 172 g.

En initial- og to dekor-cartoucher med henholdsvis kvinde og mand i landskab, – alt graveret.

Inskription i initialcartouche: »CIW AML 1794«.

Ejer: Altona Museum.

Kat. nr. 46

Se også næste side.

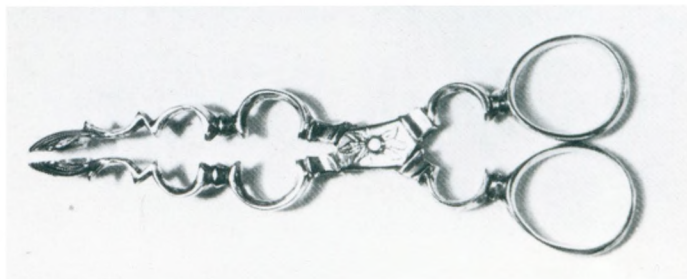
47. Sukkertang, bymærke 1766

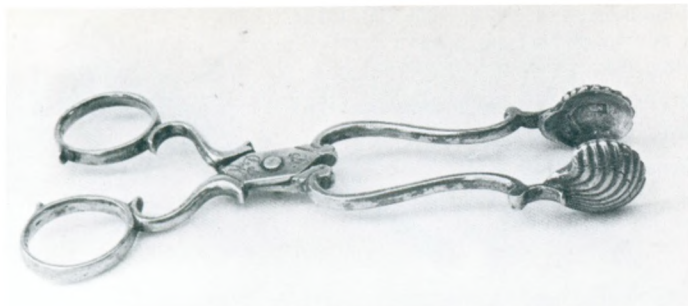
Mål/vægt: Længde 11,9 cm. Bredde 4,2 cm. Højde 1,9 cm. Vægt 30 g.

Muslingeformede kæber.

Privateje Vejle.

Kat. nr. 47

Kat. nr. 48

48. Sukkertang, perioden 1770-85

Mærke i hver muslingeskal: »MW« (særpræget).

Mål/vægt: Længde 11,5 cm. Vægt 30 g.

Muslingeformede kæber.

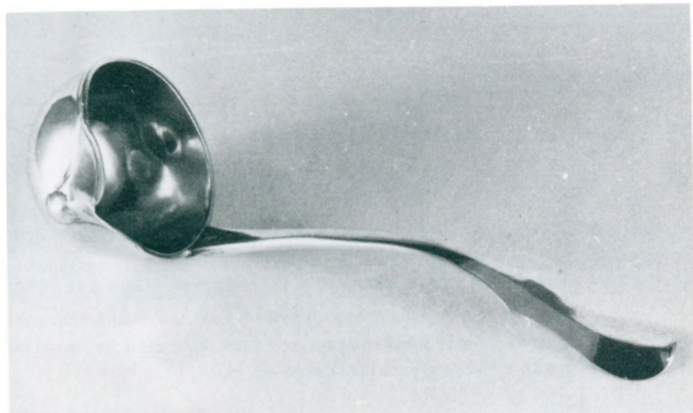
Privateje Ulkær, nord for Vejle.

49. Flødeske med violinformet skaft, »1779«

Mærker: »MW Wejle 12-L-«

Mål/vægt: Længde 17,0 cm. Kop diameter 5,0 cm. Højde 3,0 cm. Vægt 68 g.

Kat. nr. 49

Indprikket på skaftets bagside: »HL 1779«.

»HL« skal efter det oplyste stå for Henrik Linnemann, købmand i Vejle, i hvis slægt skeen endnu er.

Flødeskeen har kvadret forstærkning bagpå på overgangen mellem skaft og kop.

Privateje Roskilde.

50. Flødeske med violinformet skaft, »1781«

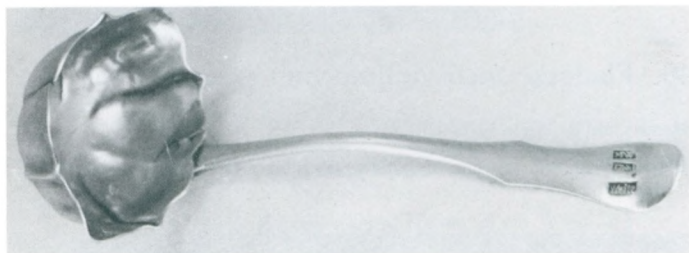
Mærker: »MW Wejle 12-L-« (på oversiden).

Mål/vægt: Skaft længde 12,5 cm. Kop bredde 4,5 cm. Længde 6,7 cm. Dybde 3,0 cm. Vægt 46 g.

På bagsiden indprikket »IW HMW 1781« samt indgraveret en skydeskive, – som vist foran i bogen fig.9.

Privateje Århus.

Kat. nr. 50

51. Potageske, rokoko, bymærke 1766

Mål/vægt: længde 34,3 cm. Vægt 180 g. Laf 13,0×7,6 cm.

Skaftet, som foroven er violinformet, har på forsiden ved overgangen mellem skaft og laf to bort fra laffet vendende modhager.

På bagsiden er skaftet hæftet til laffet ved en kvadret forstærkning af gængs type.

Dekor: På skaftets bagside er foroven graveret en rokoko cartouche, hvori på et senere tidspunkt er indgraveret initialerne »E.H.«.

Privateje Esbjerg.

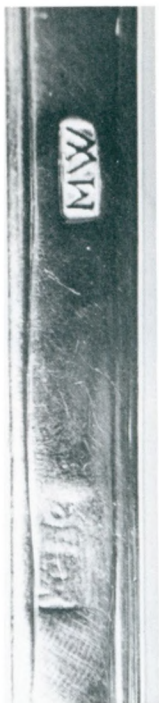

Kat. nr. 51

Bemærkning:

Denne potageske synes at måtte være en af de ældste bevarede danske potageskeer, idet det i Weller-bogen, pag. 158, oplyses, at den ældste bevarede og registrerede fra Joachim Weller's hånd er fra 1777, samt at Chr. A. Bøje som den ældste har en københavnsk potageske fra 1770.

Kat. nr. 52

52. Grødske, riflet, bymærke 1767

Mål/vægt: Længde 31 cm. Vægt 182 g. Laf 10,6×6,1 cm.

Dekorgraving: Enkelt riflet langs kanten af skaftets for- og bagside, med lille tunge ned fra øverste ende på begge sider.

På bagsiden findes desuden slægtsvåben for slægten Rantzau, men da helt tilsvarende graving findes på nogle i København 10 år senere fremstillede skeer, er det tvivlsomt, om nærværende våben er gjort på Winge's værksted.

På laffets overside er indprikket »13 lod«, svarende til ca. 191 g, hvorfor sliddet på skeen i tidens løb altså har været ca. 9 g.

Nævnte slid er bl.a. gået ud over bymærket, idet den nederste halvdel af dette ses at være forsvundet, således at nu kun bynavnet Wejle ses tydeligt.

At der her er tale om bymærke 1767, fremgår af, at kun dette bymærke svarer til detaljerne i nærværende.

Desuden er mestermærket af typen, der anvendtes i perioden 1764-70.

Privateje Bjerre Herred.

Winge's sølvspiseskeer

Spiseskeer fra Winge's værksted er fundet i tre hovedformer:

- éntunget barokske (kat. nr. 53-71),
- ske med violinformet skaftende (kat. nr. 73-81),
- glat ske i slank, elegant form (kat. nr. 82-89).

Førstnævnte type har barokke bladornamenter på laffets bagside, sædvanligvis omkring en graveret »rottehal«. Herudover kan der være graving lidt op ad skaftet, både på forside og bagside.

For de to andre formers vedkommende har kun to af de fem sæt med violinformet skaftende graveret ornamentering, men her til gengæld tillige øverst på skaftets bagside (kat. nr. 73-77 og 81). Disse ornamenter har rokokopræg. På de glatte skeer ses ingen ornamentering.

Herudover er fundet en enkelt barokske uden tunge (kat. nr. 72). Den har ingen ornamentering og er i det hele taget yderst primitivt udført. Således er ej heller foretaget efterbehandling efter stempelingen (jfr. figur 32, midt). Skeen må anses for at være et halvfabrikat, som ved en fejl er sluppet ud af værkstedet.

Derimod er flere af de øvrige sæt særdeles smukt udført, – således især skeerne kat. 73-77, 78 og 82-86.

Medens vægten af barokskeerne varierer mellem 34 og 47 gram, vejer skeerne med violinformet skaftende 55-70 gram, – en enkelt dog kun 38 gram. De glatte, slanke skeer vejer 51-58 gram stykket.

Længden af skeerne varierer mellem barokskeernes 19,0-21,6 cm og de øvriges 20,6-22,3 cm.

Lafstørrelsen varierer mellem det ekstremt store på 8,1×5,0 cm (kat. nr. 71) og det ekstremt smalle på 7,4×3,9 cm (kat. nr. 82-86).

53. Spiseske, barok, éntunget, bymærke 1764

Mærker: MW med vinge. Bymærke 1764.

Mål/vægt: Længde 20,0 cm. Vægt 42 g. Laf: 7,2×4,6 cm.

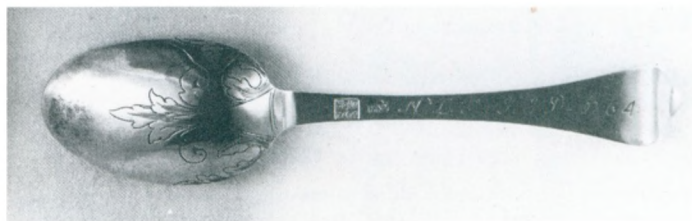
Dekor: Bladornament på laffets bagside omkring graveret »rottehale«.

Tekstgraving: »NLS KID 1764«.

Skeen er det eneste registrerede arbejde med ovennævnte mestermærke, hvorfor det utvivlsomt er det ældste kendte arbejde fra Winge's værksted.

Privateje Gentofte.

Kat. nr. 53

54. Spiseske, barok, éntunget, bymærke 1766

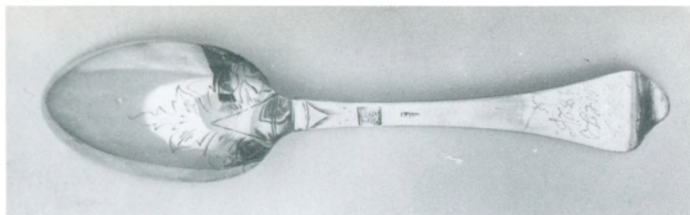
Mærker: MW Bymærke 1766.

Mål/vægt: Længde 19,0 cm. Vægt 40 g. Laf 7,2×4,5 cm.

Dekor: Bladornament på laffets bagside omkring graveret »rottehale« samt op ad skaftet kort, modsat rettet spids m.v.

Tekstgraving: Ingen fra Winge's tid.

Privateje Hornsyld.

Kat. nr.54

55.-56. Skeer, par, barok, éntunget, bymærke 1768

Mærker: MW Bymærke 1768.

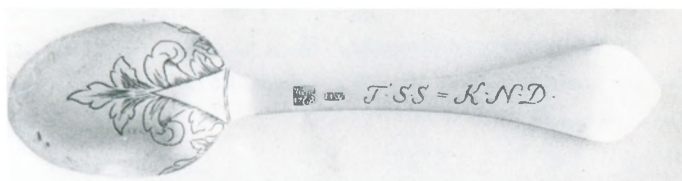
Mål/vægt: Længde 20,1 cm. Vægt 42 g. Laf 7,5×4,8 cm.

Dekor som nr. 53.

Tekstgravering: »TSS = KND« på skaftets bagside.

Privateje Roslev.

Kat. nr. 55-56

57.-58. Spiseskeer, par, barokke, éntungede, bymærke 1770

Mærker: MW (velformet). Bymærke 1770.

Mål/vægt: Længde 20,0 cm. Vægt 34 g. Laf 7,8×4,9 cm.

Dekor: Som foregående.

Tekstgravering: »TNS Baastrup ESD gamelse«.

Privateje Randers, henholdsvis Århus.

Kat. nr. 57-58

59.-60. Spiseskeer, par, barokke, éntungede, bymærke 1770

Mærker: MW (særpræget). Bymærke 1770.

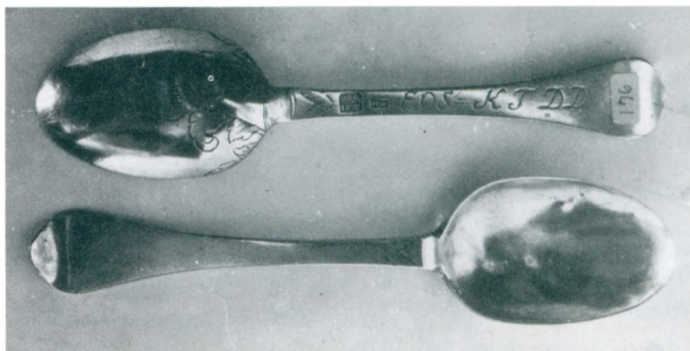
Mål/vægt: Længde 19,7 cm. Vægt 38 g. Laf 7,2×4,5 cm.

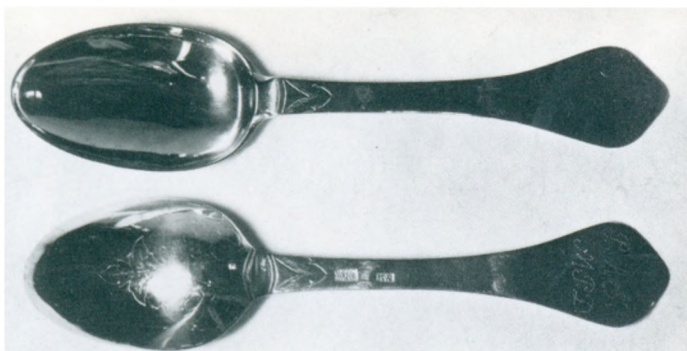
Dekor som nr. 54.

Tekstgraving: »EOS = KTDD«.

Privateje Århus.

Kat. nr. 59-60

Kat.nr.61-62

61.-62. Spiseskeer, par, barokke, éntungede, ca. 1775

Marker: MW Wejle.

Mål/vægt: Længde 20,5 cm. Vægt 40 g. Laf 7,7×4,9 cm.

Dekor: Som foregående, men tillige på forsiden en op ad skaftet pegende spids m.v. ved overgangen mellem laf og skaft.

Tekst indprikket foroven på skaftets bagside: »PAS MPD«.

Privateje Egtved.

63.-64. Spiseskeer, par, barokke, éntungede, ca. 1776

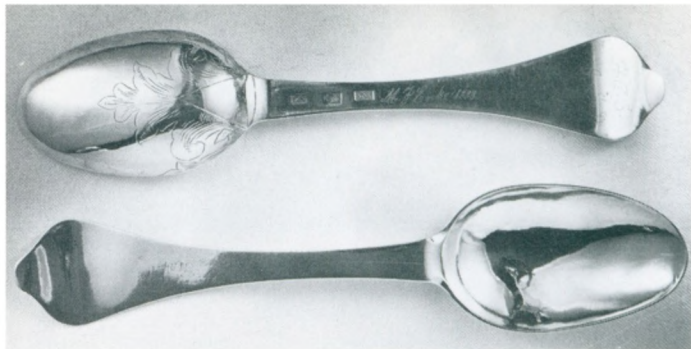
Marker: MW Wejle 12-L-

Mål/vægt: Længde 20,6 cm. Vægt 44 og 46 g. Laf 7,5×4,6 cm.

Dekor: Barokke blade omkring en graveret »rottehal« , men i en fra de tidligere noget afvigende udformning, ligesom »rottehalens« afgrænsning imod skaftet er en enkelt, buet linie imod hidtil to sådanne. Er derfor næppe – som de øvrige – udført af Jørgen Brosbøll.

Tekst indprikket foroven bagpå: »HCS ISD«.

Privateje Holte.

Kat. nr. 63-64

65.-66. Spiseskeer, et par, barokke, éntungede, »1777«

Mærker: »MW Wejle 12-I.«

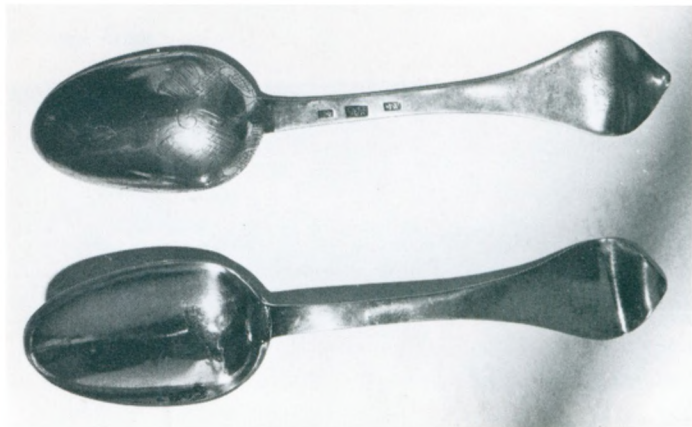
Mål/vægt: Længde 21,0 cm. Vægt 40 og 42 g. Laf: 7,4×4,6 cm.

Dekorgravering: Rokokopræget ornamentering på laffets bagside.

Tekst indprikket foroven bagpå: Bl.a. »ADBD 1777«.

Vejle Kulturhistoriske Museum.

Kat. nr. 65-66

Kat. nr. 67-68

67.-68. Spiseskeer, et par, barokke, éntungede, »1777«

Mærker: »MW Wejle 12-L-«

Mål/vægt: Længde 21,6 cm. Vægt 34 og 35 g. Laf: 7,3×4,6 cm.

Dekorgravering: Ornamentering på laffets bagside samt såvel på skaftets forside som bagside 3 slanke blade strækkende sig fra laffet 1-2 cm op imod skaftenden.

Tekst indprikket: »F:I.S.B. 1781 AMD H« samt rester af tidligere indprikning bl.a. »1777«.

Horsens Museum.

69.-70. Spiseskeer, par, barokke, éntungede, »1786«

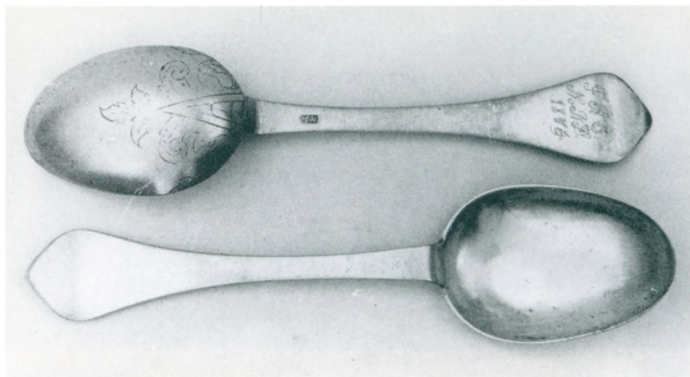
Mærker: M.W.

Mål/vægt: Længde 19,5 cm. Vægt 34 g. Laf 7,0×4,8 cm.

Dekor: Bladornamenter på laffets bagside omkring graveret »rottehal« i form af dobbelttrekant med enkelte graverede streger inden for den inderste trekant.

Tekst indprikket: Et nyere sæt initialer og årstal, hvorunder et sæt ældre med bl.a. årstallet »1786«, – hvilket er ældste datering for ovennævnte mestermærke.

Privateje København.

Kat. nr. 69-70

71. Spiseske, barok, éntunget, ca. 1791-94

Mærker: M.W. Wejle

Mål/vægt: Længde 20,0 cm. Vægt 47 g. Laf: 8,1×5,0 cm (!).

Dekor: Som foregående med dobbelt-trekant, men bladornamentet i øvrigt stærkt afvigende herfra.

Tekst indprikket: På bagsiden utydelig.

På forsiden, på langs: »S.P.S.Slot & M.K.D. Bäll«.

På forsiden, på tværs: »A.N.S. Dt.C.D. 1847«.

Ejer: Nationalmuseets 3. afd. (Arv efter kunstmaler Wilhelm Seidel, død 1977).

72. Spiseske, barok, afrundet skaftende, »1791«

Mærker: M.W. Wejle

Mål/vægt: Længde 21,0 cm. Vægt 43 g. Laf: 7,6×4,5 cm.

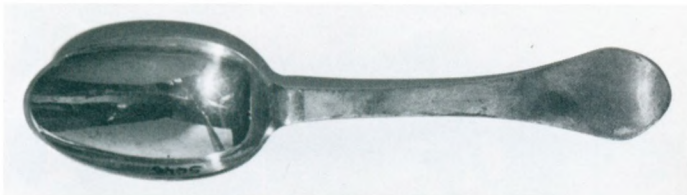
Dekor: Ingen.

Tekst indprikket på bagsiden: Bl.a. »1791«.

Ejer: Vejle Kulturhistoriske Museum.

Kat. nr. 71

Kat. nr. 72

73.-77. Spiseskeer, sæt på 5, violinf. skaftende, bymærke 1772

Mærker: Bymærke 1772 MW 12-L-

Mål/vægt: Længde 21,0-21,3 cm. Vægt 55-57 g. Laf ca. 7,5×4,5 cm.

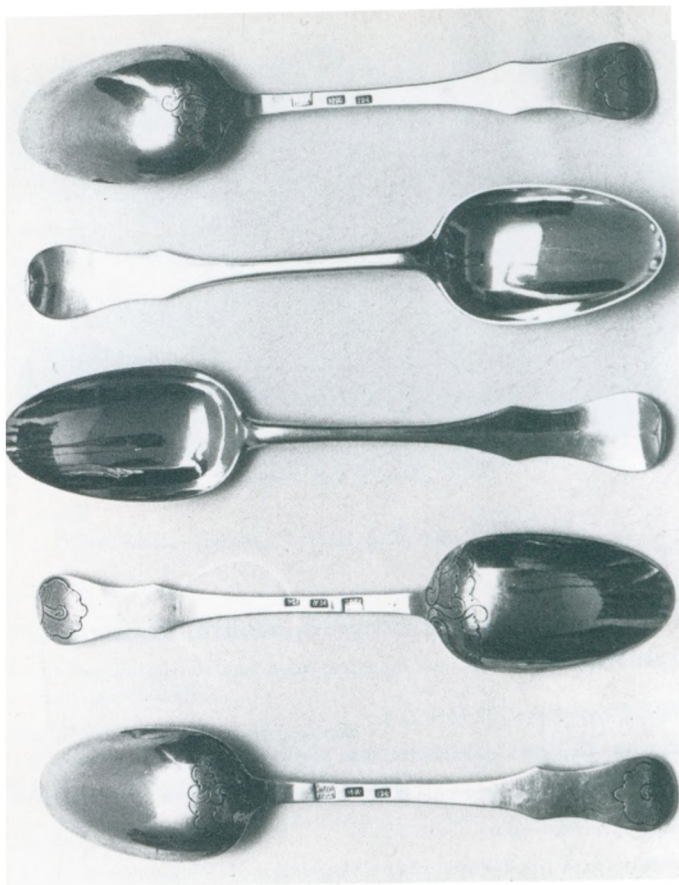
Dekor: Rokokoornamenter på laffets bagside og øverst på skaftets bagside.

Tekstgraving: Ingen.

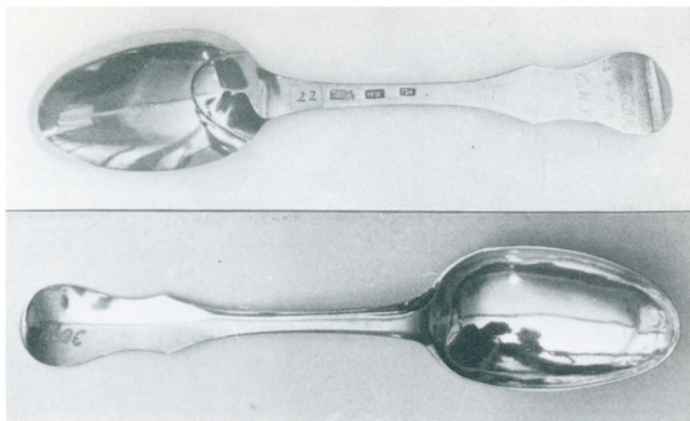
Dette sæt har – i modsætning til de tre følgende med violinformede skaftender – ingen forstærkning af overgangen mellem skaft og laf, hvilket også har været overflødigt grundet skeernes gedigne, og i øvrigt særdeles smukke, udførelse.

Privateje Pandrup.

Foto på næste side.

Kat. nr. 73-77

Kat. nr. 78

78. Spiseske med violinformet skaftende, ca. 1776

Mærker: »MW Wejle 12-L-«

Mål/vægt: Længde 21,0 cm. Vægt 70 g (!). Laf 7,8×4,5 cm.

Dekorgraving: Ingen.

Tekst indprykket foroven bagpå: »CCSMGs CMCDK ? 1804 CMT«.

Overgangen mellem laf og skaft er forstærket og skeen gedigent udført, hvilket da også fremgår af den betydelige vægt. Et smukt arbejde.

Horsens Museum.

79. Spiseske med violinformet skaftende, ca. 1776

Mærker: »MW Wejle 12-L-«

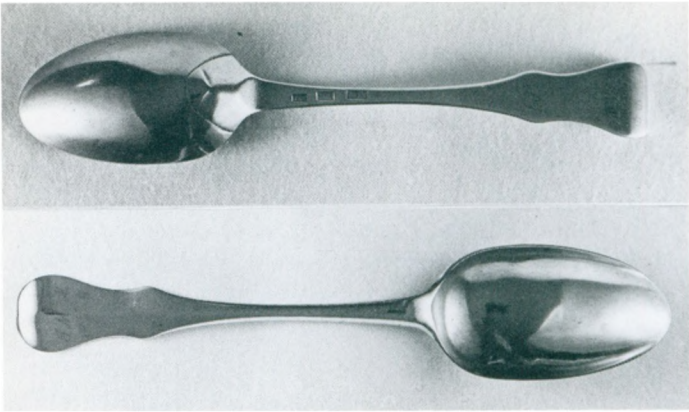
Mål/vægt: Længde 22,0 cm. Vægt 57 g. Laf 8,0×4,6 cm.

Dekorgraving: Ingen.

Tekst indprykket: »HPP 1777«.

Opbygning som foregående, men spinklere og længere.

Privateje Birkerød.

Kat. nr. 79

80. Spiseske med violinformet skaftende, »1783«

Mærker: Wejle MW 12-L-

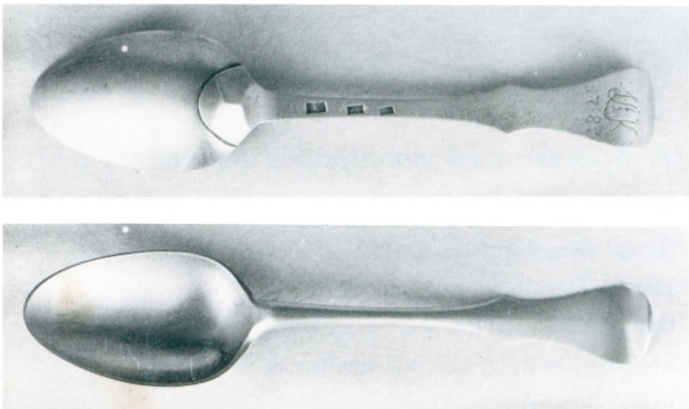
Mål/vægt: Længde 22,3 cm. Vægt 68 g. Laf 8,0×5,0 cm.

Dekorgraving: Ingen.

Graveret inskription foroven på skaftets bagside: »LAK 1783«.
(Inskriptionen tilskrevet I. A. Løren, – jfr. side 115).

Privateje Århus.

Kat. nr. 80

81. Spiseske med violinformet skaftende, ca. 1791-94

Mærker: »M.W. Wejle«

Mål/vægt: Længde 20,6 cm. Vægt 38 g. Laf 7,5×4,7 cm.

Dekorgravering: Kraftig noget skulptureret og derfor af en vis plastisk virkning, jfr. foto af skaftendens bagside. Tilsvarende gravering på laffets bagside.

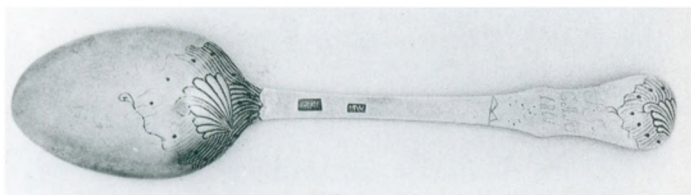
Indprikning foroven på skaftets bagside: »P.S. C. A. M.J. 1801«.

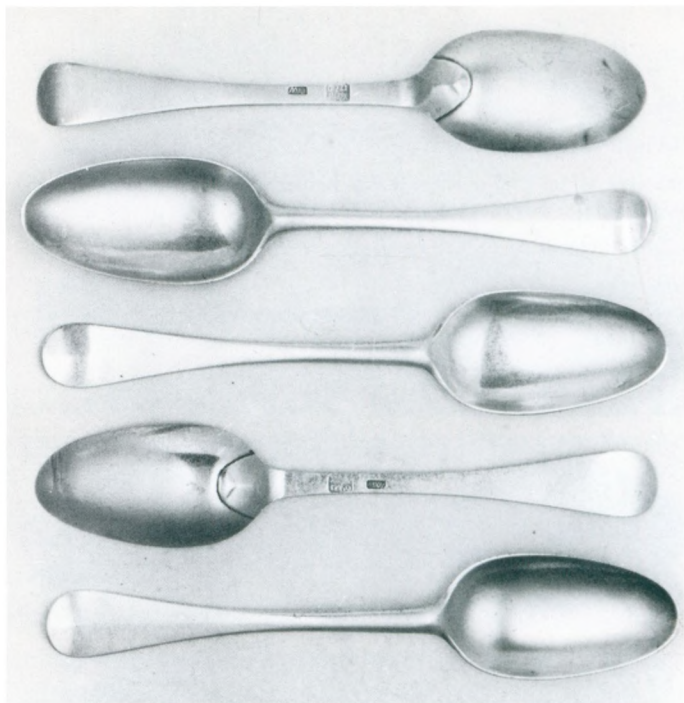
Bemærkning:

Laffet er meget slidt, hvorfor den oprindelige vægt må antages at have været noget over 40 g.

Privateje København, – tidligere Fanø.

Kat. nr. 81

Kat.nr.82-86

82.-86. Spiseskeer, sæt på 5, glatte, slanke, bymærke 1769 *

Mærker: MW Bymærke 1769.

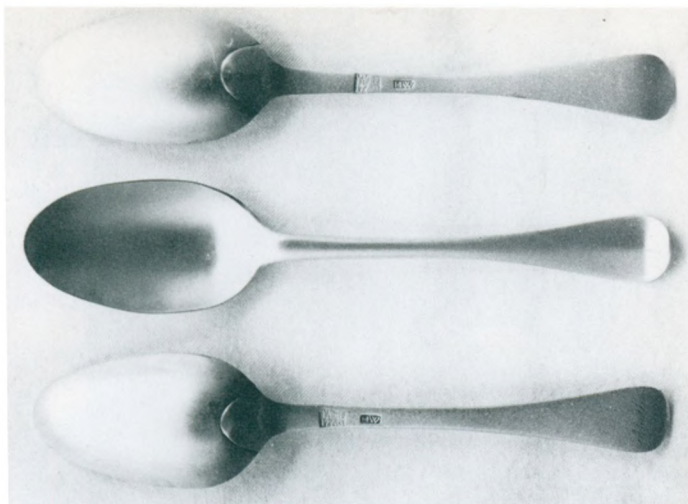
Mål/vægt: Længde 21,0-21,2 cm. Vægt gennemsn. 57 g. Laf 7,4×3,9 cm.

Dekor: Ingen.

Tekst: Ingen.

Disse skeer er med deres meget smalle laf og avancerede stil særdeles smukt udført.

Privateje Glud (Bjerre Herred).

Kat. nr. 87-89

87.-89. Spiseskeer, sæt på 3, glatte, bymærke 1769

Mærker: MW Bymærke 1769.

Mål/vægt: Længde 20,8 cm. Vægt 51-58 g. Laf 7,9×4,3 cm.

Dekor: Ingen.

Tekst: Ingen fra Winge's tid.

Privateje Århus.

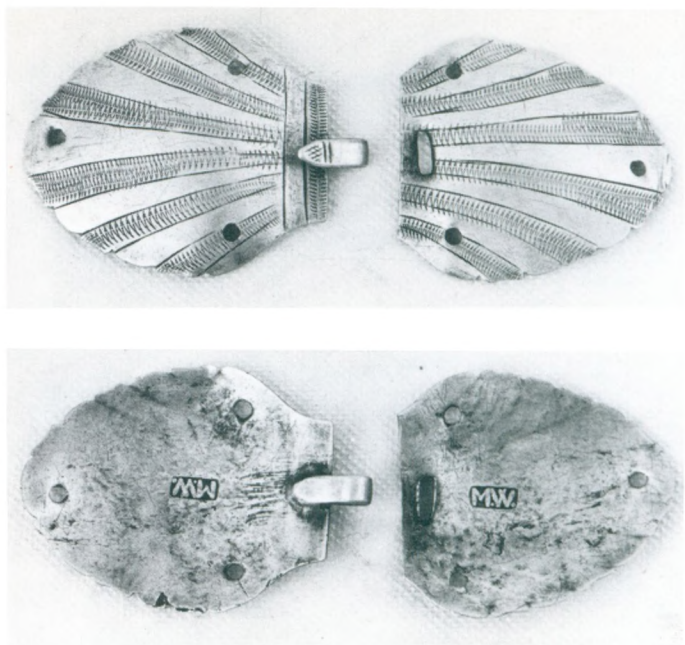
90. Bælte- eller sjalsspænde, ca. 1786-90

Længde af hver halvdel: 3,5 cm. *Bredde* 2,7 cm.

Samlet vægt: 20 g.

Eneste registrerede stykke dragtsølv af Winge.

Privateje Århus.

Kat. nr. 90

91. Stokkehåndtag, delvis af guld, 1764-70

Mærker: MW (typen fra 1764-70).

Mål: Største dimension af håndtaget (mellem tangenterne til hue og ring): 10 cm.

Håndtaget består af et livligt farvet Dionysoshoved af fajance (formentlig fremstillet i Slesvig-Holsten). Foroven prydes hovedet af en narrehue med kvast, og forneden af en krave, begge i guld.

Narrehuen har rokokoornamenter.

Eneste kendte guldarbejde af Mathias Winge.

Skal have tilhørt en *de Lichtenberg* i Horsens og er skænket af dennes efterkomere til håndtagets nuværende ejer:

Horsens Museum.

Kat.
nr.
90

92. Lågkrus stemplet af Mathias Winge, men ikke udført af ham

Mærker: »Wejle MW (særpræget)* 12-L-« (1784?).

Mål/vægt: Højde 17 cm. Diameter 11,0-10,5 cm. Vægt 580 g.

Indprikning på lågets overside omkring den indlagte mønt (østrigsk ærkehertug Leopold V Taler 1621) »+ *Børkop 1784* +« samt nogle nedslidte initialer.

Da kruset er *drevet op*, – d.v.s. bunden ikke *loddet* til siderne – må arbejdet være gjort af en anden end Winge. Denne har derimod øjensynlig haft kruset til restaurering i 1784, vel i forbindelse med et ejerskifte, og har derefter slået sine egne stempler i bunden. Da lødighedsmærket »12-L-« også er med, må han antages at have anvendt 12-lødigt sølv til sit arbejde, hvad dette så end har bestået i.

Løvegækken og kuglesødderne er af samme type, som bl.a. *Jørgen Brosbøll* anvendte, – jfr. hans lågkrus i *figur 1* foran i bogen, hvilket er fra 1755.

Brosbøll vides at have gjort mindst 3 af den slags krus, medens intet sådant er kendt fra Winge's hånd. Men tiden var da nok løbet fra disse store arbejder, jfr., at f.eks. *Weller* ikke ses at have gjort nogen heller.

Kat. nr.92

For nærværende arbejde er det altså alene Winge's mærker i krusets bund, stedsnavnet »Borkop« samt årstallet, 1784, som har interesse.

Kruset registreret den 28/7 1978 hos antikvitetshandler I. Fensmark Becker, København.

Har senere været under hammeren hos Arne Bruun Rasmussen, men blev trukket tilbage.

(Fotoet af mærkerne er udført af Nordiska Museet, Stockholm, hvor kruset først dukkede op).

* Som det ses af fotografiet af to af stemplerne, findes i overkanten af Winge's mestermærke *resten af et tidligere mestermærke*, hvis ejermand det ikke er lykkedes at identificere.

Andre arbejder af Mathias Winge

I *Bøjes* efterladte notater om arbejder af Mathias Winge omtales

– en ske, set i Odense.

Den daværende ejer ved ikke, hvor den nu er blevet af.

– »knækket kaffekande«, – uden ejeroplysninger.

– et kuglefodsbæger »1794«, – graveret med barokke blade i cartoucher, – som det ej heller er lykkedes at genfinde. Det registreredes af Bøje hos en apoteker i Hedensted. Denne flyttede siden til Hellerup, hvor stagerne kat.nr. 24-25 også fandtes en tid, men de menes afhændet inden apotekerens død.

På *Sagførernes Kunstauktioner* i København den 4/11 1942 var nr.231 et

»bæger, sølv, Vejle bymærke, mestermærke Mathias Winge. Vægt 215.

Glat form, udadbøjet kant, punslet bund med graveringer. Gardeinmærke utydeligt. Ca. 1765.

Overretssagfører E. Flensborg.

Generalkonsul W. Weimann's bo.«

Denne beskrivelse bekræfter hvor nyttigt det skulle blive for alle, at Chr. A. Bøje i 1946 udsendte sit prægtige værk om de gamle danske sølvmærker!

Andre guldsmede Winge

Foruden Mathias Winge kendes fire andre guldsmede med samme efternavn, – heraf to efterkommere efter Mathias Winge, nemlig *Christopher Winge* og *Johan Mathias Frederik Schack Winge*, kaldet »Fritz«, samt to andre, nemlig de to guldsmede *Jens Jensen Winge* – jfr. de to reducerede slægtstavler nedenfor.

Christopher Winge (Horsens 1811-15)

Født 1778 i Vejle som søn af guldsmed *Mathias Winge*. Udlærtes formentlig som guldsmed hos stedfaderen *Jens Bierring*, Vejle, hvorefter han i 1802 kom til København, idet han den 4. maj dette år ses at betale »halve ugelønpenge« til guldsmedesvendelaugets »Altgeseller«.

Senere gik han på valsen i Tyskland og Frankrig. I 1808 opholdt han sig i *Lyon*, og i 1809 vendte han tilbage til *Vejle*, hvor han fra sin moders dødsbo købte gæstgivergården (på alle fire søskendes vegne) og i denne forbindelse omtales som guldsmed og privilegeret gæstgiver. Hans æra som sådan blev imidlertid af ringe varighed, idet han allerede i 1810 afhændede gæstgivergården og fortrak til *Horsens*, hvor han i 1811 annoncerede etablering som guldsmed.⁴⁷ Men først senere, nemlig den 13/12 1813 fik han borgerskab som sådan:

»Ligeledes mødte Christopher Winge, født i Vejle, som beviste at have lært guldsmed professionen, på hvilken han nu begærede at vinde borgerskab og til den ende godtgjorde at have anskaffet sig borgerlig mundering og våbentøj. Det begærede borgerskab blev ham tilstået, efter at han havde aflagt sin borgered og betalt til byens kasse 3 rigsbankmark navneværdi«

Men også hans tid som guldsmed her blev kort:

»År 1815 den 25. september mødte Christopher Winge, der 1813 har erhvervet borgerskab som guldsmed her i byen. Han frasagde sig nu dette sit borgerskab som guldsmed, men begærede derimod at vinde borgerskab som købmand og detailhandler, hvilket borgerskab, på den af ham forhen aflagte borgered blev ham meddelt«.

Han døde ugift og barnløs i 1834 hos sin broder, sognepræst *Jørgen Winge*, i *Smorup præstegård*.⁴⁰

Fra Christopher Winge's hånd kendes intet nævneværdigt arbejde.

Johan Mathias Frederik Schack Winge (Middelfart 1840-82)

Født 1813 som søn af sognepræst *Jørgen Winge* og Christence Winge, født *Frich*, i *Smorup præstegård*.

»Fritz« Winge skal have været en evnerig dreng. Men skarlagensfeber i barneårene medførte en stærk tunghørhed, hvorfor han måtte give afkald på at studere og i stedet valgte at blive uddannet som guldsmed.⁴⁰ Han er antagelig blevet udlært som sådan i *Ålborg*, idet han ved en barnedåb i 1828 hos sin farbroder, sognepræst *Niels Winge*, i *Ranum kirke* ses at optræde som fadder under betegnelsen »hr. Fritz Winge af Aalborg«.

Desværre findes intet kildemateriale, der kan oplyse, hos hvilken ålborgensisk guldsmed, han var i lære.

Men i 1840 fik han borgerskab som guldsmed i *Middelfart*, hvor han havde bolig på Algade og virkede til 1882, på hvilket tidspunkt han forlod denne by sammen med sin kone.

Fra 1885 ses han at figurere i Københavns vejviser, og ifølge traditionen virkede han nu som svend hos guldsmed *A. Dragsted* i København. Desværre har dette firma for nylig destrueret alle sine gamle protokoller m.v., således at dokumentation ikke kan leveres. Både Fritz Winge og hans kone døde i København i 1901.

Guldsmed F. Winge,
Middelfart, 1840-1882.

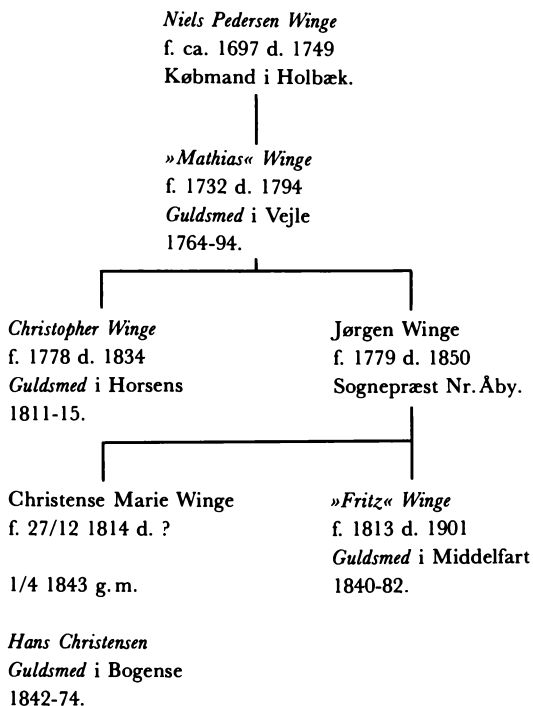

Fra F. Winge's hånd kendes talrige gedigne arbejder, – dog hovedsagelig serverings- og spisebestik i de for perioden typiske mønstre: Dobbelttriflet og muslingemønster.

Det bedste hidtil registrerede arbejde er en særdeles smuk, 17,5 cm høj sølvpokal fra 1842, som ejes af *Middelfart Håndværkerforening*, hvor den anvendes som »velkomst«-pokal:

Guldsmede i Niels Pedersen Winge's slægt

De guldsmede Jens Jensen Winge's forfædre og -mødre

Niels Povelsen Winge

f. ca. 1651 i Bøgeskov i Gullev Sogn
(2 km s. f. Bjerringbro).

Begr. 9/2 1717 i Viborg 66 år gl.

Tømmermand Sdr. Teglgård.

Borgerskab i Viborg 13/3 1714. Tidl.
i Engelsingården.

g.m. Anne Olufsdatter.

Død fra Vindt Mølle, begr. 1/3 1737
Viborg Sdr. Sogn.

Oluf Nielsen Winge

f. ca. 1679. Begr. 10/5 1737 Viborg
Sdr. Sogn, 58 år gl.

Tømmermand Sdr. Teglgård.

g.m. Anne Jensdatter.

Begr. 9/5 1753 Viborg Sdr. Sogn.

Jens Olufsen Winge

f. ? d. 20/5 1763 i Viborg Sdr. Sogn.

Tømmermand Sdr. Teglgård.

3/8 1747 g.m.

Marie Kirstine Jensdtr. Worre.

Begr. 25/4 1763.

Jens Jensen Winge I

Døbt 24/7 1757 i Viborg Sdr. Sogn.

Begr. 29/8 1818 Fredericia,

Michaelis Sogn.

Guldsmed Fredericia

(Borgerskab 24/6 1779).

29/5 1778 g.m.

Anna Maria Heinsdatter.

F. 20/3 1745 d. 18/11 1796.

(Søster til guldsmed Jens Heinsen,
Fredericia).

Jens Jensen Winge II

F. ca. 1777 i Fredericia som uægte
barn af ovennævnte Jens Jensen W.

Død 29/3 1830 Middelfart.

Guldsmed i Middelfart.

(Borgerskab 28/11 1815).

7/10 1815 g.m.

Johanne Kirstine Pedersdtr.

(Bemærk, at alle disse Winge'r har fornavn efter deres respektive morfader,
bortset fra sidstnævntes, som ikke kendes).

Jens Jensen Winge (I) (Fredericia 1779-1818)

Døbt den 24/7 1757 i *Viborg Søndre Sogn* som søn af *Jens Olufsen Winge*, tømmersmand på Sdr. Teglgaard, og *Marie Kirstine Jensdatter Worre*. Ligesom faderen havde farfaderen og oldefaderen været tømmersmænd sammesteds.

Jens Jensen Winge var øjensynlig en fremmelig ung mand, idet han fik borgerskab som guldsmed i Fredericia den 24/6 1779, – altså en måned inden han fyldte 22 år. Forinden havde han – i en alder af knap 21 år – giftet sig med Fredericia-guldsmeden *Jens Heinsen's* søster, *Anna Marie Heinsdatter*. Og forud herfor havde han endda sat en uægte søn i verden, – den nedenfor omtalte Jens Jensen Winge (II)!

Fra Jens Jensen Winge's (I) hånd kendes mange smukke arbejder, som ikke skal omtales nøjere her.

Også han blev kaptajn i borgervæbningen.

Han begravedes den 29/8 1818 i Fredericia, Michaelis Sogn.

Jens Jensen Winge (II) (Middelfart 1815-30)

Født ca. 1777 som uægte søn af ovennævnte, – moderen ukendt. Hans dåb ses ikke omtalt i kirkebøgerne fra Fredericia, men han opgives i forbindelse med sin erhvervelse af borgerskab som guldsmed i *Middelfart* den 28/11 1815 at være født i *Fredericia*.

Som guldsmed synes han ikke at have stået mål med faderen.

Jens Jensen Winge (II) døde i Middelfart den 29/3 1830.

De guldsmede Winge's slægtsforhold

Der har af Århus-lægen *Anders Hvass Winge* (1865-1948)⁴⁷ såvel som af forfatteren været udfoldet betydelige anstrengelser for at finde Holbæk-købmanden *Niels Pedersen Winge's* forfædre. Det var førstnævntes opfattelse, at noget tydede på, at købmandens oprindelse skulle søges i *Ålborg*.

Forfatterens undersøgelser vedrørende guldsmed *Jens Jensen Winge's* oprindelse har bl.a. haft til formål at søge opklaret, om det ad *denne* vej skulle være muligt at finde frem til *Holbæk-købmandens* forfædre.

Dette er ikke lykkedes, – i hvert fald ikke dokumentérbart!

Men, – som det ses af de viste to slægtstavler – dersom den nødvendigvis eksisterende *Poul Winge* (fader til *Niels Poulsen Winge*) og den nødvendigvis ligeledes eksisterende *Peder Winge* (fader til *Niels Pedersen W.*) begge har været sønner af en *Niels Winge*, er sagen i orden, bl.a. fordi fornavnet *Niels* er naturligt for den, hvis (afdøde) farfar hed *Niels*.

Og i *Ålborg* findes i 1616 som medlem af *Guds Legems Gilde* (Liber Vivorum, fol. 118) netop en *Niels Nielsen Winge* (hvis fader altså også hed *Niels*).

Her *kunne* altså være en forbindelse.

Men desværre savnes de kirkebøger, som måske kunne have bragt klarhed i sagen.

I sin søgen efter den *Peder Winge*, der var fader til Holbæk-købmanden, er forfatteren stødt på en *Peder Nicolai Winge*, der havde privilegier som Islands-købmand i København og boede i egen ejendom i Magstræde. Mellemnævnet *Nicolai* går igen hos Holbæk-købmandens næstældste søn *Jens Nicolai Winge* (1728-34), men kan her hænges sammen med, at købmanden netop i 1728 var blevet kirkeværge for Sct. Nicolai kirke i Holbæk.

Hvis Holbæk-købmanden var søn af Islands-købmanden, må han have været uægte barn, idet sidstnævnte, der giftede

sig i 1704 og døde i 1719, kun efterlod sig to børn, hvoraf ingen hed Niels.

Peder Nicolai Winge må desuden have været mindre end 19 år gammel, da han fik den eventuelle uægte søn, idet han selv angives at være født i 1679, medens Niels Pedersen Winge hævdes at være født ca. 1697.

Muligheden for, at det forholder sig således, kan ikke afvises, men der savnes det kildemateriale, som kan afklare sagen.

Omtalte Islands-købmand var for øvrigt øjensynlig temmelig frimodig, idet han i 1717 pludselig belånte sin ejendom i Magstræde til flere sider på én gang og umiddelbart derpå stak af til *Fredericia*, hvor han søgte, og fik, asyl for sine kreditorers og retsvæsenets efterstræbelser, og desuden borgerskab som købmand, – alt under påberåbelse af den for *Fredericia* specielt gældende asylret, *Jus Asylii*.

Året efter fik han – efter ansøgning fra hans kone til kongen – frit lejde til at komme tilbage til København for i løbet af ét kvartal at stille sine kreditorer tilfreds. Dette lykkedes ikke, bl.a. måske grundet sygdom, idet han døde af »svindsot« i årets løb.

Summary in English

On the 17th of september 1732 *Mads Nielsen Winge* was born in *Holbæk* on *Zealand*. He was later to become known as a goldsmith in the market-town of *Vejle* on the eastcoast of *Jutland*.

Here he adopted the name of *Mathias* for his first name and was known by it for the rest of his life, – and still is.

Mathias Winge was number four in a row of eleven brothers and sisters.

His parents were the rather wealthy *Holbæk*-merchant (and churchwarden) *Niels Pedersen Winge*, whose origin is unknown, and *Birgitte Charlotte Lind*, daughter of *Mads Nielsen Lind*, the mayor of *Holbæk* at that time.

The Winge's thus originally belonged to the upper social circles of the small and very provincial market-town of *Holbæk*.

But fate decided that two weeks before the birth of Mathias his father was ruined and was never to recover financially.

In 1747 the Winge-family left for *Copenhagen*, where in 1749 Mathias' father died as an extremely poor man.

Thus Mathias during his childhood in *Holbæk* (1732-1747) had been under the influence of parents and friends of the »better class« and had got a sense of their way of living, but at the same time – and even more so in *Copenhagen* – had learnt, the hard way, to take good care of his money.

For all we know, he never forgot the lesson!

Having arrived with his family in *Copenhagen* in 1747 Mathias Winge became an apprentice at goldsmith *S. Bay's* and, after the usual seven years of apprenticeship, gained status as a journeyman in 1754.

His whereabouts during the next eight years are not known. He probably spent some of them as a travelling craftsman in Germany (or some other foreign country) such as was almost obligatory for a journeyman at that time.

But it is known, that in october 1762 he joined that fine goldsmith, master of the guild of goldsmiths, *Sievert Thorsteins-son's* in *Copenhagen*, where he accomplished his final year of education necessary for obtaining the rank of a goldsmith, wherever in Denmark this might be.

Eventually the little market-town of *Veje* turned out to be the place he chose for his future life as a goldsmith etc.

We do not know if Winge had visited *Veje* some time before 1762, but he probably had, because only a couple of weeks after his arrival in *Veje* in January 1764 he married *Catharina Brosbøll*, 23 years old daughter of *Jørgen Brosbøll*, goldsmith (and innkeeper etc.) in *Veje* since 1736.

At his marriage Winge took over Brosbøll's licences as a goldsmith and as an innkeeper, and the inn itself came into the possession of the young couple who, on their part, all according to a minute contract, warranted lodging and keep for *Jørgen Brosbøll* for the rest of his life.

Winge also took over Brosbøll's position as host and agent for the »Jydske agende Post«, i.e. the person and parcel stage-service then running once a week from *Aalborg* in the north, along the eastcoast of Jutland to *Haderslev* in the south, where it was connected with the »Hamburg agende Post« between *Copenhagen* and *Hamburg*.

Brosbøll, for his part, became journeyman at Winge's and at the same time took upon himself new jobs such as that of agent for fire-insurance and as public trustee in *Veje*.

He was already a member of the town-council consisting of 12 chosen citizens.

Now Winge bought and pulled down part of the neighbouring house and widened the inn from 9 panels to a total of 13 (see fig. 7).

Then followed an eight year-period of stability with Winge and Brosbøll producing together the best part of the works known from Winge's workshop.

Brosbøll in his own time as a goldsmith had delivered church plate to several of the churches in the Vejle area, and the workshop continued to do so after Winge had taken over the licence.

But the majority of these items were made in Brosbøll's time at Winge's, and practically all the engravings during these years were made by Brosbøll. This also applies to the engravings in the workshop's baroque silverspoons and baroque beakers which cannot – in principle – be distinguished from Brosbøll's works from before 1764 (compare with fig.s 34 and 37).

Most probably, therefore, Brosbøll also did the *smithing* of Winge's *baroque* spoons and beakers during this period.

Winge himself took care of the *rococo*-style works such as the fine curved bent items delivered to *Jørgen Hvas de Lindenpalm*, lord of the manor of »*Tirsbæk*« near Vejle (see cat.no.s 10, 11 and 14).

By the way: No piece of rococo-style silver is known to have been made in Vejle before Winge made a curved bent peberbox in 1764 (see cat.no. 12).

It is therefore considered reasonable to state that this style came to Vejle with Winge in 1764.

Furthermore: As Winge had no local competitors in the years 1771-91 (his only competitor before that period, Conrad Meyer, disappeared in 1771 after having rightly been accused of forgery) and as by 1791 rococo-style was being outdated by that of *Louis XVI*, it can be stated that in fact Mathias Winge was *the* rococo goldsmith of Vejle.

Beside his activities as a goldsmith Winge necessarily had to deal with his *stage-mail agency* as well as with the inn.

Among his tasks as a *licensed innkeeper* were of course the

production of beer and dram in his brewing cellars and the procuring of other supplies for the inn.

These, to a great extent, came from his own estate, which included some cows, sheep and poultry as well as some farming and gardening.

The household as such will have been the duty of his wife.

Some of Winge's time was used in his capacity as a *public valuer* in connection with auctions held in Vejle. His field in this respect covered precious metals and gems, of which he himself bought all he could get for his production as a goldsmith.

In January 1773 – after 9 years of marriage – the Winge's had a child who died a short time later.

Catharina Winge herself fell sick at the same time and died at the end of the year.

These unhappy circumstances seem to have caused a drastic cut-down in the plate-production at Winge's from the beginning of 1773 till about 1775 when Winge married again, his new wife being *Marie Nielsen*, an innkeeper's daughter from *Strib* on *Funen*.

That year Winge took over Brosbøll's seat on the *town-council*.

After Brosbøll's decease in 1776 Winge decided to appoint two journeymen, one of whom – by the way – was Brosbøll's son, *Johannes Brosbøll*, who was later to become a goldsmith himself in the little town of *Varde*, west of Vejle.

Now plate-production at Winge's, not surprisingly, increased considerably as can be seen from the comparatively high amount of registrations from the years 1776-79.

But as time went by two full-time journeymen seem to have become one too many, so from 1783 the number was reduced to one, – see fig. 17.

In 1779 and again in 1784 Winge bought some *more land for agriculture*, and in the meantime (1781) had also become a *licenced stamped-paper dealer and seller of playing cards*.

No later than 1790 (probably already in 1787) Winge was appointed *chief of the civil guard*, ranked a captain, and from 1791 on, when the number of »chosen men« on the town-council was reduced from twelve to four, Winge was among the four, thus being even more engaged in *public affairs*.

As can be gathered from the previous information about the gradual piling up of activities other than that of a goldsmith, Winge from 1776 on must have had still less time for personally taking part in the plate-production, so this must have almost entirely been carried out by his various journeymen.

This assumption is confirmed by the varying techniques mirrored in Winge's silverworks from this long period, whereas no such variations can be observed in works from Jørgen Brosbøll's time as a journeyman at Winge's. And this goes for Brosbøll's (baroque) as well as for Winge's own (rococo) works.

For instance: The »cartouche«-engravings in Brosbøll's beakers are easily recognizable thanks to their quite special making, – see fig. 36 and catalogue no.s 27 and 38.

That kind of oval »cartouche« does *not* appear on any of Winge's beakers from the period *after* Brosbøll.

Also when dotting his beakers Brosbøll showed great conservatism: His rows of dots always show the same slanting direction, – see fig. 37 and catalogue no.s 27 and 38.

After Brosbøll's time *other*, varying, directions appear to be seen on such beakers.

According to Danish legislation at Winge's time, all Danish goldsmiths should stamp their works with *makers mark*, *town-mark* and *year of making*, – and no silverwork holding less than 13½ sixteenth of pure silver (approx. 84,2 %) was allowed to be sold.

But more than 75 years had passed since these rules had last been enforced, this being in 1685, so most of the goldsmiths outside Copenhagen did not live up to them.

So for instance *Joachim Weller*, goldsmith at *Holstebro*

1754-92, only stamped his makers mark, the »IW«, into *his* works, thus causing difficulties for whoever wants to date a specific piece of work from his hand. Moreover, by employing far more than one die at a time, thus inducing great overlapping, Weller made dating of his works even more tricky for us.

In this respect we are much better off as far as Brosbøll and Winge are concerned:

Brosbøll through many years had been stamping his own works correctly, – see fig. 2 – and Winge in his turn followed the same line, Brosbøll yet being the one cutting Winge's combined town- and yearstamps, one for each year from 1764 till 1772 (or probably 1773), – see fig. 29.

By then, as we know, occurred the sad events which radically changed the situation at Winge's, and from 1774 onward no dating was included in his townmark »Wejle«, – see fig. 29, which also shows, that for a period (1785-90) he didn't use a townstamp at all.

When concerning oneself with the sorting of marks of a certain goldsmith it is useful to know that (as stated by Sven Fritz in the Weller-book, page 298) even if a die be held in a slanting position when driven into silver the mark set will nevertheless give a true picture of the stamp, – in all details. And this is, as we shall see, an important fact.

But one should also bear in mind that when a die is driven in, a certain amount of silver is displaced to the sides, forming a low but disgraceful »wave« of silver along the frame of the mark produced. As part of the finishing work such »waves« have to be removed either by polishing or – more often – by hammering, in which case some of the »wave« is forced back over the frame of the mark, thus causing some deformation of it. Fig. 32 shows how marks – thanks to the said effect – may differ even when set by the same die.

On top of such *original* deformation may of course come varying alterations caused by the tooth of time, and adding to our difficulties in stating whether or not specific marks were

made with the same die. According to the authors experience it can therefore be recommended, when in doubt of the identity of marks, to look for *common* features – often quite small – in the *bottoms* (and thus best protected parts) of the marks instead of letting oneself be confused by minor differences in frames and/or less protected parts of the marks.

By following this recommendation the author has succeeded in proving that, although it may sound incredible, *all* the townmarks »Wejle« (without dating) set in Winge's registered works during the period 1774-94 were driven in with one single die, without this having been worn out!

The person who – probably in 1773 – hardened that die must indeed have had a lucky hand that day. Fig.s 30 and 31 show certain small cracks in the hardened surface of the »Wejle«-stamp as mirrored – more or less – in the bottoms of *all* these townmarks thus proving that in fact one single die made them all.

By the way: If some day a piece of Winge-silver wearing a combined town- and yearmark from 1773 should appear the two prominent cracks at the lower frame of the »Wejle«-mark may turn out to be the remaining traces of the »1773« after this having been ground away from the 1773-stamp, leaving the word »Wejle« alone, ready for use – without annual alterations – over the last twenty years of Winge's life.

If this be the case it would not be the first time that Winge practised such a procedure: His very first *makers mark*, the »MW« with a wing over it, – see fig. 26 – was soon transferred into his second one, the »MW« standing alone, by simply grinding away the wing.

This took place in 1764, and the »new« stamp was used till about the middle of 1770 as can be seen from the fact that in most of the »MW«-marks registered from that period traces of the lower horizontal line of the removed wing are visible along the upper frame of the marks.

But at some time in 1770 this stamp was replaced by Winge's third makers stamp, the »MW« with a »crippled«

»M«, which in its turn was to be kept in use for the next 15 years, which seems to have been some years too many, – judging from the poor condition of the marks set by it after 1780.

Bearing in mind that from 1774 on there was no indication of the year of production in Winge's townmark, it is not to our disadvantage that the hardening of his third makers stamp was less succesful than that of the »Wejle«-stamp.

As it is, one can follow how in the course of time this »MW«-die got more and ever more worn thus giving us the opportunity to perceive from the visible degree of wear *when* approximately an item carrying this mark was made.

Fig. 26 gives – as a clue for judging – examples of that mark from five different years.

Winge's fourth and last makers stamp showing his initials with interpunction (»M.W.«) replaced the third one in (approx.) 1785, – and lasted until his death in 1794.

We have now been through all Winge's townmarks and makers marks, i.e. categories related to the old Danish legislation.

But one more category of stamps must – somewhat surprisingly – be taken into account when dealing with Winge's works, viz. *stamps stating a reduced holding of silver* in some of his production!

The die used by Winge for such purpose normally was that of »12-L.« meaning that the item in question was holding only 12 sixteenth (75,0 %) of pure silver instead of the 13½ (approx. 84,2 %) as required by law for *all* Danish silverworks.

It may not be mere coincidence that Winge's production in *great* scale of silver items with lowered silverholding began shortly after his only local competitor left the scene in 1771 and lasted until the middle of the 1780's when competitors from neighbouring market towns south of Vejle started offering their products at the semi-annual markets held in Vejle.

No *later* examples of Winge-works with reduced silverholding have so far been registered, but there are two examples of this from the 1760's, and before Winge *Jørgen Brosbøll* is also known to have made »12-L-«-silver and to have stamped it correspondingly – see fig. 2, showing, from 1747, the earliest example of such marks so far registered for Vejle-silver. Hitherto it has been the general belief that such marks are only to be found on Danish silver made after the year 1800!

As Winge's »12-L-«-stamp, according to the tale of the registered marks set by it, was gradually worn down fig. 26 also gives examples of this mark from four different years, as an additional help for whoever wants to judge more exactly the year of making of a specific work carrying the said mark.

It remains to be said that Winge seems to have been very careful when testing the holding of silver in his works. Thus a »13¹/₃-L-«-mark (approx. 83,3 %) is also known to have been set in one of his products.

Furthermore tests have indicated that if a work from Winge's workshop does *not* carry a mark of this category the required holding of 13¹/₂ sixteenth of pure silver is fully present.

Mathias Winge died in 1794 and was buried on the 17th of September, – his 62nd birthday.

His widow, Maria, six months later married another goldsmith, *Jens Bierring*, who had been a goldsmith in the neighbouring town of *Horsens* only since 1794. He took over the whole of Winge's business, but he died in 1801, this being the last year of existence in Vejle of the combination of innkeeper/goldsmith as practised since Brosbøll's time.

Maria Winge/Bierring continued her husbands' jobs as an innkeeper and a stamped-paper dealer whereas the license of goldsmith eventually came upon other hands.

She died in 1808.

Gamle enheder for vægt, lødighed, penge

Vægt

1 unse á 2 lod = 29,412 gram

1 lod á 4 quintin = 14,706 gram

Sølvlødighed

angaves i antal sekstendedele, – således f.eks.:

12 lødig = 12/16 = 750 0/00 rent sølv

13 lødig = 13/16 = 812 0/00 rent sølv

13½ lødig = 13½/16 = 844 0/00 rent sølv

brøkdele af lødighed kunne også angives i *gren* = attendedele af en sekstendedel, hvorved f.eks.:

13⅓ lødig bliver 13 L 6 Gr = 823 0/00 og

13½ lødig bliver 13 L 9 Gr = 844 0/00.

Penge

1 rigsdaler = 6 mark á 16 skilling.

Personregister

- Aastersen, Børge (købmand, Holbæk) 22
- Baldewien, (købmand, Vejle) 43, 48
- Balslev, Rasmus (præst) 130
- Bay, Poul Søren (guldsmed, Kbh.) 57, 112
- Becker, Arne (antikv.hdlr., Kbh.) 140
- Benzon, Chr. von (Tirsbæk) 128
- Berg, H. C. (møller, Vejle) 54
- Bierring, Jens (guldsmed) 34, 54, 66, 76, 77
- Bierring, Jens (skoeflicker, Horsens) 76
- Bierring, Morten (Vejle) 75
- Blide, Mathias Christensen (guldsmedesvend) 75, 77, 81
- Boll, Jacob Hansen (guldsmedelæredreng) 85
- Bramsen, Bo 73, 83, 108
- Brandt, Knud Rasmussen (guldsmed, Horsens) 71, 72
- Brandt, Nic. (guldsmed, Horsens) 71
- Broesbøll, Johannes Nissen (= Johs. Brosbøll)
- Brosbøll, Anna 82
- Brosbøll, Carl (Carit Etlar) 82
- Brosbøll, Catharina 13, 31
- Brosbøll, Johannes (guldsmed) 13, 75, 77, 81
- Brosbøll, Jørgen (studiosus) 3
- Brosbøll, Jørgen Christian (Fredericia) 82
- Brosbøll, Jørgen Nielsen (guldsmed) 13ff, 71, 82ff
- Buch, Jens D. (guldsmed, Kolding) 71
- Bøgh, Jens Christian (guldsmed) 32, 66, 75, 77
- Bøje, Christian A. (lektor) 100, 140
- Carstensen, Søren (Vejle) 48
- Christensen, Hans (guldsmed, Børgense) 187
- Cohr (guldsmed, Fredericia) 73
- Etlar, Carit (Carl Brosbøll) 82
- Flügel, Christopher (= Christopher Winge) 57
- Foght, L. F. (Kbh.) 130
- Frederik d. V. kong 121
- Frederik (VI), kronprins 41
- Frederik, arveprins 41
- Frich, Christence (g. Winge) 43
- Fritz, Sven (fhv. arkitekt) 9, 207
- Fæveil, Jens (købmand, Vejle) 33, 34, 121
- Gaarmann, G. F. (Vejle) 49
- Gaarmann, Hans Larsen (byfoged, Vejle) 28
- Greiv, Charlotte Amalie (Kbh.) 24

- Greiv, Sophie Hedwig (Kbh.) 25
 Grønlund, Laurits 130
 Grønlund, Ole Johan Søltøft 130
- Halling, (brigadér, Tirsbæk) 39
 Hammeleff, (etatsråd, Kbh.) 55
 Hansen, Jens, (Vejle) 62
 Heinsdatter, Anna Marie
 (Fredericia) 188, 189
 Heinsen, Jens (guldsmed,
 Fredericia) 188, 189
 Hemsterup, Dorteia Sophia
 (Kbh.) 25
 Hessen, prinsesse Maria af 42
 Holm, Andreas (guldsmed,
 Kbh.) 35, 111
 Hvas, Jørgen (de
 Lindenpalm) s.d.
 Høvring (guldsmed, Hobro) 63
- Ingerslev, H. P. (guldsmed,
 Vejle) 73
- Jensdatter, Anne 188
 Juul, Cathrine Marie 130
 Juul, Cecilie Marie
 (»Tyrrestrup«) 130
 Jørgensdatter, Maren 130
- Kaas, Julius (kgf. lakaj, Kbh.) 24
 Kastrup, Uldrich (guldsmed) 75,
 77, 81
 Kring (Brøndsted) 152
- Langballe, (købmand, Vejle) 33,
 49, 50
 Lange, (byfoged, Vejle) 49
 Laurberg, Søren Detlef (løjtnant,
 Kbh.) 25
 Lehmann, C. F. (isenkræmmer,
 Kbh.) 25
 Leunbach, (major,
 eskadronschef) 30
- Lichtenberg, Gerhard Hansen de
 (Horsens) 74
 Lind, Birgitte Charlotte
 (Holbæk) 22, 25
 Lind, Mads Nielsen (borgmester,
 Holbæk) 22
 Linde, Chresten de (Tirsbæk) 38,
 74
 Lindenpalm, Jørgen Hvas de
 (Tirsbæk) 34, 38, 127, 130, 133
 Lindenpalm, Christine de
 (Tirsbæk) 38
 Linnemann, Hendrich (købmand,
 Vejle) 33, 34, 48, 49, 88, 160
 Linnemann, Søren (købmand,
 Vejle) 33
 Lohmann, Friederich (fænrík,
 Kbh.) 25
 Loss, Maren (Tirsbæk) 38
 Løren, I. A. (guldsmedesvend) 77,
 78, 93, 114, 152
- Madsdatter, Anna Margrethe 32
 Madsdatter, Mette Kierstine
 (Tørring) 143
 Meyer, Conrad (guldsmed) 61ff,
 75, 82
 Müller, (etatsråd, Kbh.) 54
- Nielsen, Christopher (Strib) 32
 Nielsen, Marie (g. Winge og
 Bierring) 32, 34, 54, 86
 Nissen, (cancelliråd,
 »Tjørnelund«) 25
 Nyested, (guldsmed, Horsens) 71,
 76
- Olesen, Christen (guldsmed) 73
 Olesen, Ole (Ulkær) 143
 Olufsdatter, Anne 188
- Paludin, Christian (præst,
 Thyregod) 126

Pedersdatter, Johanne
Kirstine 188

Rantzau 163

Rasmussen, Arne Bruun 130, 132,
146

Sager, (stadskirurg, Kolding) 43

Satterup, Peder Nielsen
(guldsmed) 71

Schackenborg, Schack til, greve 29

Schou, (gæstgiver, Vejle) 44

Schiøtt, (magister, Vejle) 42, 54

Smith, Niels (guldsmed,
Fredericia) 71

Snedkers, Karen (g.Sparre,
Vejle) 63

Sparre, Michel Nielsen (rebslager,
Vejle) 63

Sparre, Peder Michelsen
(guldsmed) 63ff

Stockdorff, Cathrine Margrethe
(g. Paludin) 126

Swane, Jørgen (amtsforv.,
Vejle) 60, 64

Søltoft, Ole Johan (»Tyrrestrup«
v. Horsens) 92, 130

Terckelsen, Chresten 146

Thorsteinsson, Sievert
(guldsmed) 59, 60, 112

Trampe, Frederica Amalie,
komtesse af (Vejle) 55

Urne, von (stiftsbefalingsmand,
Vejle) 42

Ustrup, Maren (g. Fæveil) 123

Waarum, Michel Arnesen
(guldsmed) 98

Weller, Joachim (guldsmed) 35,
72, 74, 89, 109, 180

Winge, Anders Hvass (læge,
Århus) 190, 207

Winge, Catharina Margrethe
(Vejle) 36

Winge, Christence (f. Frich) 184

Winge, Christence Marie
(g. Christensen) 43

Winge, Christopher
(guldsmed) 35, 57, 86, 87, 183

Winge, Fritz (guldsmed) 43, 184

Winge, Frochen Cathrine
(g. Laurberg) 22, 25

Winge, Jens Jensen (guldsmed,
Fredericia) 188, 189

Winge, Jens Jensen (guldsmed,
Middelfart) 188, 189

Winge, Jens Nicolai (Holbæk) 190

Winge, Jens Olufsen (Viborg) 188,
189

Winge, Jørgen (sognepræst) 35

Winge, Maren (Holbæk, Kbh.) 22,
25

Winge, Niels (sognepræst) 35

Winge, Niels Nielsen (Ålborg) 190

Winge, Niels Pedersen
(Holbæk) 22ff, 190

Winge, Niels Povelsen
(Viborg) 188

Winge, Oluf Nielsen (Viborg) 188

Winge, Peder Nielsen
(skibspræst) 22ff

Winge, Peder Nicolai (Kbh. og
Fredericia) 190

Winge, Severin (Kbh.) 22, 25

Worch, (gæstgiver, Vejle) 44

Worre, Marie Kirstine
Jensdatter 188, 189

Kildehenvisninger

Data vedr. kirkelige handlinger samt fadderskaber er – medmindre andet i det enkelte tilfælde er anført – hentet fra den pågældende kirkebog.

Rigsarkivet

- 1 Koldinghus Amts Regnskaber, ekstraskatteregnskaberne for Vejle 1762-1808.
 - a. skattemandtalslisterne ved. ekstraskat.
 - b. Særlig liste over prioriteter i fast ejendom i Vejle pr. 1768.
 - c. Do. pr. 1769.
 - d. Do. pr. 1779.
- 2 Forseglingsprotokol fra Københavns Skiftekommission 1790 fol. 151-57 samt Hof- og Stadsretten 4.jan. 1790.
- 3 Skattemandtallet i ekstraskatteregnskabet for Hobro 1763.

Herens arkiv

- 4 Fortegnelse over danske og norske officerer m.fl. 1648-1814, samlet og udarbejdet 1888-1907 af oberstløjtnant I. C. W. Hirsch og premierløjtnant Kay Hirsch.

Landsdelsarkivet for Nørrejylland, Viborg

- 5 Indkomne breve vedr. borgerskab og næringsvæsen, Vejle byfoged. D.32-139. 1765.
- 6 Vejle byfoged, Korrespondanceprotokol for eligerede mænd. D.32-219.
- 7 Taxationsforretning over »Weyle Kiøbstæds Bygninger«, april 1761. D.32-105.
- 8 Vejle byfoged, Rådstueprotokol 1732-1839. D.32-125 fol. 172 nr. 56, fol. 177, fol. 521.
- 9 Vejle rådstuearkiv. Indkomne breve til magistraten vedr. militærvæsenet. D.32-134. 1772 og 10/11 1777.
- 10 Ribe stiftsamtmandsarkiv 1794-96. B.9-376. 13/5 1794 og 29/9 1794.
- 11 Dokumenter til auktionsprotokollen for Vejle By 1771. B.69-284.
- 12 Dokumenter til auktionsprotokollen for Vejle By 1800-1820. B.69-286. 30/6 1809 og 22/6 1810.
- 13 Skifteprotokol for Vejle. B.69-219.
Pag.790 samt bilag til protokollen. 14/6 1809.

- 14 Vejle smedemesterlaugs protokol 1706-1862. Lav 32-8.
- 15 Vejle smedesvendelaugs protokol 1757-1873. Lav 32-10.
- 16 Vejle byfogeds pasjournaler 1782-1824. B.69-302 samt pas 1775-77. B.69-310.
- 17 Skøde- og panteprotokol for Vejle. B.69 Sp.7, fol.243 B og 244 A.
- 18 Viborg Landstings skøde- og pantebog, nr. 45, side 494 og nr. 48, side 690.
- 19 Folketællingen pr. 1/7 1787 i Vejle.
- 20 Horsens borgerskabsprotokol 1728-1832. D.13.135. Fol.108 A. Fol.111 A.

Landsdelsarkivet for Sjælland m.v., København

- 21 Holbæk trolovelses- og vielsesprotokol 1700-1777 22/5 1726.
- 22 Holbæk byfogeds auktionsprotokol 1731-1756, fol.55 B.
- 23 Frue Kirkes kirkebog, København.
- 24 Skiftebehandlingsprotokol for København, bind XI, 661.

Stadsarkivet, København

- 25 Skattemandtalsliste vedr. udskrivning af ekstraskat i København okt. 1762.
- 26 Guldsmedelaug i København, nr. 4b, laugsprotokol.
- 27 Guldsmedelaug i København, nr. 1, bog over guldsmedesvendenes til »Altgesellerne« indbetalte »halve ugelønpenge«.

Trykte kilder

- 28 *Fr. Olsen*: »Postvæsenet i Danmark som Statsinstitution indtil Christian VII.s Død (1711-1808)«. Kbh. 1903, J. Frimodt i kommission. Pag. 201-213.
- 29 *J. Swane*: »Guldsmede i Vejle indtil 1890«, Særtryk af Vejle Amts Årbog 1. halvbind 1943.
- 30 *Chr. A. Bøje*: »Danske Guld- og Sølv Mærker indtil 1870«. Politikens Forlag, København 1969.
- 31 *Albert Thomsen*: »Holbæk Købstads Historie«.
- 32 *Charlotte Dorothea Biehl*: P.S. 1896, pag.59.
- 33 *Vejle Amts Årbog*, 1911, 1912, 1915, 1925, 1929, 1943 og 1947.
- 34 *G.F. Gaarmann*: »Efterretninger om Weile Kiøbstad«, Vejle 1794.
- 35 *Marius Hansen*: »Tirsbæk gods og ejere 1421-1921«. Udgivet 1923 af Vejle Historiske Samfund fra Lohmann & Stage's Forlag.
- 36 *Anna Brosbøll*: »Træk af Carl Brosbøll's ... Liv«. København 1909, pag.15.
- 37 *J.N. Wilse*: »Fuldstændig Beskrivelse af Stapelstaden Fredericia 1767«, pag.77.
- 38 *Chr. Malling*: »Den mueligst fuldstændige Beskrivelse over Højtidelighe-

derne i Anledning af Kronprinds Friederichs og Kronprinsesse Maries Formæling paa Gottorp den 31. Julii 1790 ...», pag. 90.

39 *J.P. Trap*: »Danmark«, 5. udgave, Vejle Amt, pag. 831.

40 *Åge Petersen*: »Håndværkere i det gamle Middelfart«. Udgivet af Middelfart Håndværkerforening 1965, pag. 8-10.

41 »*Danske Soldater*«, 1937, nr. 1, pag. 5-6: »Vejle Borgervæbning gennem 3 århundreder«, anonym forfatter.

42 *Det Danske Kunstindustrimuseums Virksomhed 1964/69*, pag. 129-136, *Svend Eriksen*: »En dansk gulddåse og dens mester«. (Vedr. Sievert Thorsteins-son, Kbh.).

43 »*Joachim Weller, Guldsmed i Holstebro 1754-92*«. Udgivet af Holstebro Museum 1976.

44 *Bo Bramsen*: »Andreas Holm, en københavnsk guldsmed 1735-1812«. Politikens Forlag 1976.

45 *Morgenavisen Jyllands-Posten* d. 6/1 1979, museumsdirektør Sigurd Schoubye: »Et 'uægte' hovedvandsæg«.

Andre kilder

46 Fhv. arkitekt *Sven Fritz*, Åbyhøj. Forfatter til talrige publikationer om dansk sølv, medforfatter til *Weller-bogen* (nr. 43 ovenfor) samt til den under udarbejdelse værende reviderede og stærkt udvidede udgave (i 3 bind) af Chr. A. Bøje's grundlæggende bog om danske sølvmærker.

47 *Læge Anders Hvass Winge*, Århus (1865-1948), som i sin tid bl.a. udførte et dybtgående og omhyggeligt forskningsarbejde vedr. slægten Winge og herom har efterladt meddelelser i et manuskript, – som ikke er publiceret.

Interessen for sølv og dets historie er i vor tid stærkt stigende. Rokokoguldsmeden Mathias Winge, Vejle, er på mange måder anderledes end andre beskrevne guldsmede fra 1700-tallet. Han havde andre interesser og endte som en holden mand. Gennem denne bogs skildring af hans virke møder vi for første gang studier over samspillet mellem en jysk guldsmed og hans skiftende svende, samt købstadsprivilegiernes afgørende indflydelse på markedsdannelsen og kunde potentielt for en købstadsguldsmed.

Et gennemillustreret katalog over de ca. 100 registrerede arbejder af Mathias Winge afslutter bogen, som med sit engelske resumé også vil være kærkommen for udenlandske yndere af gammelt dansk sølv.